SLOVENSKO

Časopis pre Slovensko a slovenský svet

Ročník XXXIII., 1,90 eur

JAR 2016

Ležíme v srdci Európy – budeme jej predsedať

Slováci z Bulharska sa vrátili

Fašiangy pod Pilíšom

Dosky, ktoré znamenali svet(lo)

Gajdy v UNESCO

„Vločky“ v lesku lyžiarskych oblúkov

VEĽKÁ VEDOMOSTNÁ SÚŤAŽ

SLOVENSKO
Časopis pre Slovensko a slovenský svet

Vydávajú:
Matica slovenská
P. Mudroňa 1
036 01 Martin
IČO: 00179 027
DIČ: 2020603123
a
Neografia, a. s.
Sučianska 39A
038 61 Martin-Priekopa
IČO: 31597912
DIČ: 2020433217

Číslo 1/2016, jar, štvrťročník
Ročník XXXVIII.
EV 4012/10

Šéfredaktor:
Igor Válek

Redakčná rada:
Marián Tkáč (predseda), Peter Cabadaj, Jaroslav Chovanec, Zuzana Pavelcová, Ľudovít Pomichal a Ingrid Slaninková

Grafický redaktor:
Ján Novosedliak

Adresa redakcie:
Matica slovenská
P. Mudroňa 1
036 01 Martin
Tel.: 00421 434 012 840
E-mail: slovensko.sefredaktor@gmail.com

Cena výtlačku: 1,90 eur

Celoročné predplatné do zahraničia:
Európa 20 eur,
ostatné štáty sveta 30 USD

Rozširujú:
Vydavateľstvo MS Martin,
Mediaprint Kapa

Predplatné a objednávky zo SR zasielajte na adresu:
periodika@matica.sk

Grafický dizajn, príprava tlačových podkladov:
Ján Novosedliak

Reprodukcia, tlač:
Neografia, a. s.
Sučianska 39A
038 61 Martin-Priekopa

Zadané do tlače 15. marca 2016,
vydané 25. marca 2016.
Nevyžiadané rukopisy a fotografie redakcia nevracia.
Podávanie novinových zásielok povolené OZ
SaRP Banská Bystrica, č. j.
ISSN 0231 – 7303

Fotografia na obálke:
Ján Súkup (1) a Igor Válek (48)

3 Vitajte a zdravú jar
4 V šľapajach otca
6 Jednota medzi komunitami...
8 Slovensko láka čoraz vynachádzavejšie
10 Ležíme v srdci Európy a budeme jej predsedať
12 Krajania v Poľsku
14 Slováci z Bulharska sa vrátili
16 Podnetný príbeh jednej básnickej zbierky
17 V Mlynkoch z chutí a vôní zvučal odkaz dedovizne
18 Fašiangy pod Pilíšom
20 Presvetlené sochy dynamizované vodou a fantáziou
22 Originálna umelkyňa so slovenskými koreňmi
23 Ľudské úlety nadnášané nebeským vtáctvom
26 Dosky, ktoré znamenali svet(lo)
28 Plávajúce galérie pod vlajkou Matice slovenskej
30 Po stopách velikánovho rodu v Trenčíne
32 Gajdy v UNESCO
34 Od praveku po Veľkú Moravu
36 „Národný hriešnik“ Jonáš Záborský
38 Je to môj protest proti...
39 Tri oriešky z literatúry faktu
40 Pre mňa je vzdelanie...
42 Divadlo nadovšetko
44 Peter Cabadaj „dolapený“ v najlepšej forme
46 "Vločky" v lesku lyžiarskych oblúkov

Matica slovenská vydáva okrem magazínu Slovensko tieto periodiká:
- Slovenské pohľady
- Kultúra slova
- Slovenské národné noviny

Informácie o cenách predplatného a ďalšie podrobnejšie informácie nájdete na internetovej stránke www.matica.sk

Kontakt na objednávky: Matica slovenská, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, 043/381 28 30, 0918 904 931, 7 : periodika@matica.sk

KULTÚRA SLOVA

SLOVENSKÉ POHĽADY

OBJEDNÁVKA
Od čísla .....2016, v počte .... kusov
za jednoročné predplatné 30 USD, 20 EUR (pre zahraničných odberateľov), 7, 60 EUR (pre odberateľov na Slovensku)
Meno: .....
Adresa: .....
.....
Mesto: ..... Krajina: ..... PSČ: .....
Poznámka: Túto objednávku (s potvrdením o zaplatení) pošlite na adresu:
Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovensko

SUBCRIPTION
Beginning number.... 2016
for one year subscription 30 USD, EUR 20
Name: .....
Address: .....
.....
City: ..... State: ..... ZIP: .....
Note:
Send this subscription , address:
Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia

Veľká vedomostná súťaž – 1. kolo

OTÁZKA Č. 1:
„Matica slovenská a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí sledujú rovnaký cieľ. Je ním podpora národného povedomia a kultúrnej identity Slovákov doma aj v zahraničí. Spoločne chceme venovať pozornosť mladej generácii, aby v spolupráci so skúsenými „národovcami“ pestovala a rozvíjala prirodzený vzťah k národným hodnotám a tradíciám, ktoré nám zanechali naši predkovia. Podporovať budeme aj detské a mládežnícke aktivity s prepojením na krajanské komunity. Dohodli sme sa na zintenzívnení spolupráce, ktorá prispeje k posilňovaniu spolupatričnosti, svornosti a solidarity krajanov s rodným Slovenskom.“
Ako sa volá predseda Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, ktorý aj toto povedal v rozhovore pre náš magazín?

OTÁZKA Č. 2:
Z čierneho plátna tmy vystupujú výrazne osvetlené panely a medzi nimi ďalšie vitríny zaplnené skvostami, aké dokáže ponúknuť len história a jej tvorcovia. Niekdajší súčasníci, dnes siluety veľakrát len tušené... Po nich ľudia – na počiatku súkromní zberatelia a mecenáši, po nich archeológovia (aj profesionálne inštitúcie), ktorí nás vďaka svojej práci dokážu priam zázračne preniesť cez pomyselné, zdanlivo nekonečne dlhé mosty, oddeľujúce súčasnosť od minulosti stojacej na druhej strane údolia času... Hneď pri vstupe do expozície si treba uvedomiť, že z najstarších období prítomnosti človeka na území dnešného Slovenska nemáme nijaké písomné správy. Doslova a do písmena jediným svedectvom, vystupujúcim z onej tmy, sú práve archeologické a antropologické nálezy. Dokazujú, že prví ľudia sa v lone tejto krajiny usídlili už pred pol miliónom rokov.
Aký je názov novej expozície na Bratislavskom hrade, o ktorej hovoria tieto riadky?

OTÁZKA Č. 3:
Prakticky hneď po vstupe do divadelného života osobitou tvorbou presvedčil o nezvyčajnej všestrannosti a umeleckej zrelosti. Na jednej strane mal povesť bohéma a milovníka kaviarne, na druhej vynikal svojráznou divadelnou intuíciou a výnimočnou kreativitou. 1. júna 1932 prišiel do Martina a okamžite začal spolupracovať s Maticou slovenskou... Na jar 1945 opúšťal Slovensko s dvojakým silným bôľom na duši i v srdci. Popri strate vlasti to bola aj skutočnosť, že domáci divák už nikdy neuvidí jeho režijnú verziu Hamleta. Túžba inscenovať magickú Shakespearovu drámu ho osudovo prenasledovala po celý tvorivý život. A nevzdal sa jej ani v krajne zložitých existenčných podmienkach doživotného vyhnanca v Južnej Amerike. Od roku 1949 žil v Argentíne, kam musel odcestovať sám, pretože manželka Heda bola nútená ostať na istý čas s ťažko chorým synom Petrom v Ríme.
O ktorom režisérovi, dramaturgovi, redaktorovi, prekladateľovi, filmovom scenáristovi, kultúrnom pracovníkovi a činorodom matičiarovi hovoríme?

VITAJTE A ZDRAVÚ JAR!

Začnime od konca, lebo tam, vraj, bič plieska. Teda – od konca diania v magazíne, ktorý držíte v rukách. Po rokoch sa na Slovensko (a medzi našich fanúšikov žijúcich kdekoľvek na svete) vrátila radosť spojená so zjazdovým lyžovaním. Nečudo, opäť máme lyžiarske „vločky“ Veroniku a Petru, ktoré siahajú na najlepšie umiestnenia. Navyše po viac ako troch desaťročiach sme si v prvú marcovú nedeľu v Jasnej vychutnali preteky Svetového pohára a ich skvelú atmosféru ocenili všetky pretekárky. O tom a ďalších súvislostiach píšeme v závere magazínu.
Je tu marec – prvý jarný mesiac roka – a s ním viac ako symbolicky medzi ostatnou kvetenou, hľadajúcou si cestu spod zeme, „vyrašilo“ aj prvé tohtoročné číslo Slovenska. Mimochodom najstaršieho slovenského magazínu, ktorý sa cielene prihovára Slovákom žijúcim v zahraničí – pravdaže aj doma! –, aby im okrem iného priniesol pohľady na zaujímavých ľudí (napr. tvorcu uznávaných sôch a či umelkyňu so slovenskými koreňmi tvoriacu v Izraeli) aj pozoruhodné príbehy i miesta, ktoré sa oddá vidieť na vlastné oči (napr. tam, kde žijú Slováci v Poľsku, tradičnú fašiangovú veselicu pod Pilíšom i výnimočnú výstavu na Bratislavskom hrade). Je mesiac knihy, aj preto si pripomenieme pár nadčasových myšlienok z hlbín času aj z horúcej spoločenskej súčasnosti, ale aj knihy, ktoré len pred pár dňami uzreli svetlo sveta...
Je tu prvé tohtoročné číslo magazínu a hneď vedľa nájdete prvú trojicu otázok začínajúcej sa VEĽKEJ VEDOMOSTNEJ SÚŤAŽE o hodnotné ceny! Odpovede na ne spoznáte pri pozornom čítaní magazínu. Odložte si ich a čakajte na ďalšie čísla magazínu, kde budú postupne uverejnené ďalšie otázky. V zimnom magazíne uverejníme všetky podrobnosti o súťaži, ako sa do nej zapojiť, aj ceny, ktoré získajú vyžrebovaní víťazi spomedzi správne odpovedajúcich. Nateraz príjemné čítanie a zdravú jar, vážení čitatelia!

Igor VÁLEK, šéfredaktor

Veľký syn veľkého otca

V otcových šľapajach

Po Roku Ľudovíta Štúra Matica slovenská pokračuje v dlhodobom projekte pripomínania si významných osobností slovenského národa – teraz Rokom Svetozára Hurbana Vajanského (1847 – 1916). Storočnicu jeho úmrtia naša významná kultúrna ustanovizeň – v spolupráci s viacerými organizáciami – pripomenie širokej verejnosti viacerými podujatiami. Tie, pravdaže, nájdu priestor na reflexiu aj na stránkach magazínu SLOVENSKO. Začíname stručným pohľadom na život a dielo muža, ktorý v sebe nezaprel otcov odkaz a cielene kráčal v jeho šľapajach, hoci to bola neľahká cesta...

Z Hlbokého až do Martina

Štefan Krčméry v nedávno nájdenom a už aj publikovanom rukopise (*Veci na dne duše)* o Svetozárovi Hurbanovi Vajanskom napísal i tieto slová: *„Postava mladého Vajanského nad hrobmi, nad hrobmi štúrovského pokolenia, ktorého predstaviteľov každým rokom ubúdalo, i nad rumami Matice slovenskej, mala zvláštne kúzlo. Na tmavom úzadí rokov 1840-tych, z ktorých vystupuje do popredia, svieti tým jasnejšie. I zjav jeho s plnou bradou, s okom smelým a zadumaným v jednom pôsobil. I fakt, že bol synom veľkého otca. ‚Otca národa . A že bol človekom vzdelania nevšedného. Rozhľadu širokého. I že do malého sídla slovenského duchovného života doviedol patricijku bratislavskú, Idu Dobrovitsovú, paniu zvláštnej jemnosti a duchovnej výšky tiež neopochybne.“*

Všetko je pravdivé, nielen tieto slová o Vajanskom, ale i ďalšie, keď už Krčméry pre svoju psychickú chorobu v 30. rokoch minulého storočia bojoval sám so sebou, potreboval vybojovať ešte aj svoju vojnu so Svetozárom Hurbanom Vajanským. Vstúpil teda na pole, na ktorom sa už pohybovali pred ním i po ňom viacerí koryfeji slovenskej literárnej vedy – Mráz (1926) i Matuška (1946) – neskôr svojou, len posmrtne uzavretou trilógiou Ivan Kusý (*Mladý Vajanský*, 1987; *Zrelý Vajanský,* 1992; *Starý Vajanský*, 2014). Zdanlivo by sme teda o Vajanskom mali vedieť už všetko, čo vedieť máme, a predsa táto osobnosť priťahuje k sebe aj ďalších našich súčasníkov i tých, čo prídu po nás, pretože vyrovnávanie sa s touto osobnosťou je aj generačnou záležitosťou.

Prvé školské kroky robil pod otcovým vedením na fare v Hlbokom, potom sa na štúdiá pobral do sveta – na gymnázium do Modry, Tešína, do Oberschützenu (v dnešnom rakúskom Burgenlande), Stendale (Sasko), napokon zmaturoval v Moysesovom gymnáziu v Banskej Bystrici (1867). Právo študoval v Bratislave, skončil ho roku 1871 v Budapešti. Roku 1874 zložil advokátsku skúšku a pôsobil v Trnave, Budapešti, Bratislave, Viedni. Ako študent sa v Bratislave zapájal do čulého študentského života, najmä do činnosti vysokoškolského študentského slovensko-srbského spolku *Naprej,* ktorého bol zakladateľom, spísal jeho stanovy, i predsedom. Bratislava bola preňho osudovým mestom – tu spoznal svoju celoživotnú lásku Idu Dobrovičovú, dcéru z rodiny významného sudcu. V máji 1870 sa s ňou zasnúbil a v máji 1875 sa oženil. Roku 1873 sa zo Svetozára stal Svetozár Hurban Vajanský. V tomto mieste redaktor Viliam Pauliny-Tóth podpísal 1. júla 1873 Svetozárov úvodník *Škola a život* v Národných novinách pseudonymom Vajanský, ktorý ho sprevádzal celý život. Roku 1874 otvoril si pravotársku kanceláriu v Skalici a vydal prvú samostatnú knihu *Duchovia sudov...* Advokátska prax nestačila vyživiť rodinu, a tak mladý Vajanský uvažuje o možnosi svojho účinkovania v cudzine – v Rusku, Bulharsku, na Dolnej zemi. Napokon sa definitívne rozhodne pre Turčiansky Sv. Martin. V Martine je však Vajanského existencia biedna, ako redaktor si vyšiel na 50 zlatých mesačne, a pri nemných predplatiteľoch *Orla* i *Černokňažníka* veľmi neistých, a tak znova uvažuje o vysťahovaní sa do cudziny. Ale pri zvažovaní kladov a záporov predsa sa len rozhodne pre Martin, kde sa z neho definitívne stane publicista, redaktor, spisovateľ... V tomto neveľkom mestečku, ktoré sa v 60. rokoch 19. storočia po memorandovom zhromaždení stalo centrom národného života, si Vajanský zakladá svoj definitívny domov. Natrvalo sa tu usadil ako tridsaťročný v lete 1878, ako píšu Národné noviny, *„vstúpil za stáleho spolupracovníka našich časopisov“.* Manželka mu ešte v Skalici porodila prvú dcéru Vieru (1876), druhá dcéra Oľga Nadežda (1879) sa narodila v Martine, po nich Vladimír Ladislav (1883 – 1949) a Svetozár Cyril (1885 – 1886).

Po zatvorení Matice slovenskej (1875) a zrušení slovenských gymnázií, i toho martinského, sa život sústreďoval v spolkoch a ustanovizniach, čo tu zostali po Matici – v redakciách novín a časopisov, almanachov, spolkov, spevokole. Bolo za čo bojovať, bolo čo brániť v tom neprajnom čase. A tak zaznieva Vajanského básnické slovo; roku 1879 vychádza mu zbierka *Tatry a more*, po obnovení Slovenských pohľadov (1881), ba i pred nimi zreje ako kritik a dozrieva ako prozaik, nehovoriac už o ňom ako o novinárovi, zasahuje nielen do žurnalistiky, ale aj do politiky. Spomínaná básnická zbierka je nielen významným umeleckým dielom, ale zároveň aj manifestom nového literárneho smeru – realizmu. Táto zbierka veľa znamenala pre Vajanského ako básnika, ale aj pre slovenskú literatúru. Signalizovala nové nazeranie na literatúru, ale aj iný spôsob písania, odlišný od predchádzajúcej romantickej generácie. Realizmus sa stal charakteristický pre nastupujúcu literárnu generáciu, v jeho službách stál aj oživotvorený literárny časopis Slovenské pohľady.

Predstava o národnom živote

Slovenské pohľady začal vydávať spolu s Jozefom Škultétym. V nich na pokračovanie uverejňuje životopis Ľudovíta Štúra od Jozefa Miloslava Hurbana. Ako napísal literárny kritik a historik Štefan Krčméry *„otec a syn stáli v tom čase zvláštnym spôsobom vedľa seba v slovenskom duchovnom živote, otec Jozef Miloslav a syn Svetozár, otec dohasínajúci a syn rozosvecujúci sa...“*

V Národných novinách nechýba Vajanského meno ani v jednom čísle, jeho úvodník, úvaha, črta, komentár, glosa, esej, besednica, fejtón, preklady z domáceho i zahraničného spravodajstva... Dovedna ich je počas jeho pôsobenia ako redaktora takmer šesťtisíc! Ako publicista Vajanský bol vášnivým vyznavačom pravdy a spravodlivosti, ktorý ostro reagoval na každú skrivodlivosť, a tak sa neraz dostal do sporu s vládnou mocou, utláčajúcou Slovákov, čo neraz vzbudilo i medzinárodný ohlas. Prvé stretnutie s mocou bolo jeho vystúpenie proti aktu násilia, keď maďarská vrchnosť zakázala dôstojne odhaliť pomník jeho otcovi na hlbockom cintoríne. Odpoveďou bol ostrý článok v Národných novinách *Hyenizmus v Uhrách* (13. 9. 1892), ktorým protestoval proti brutalite úradov. Súd ho uznal za vinného a poslal na rok do väzenia v Segedíne za poburovanie. Pol roka väzenia sa mu ušlo v roku 1900 za privitánie Ambra Pietra v Martine, keď sa vracal z väzenia, ďalší trest – dva mesiace vo vacovskom väzení – dostal o dva roky neskôr za článok v Národných novinách *Neustávajme.*

Vajanský mal svoju predstavu o slovenskom živote, ktorá bola odlišná od predchádzajúceho romantického nazerania, v jeho závere s mesianistickými prvkami; svoje názory na spoločenský život usilovne premietal aj do svojej literárnej tvorby. Bol zároveň aj prozaikom, i keď nikdy neprestal byť básnikom. Práve jeho próza sa spája s určitými umeleckými a ideovými deficitmi, ktoré marginalizovali Vajanského prozaickú tvorbu a často boli predmetom rôznych sporov. Matičný tradicionalizmus sa často pretavoval do jeho próz a ťažšie a zložitejšie prekonával na svojej ceste k realizmu názory predchádzajúcej literárnej generácie. V próze mu bola oporou nemecká i ruská literatúra, veď v jeho tvorbe významné miesto majú aj preklady z týchto literatúr. Popri ľudových poviedkach publikuje i prózu, pre ktorú je charakteristický „vozvýšený“ štýl, odlišná je i obsahovo, predovšetkým spoločenskou problematikou, ktorá nemá takmer nič spoločné so slovenskou realitou. Stala sa charakteristickou Vajanského manierou, ktorá bola na konci 19. storočia a na začiatku 20. často pranierovaná nastupujúcou generáciou – hlasistami, s ktorými často polemizoval. Vo svojom diele obhajoval pôsobenie zemianstva v slovenskej pospolitosti, chcejúc regenerovať jeho úlohu, ba pričinil sa i o šírenie určitých antisemitských stereotypov. Na jednej strane videl Židov ako nositeľov určitej kultúry, na druhej strane ich nazýval „pijavicami“. Napríklad im vyčítal, že „duch našej zeme im je cudzí“, že skôr inklinujú k maďarskej literatúre.

Najskôr Vajanský dozrel ako básnik (cyklus *Jaderské listy*, už spomínaná zbierka *Tatry a more*, 1880, *Spod jarma*, 1884, *Verše*, 1890, *Kniha veršov*, 1909 atď.), neskôr ako prozaik (poviedky a novely *Obrázky z ľudu, V jasku*, *Kandidát, Dve sestry, Babie leto* a desiatky ďalších próz). Prvou prozaickou syntézou sú *Letiace tiene* (1883), romány *Suchá ratolesť* (1884), *Na rozhraní* (1889), novely *Podivíni* (1890), *Jarný mráz* (1891), *Pustokvet* (1893), ďalšie romány *Koreň a výhonky, Kotlín* a pod.

Patril k zakladateľom modernej výtvarnej kritiky, pričinil sa aj o spisovnú slovenčinu, o rozvoj jej „martinského úzu“. Účinkoval aj ako tajomník ženského spolku Živena, podporujúc najmä jeho literárne aktivity, pričinil sa o postavenie národného Domu, nechýbal ani na jednom národnom kultúrnom podujatí, bol oddaným a popredným funkcionárom Slovenskej národnej strany.

Ráno 17. augusta 1916 dotíklo srdce Svetozára Hurbana Vajanského. V mene jeho priateľov a spolupracovníkov sa s ním v Národných novinách, v periodiku, ktorému venoval takmer štyridsať rokov svojho života, i na cintoríne v Martine okrem iných rozlúčil priateľ Jozef Škultéty. Zomrel v čase, keď slovenský život bol len pár krokov od rozhodujúceho politického zlomu – rozpadu Rakúsko-Uhorska (1918). Celý život pracoval na tom, aby slovenský národ takýto rozpad, ktorý sa všeobecne očakával, prežil.

Tomáš WINKLER
Foto: **archív a Igor VÁLEK**

Miesto posledného odpočinku na martinskom Národnom cintoríne, autorom náhrobníka je bratranec S. H. Vajanského Dušan Jurkovič

Predseda Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí Ján Varšo

Azda najdôležitejšou dvojúlohou Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí (ÚSZZ) je posilňovanie národného povedomia krajanov a zabezpečenie jednoty medzi krajanskými spolkami v zahraničí a aj ich predstaviteľmi. Úrad aj v tomto roku pripravuje niekoľko zaujímavých podujatí slúžiacich aj k naplneniu tohto svojho poslania a predmetu práce. O činnosti ÚSZZ a viacerých súvislostiach aj konkrétnostiach hovoríme s jeho predsedom Jánom Varšom.

„Jednota medzi komunitami je veľmi dôležitá…“

(Rozhovor s predsedom Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí)

V závere minulého roka vláda Slovenskej republiky schválila Koncepciu štátnej politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí na obdobie rokov 2016 – 2020. Povedzte našim čitateľom, čo je úlohou schválenej koncepcie?

– Prioritou je posilňovanie národného povedomia krajanov. Uchovávanie národnej, kultúrnej a jazykovej identity Slovákmi žijúcimi v zahraničí však nepredstavuje jednostranný akt štátnej starostlivosti Slovenskej republiky, ale malo by ísť o úsilie vyvíjané spoločne s krajanskými spolkami a organizáciami vo svete. To bude mať aj podporu dotačného systému, ktorý má úrad k dispozícii podľa našej legislatívy. Pri realizovaní týchto zámerov by malo byť nápomocné uvažované vytvorenie Rady pre krajanské otázky. V tomto koordinačnom orgáne majú byť zastúpené rezorty zahraničných vecí, školstva, kultúry, financií a vnútra a podľa potreby ďalšie zainteresované orgány a inštitúcie.

Spomenuli ste dotačný systém. Buďme konkrétnejší, akou sumou podporíte aktivity krajanov v tomto roku?

– V roku 2015 úrad rozdelil dotácie za takmer milión eur pre žiadateľov z 31 krajín sveta. Najväčšiu podporu získali slovenské komunity v Srbsku, Maďarsku, Českej republike a v Rumunsku. Počítame s tým, že aj v tomto roku by mala byť napokon rozdelená zhruba rovnaká suma. Podporíme projekty v štyroch zákonom stanovených a vymedzených oblastiach: vzdelávanie s vedou a výskumom, kultúra, informácie a médiá.

Viem však, že takto určené financie, ktorými disponujete, však ani zďaleka nepokryjú potreby krajanov…

– Na rok 2016 sme dostali 929 žiadostí z 30 krajín sveta v celkovej sume takmer štyri milióny eur, čiže požiadavky štvornásobne prekračujú disponibilné možnosti. Keďže žiadostí pribúda, vrátane z roka na rok finančne náročných investičných a dlhodobých projektov krajanov, predpokladám, že ani táto suma by nebola konečnou. Prax ukazuje, že dotačný mechanizmus je treba orientovať smerom k efektivite stimulovania komunikácie a spolupráce medzi krajanskými spolkami a združeniami v zahraničí.

Ako však chcete reálne spomínanú komunikáciu, spoluprácu a jednotu, často medzi rozdrobenými krajanskými spolkami a združeniami v zahraničí, reálne dosiahnuť?

– Neexistuje na to recept, pretože v každej krajine a v každej komunite sú určité špecifickosti. Ale musíme sa pokúsiť priblížiť k tomuto cieľu. V prvom rade musia medzi sebou komunikovať predstavitelia kľúčových krajanských organizácií, spolkov a inštitúcií v tej-ktorej krajine. Komunikácia medzi nimi je veľmi dôležitá. Môže napomôcť stierať nežiaducu animozitu, ktorá v rôznej miere nerobí krajanom dobré meno ani na Slovensku, ani v ich domovskej krajine. Dialóg a nie paralelné monológy by mali napomôcť zmenšiť názorové rozdiely, zjednotiť sa v nastavení programu a cieľov v komunite v danej krajine. Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí bude takúto komunikáciu podporovať, aby sme spoločne hľadali optimálne riešenia pri zveľaďovaní slovenskosti v danej komunite.

Vzájomná komunikácia medzi krajanmi a úradom by mohla byť predmetom rokovaní aj na tohtoročnej Stálej konferencii Slovákov žijúcich v zahraničí…

– Áno, po dvoch rokoch sa na jeseň opäť stretnú na Slovensku zástupcovia spolkov a organizácií z celého sveta, na konferencii tradične vystupujú aj reprezentatívni predstavitelia našej republiky. Toto podujatie pravidelne poskytuje náležitý priestor platformám a názorovým prúdom na vyjadrenie sa tak k aktuálnym kľúčovým problémom, ako aj k ich riešeniu. V minulom roku sme si pripomenuli desať rokov uplatňovania zákona č. 474/2005 Z.z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí a to poskytuje príležitosť na diskusiu o efektivite jeho implementácie v praxi z hľadiska naplňovania ústavou zakotvenej podpore národného povedomia a kultúrnej identity Slovákov žijúcich v zahraničí. A je to opäť spojené so spomínanou vzájomnou komunikáciou.

Prejdime k podujatiam úradu. K veľmi obľúbeným patrí každoročne aj Krajanská nedeľa, ktorá je súčasťou Folklórnych slávností pod Poľanou. Spolu s ňou sa už po tretíkrát uskutoční aj Krajanský dvor. Z ktorých krajín sa stretnú krajania v Detve v tomto roku?

– Sme radi, že aj vďaka týmto podujatiam sa domáca verejnosť zoznamuje so životom slovenských komunít v zahraničí. U detvianského publika majú obe akcie veľký úspech. Témou Krajanskej nedele bude vysťahovalectvo Slovákov do zámoria. V programe vystúpia folklórne súbory z USA a Kanady, ale aj z Veľkej Británie, Francúzska, Švajčiarska či Belgicka. Som rád, že účasť prisľúbili aj Slováci, ktorí v posledných rokoch odišli kvôli štúdiu, práci a či za hlasom svojho srdca do štátov západnej Európy. Hoci patria k mladej generácii, jazyk a kultúru si udržiavajú aj vďaka slovenskému folklóru. Na Krajanskom dvore si návštevníci festivalu opäť môžu vychutnať gurmánske špeciality krajanov a vidieť prácu remeselníkov a umelcov zo slovenského zahraničia.

Začiatkom roka ste rokovali s predstaviteľmi Matice slovenskej, ktorá sa tiež dlhodobo stará o živé kontakty krajanov s vlasťou. Našli ste priestor na spoločnú spoluprácu?

– Matica slovenská a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí sledujú rovnaký cieľ. Je ním podpora národného povedomia a kultúrnej identity Slovákov doma aj v zahraničí. Spoločne chceme venovať pozornosť mladej generácii, aby v spolupráci so skúsenými „národovcami“ pestovala a rozvíjala prirodzený vzťah k národným hodnotám a tradíciám, ktoré nám zanechali naši predkovia. Podporovať budeme aj detské a mládežnícke aktivity s prepojením na krajanské komunity. Dohodli sme sa na zintenzívnení spolupráce, ktorá prispeje k posilňovaniu spolupatričnosti, svornosti a solidarity krajanov s rodným Slovenskom.

Počty Slovákov hlásiacich sa k slovenskej národnosti vo svete v poslednom období klesajú. Myslíte si, že môžeme tejto skutočnosti zabrániť alebo ju aspoň spomaliť?

– S touto tézou možno súhlasiť, keďže takýto trend je štatisticky evidentný najmä v krajanských komunitách v štátoch strednej a južnej Európy a tiež aj v zámorí. Tu, navyše, je badateľný aj generačný problém, hoci sa už objavujú náznaky záujmu o udržanie a prezentovanie našich tradícií a zvykov aj medzi mladšou generáciou. Zaregistroval som to aj počas svojej cesty v USA a v Kanade koncom minulého roku. Na druhej strane sa nám zvyšuje počet Slovákov najmä v krajinách západnej Európy. Súvisí to s možnosťami, ktoré našim občanom vytvorilo členstvo Slovenska v EÚ a možnosť voľného pohybu pracovných síl v európskom priestore. Univerzálny recept na zabránenie poklesu Slovákov žijúcich v zahraničí nie je, lebo nie sú ani rovnaké právne a spoločenské podmienky na ich sebarealizovanie. Jedným z predpokladov na udržanie národného ducha v zahraničí však určite je aj vzájomná komunikácia v rodnom jazyku.

Ako kariérny diplomat ste pôsobili v Bruseli, New Yorku, Nikózii a naposledy v Belehrade. V rámci svojej diplomatickej činnosti ste sa stretli aj s krajanskými komunitami v mieste vyslania. V čom môžu byť krajania podľa vás inšpirujúci pre Slovákov žijúcich na Slovensku?

– Počas pôsobenia v Srbsku som celý čas rozmýšľal nad tým, ako je možné, že si tamojší Slováci dokázali viac ako 250 rokov uchovať takú krásnu slovenčinu. Ten pocit národnej hrdosti je príkladom pre nejedného našinca. Oni tú hrdosť neukazujú, majú ju v sebe! Zoznámil som sa aj s insitným umením z Kovačice. Mrzí ma, že si veľmi neuvedomujeme, že aj toto svetovo uznávané umenie je súčasťou našej kultúry. Títo Slováci sú síce integrálnou súčasťou ich domovskej krajiny, ale zároveň nezabúdajú ani na Slovensko, krajinu svojich predkov, o ktorej často hovoria aj na svojich stretnutiach. Preto sa mi veľmi páči myšlienka, ktorú mi počas môjho diplomatického pôsobenia v Srbsku povedal jeden môj priateľ: „Stretávajme sa, aby sme na seba nezabudli a v zabudnutí sa nestratili…“

Zhovárala sa **Ingrid SLANINKOVÁ**
Foto: **Ľudo POMICHAL**

Aradáčske meškárky na minuloročnom pódiu Krajanského dvora v Detve

Medzi Slovákmi žijúcimi za hranicami Slovenska je veľa zručných tradicionalistov

Krojovaní mladí krajania cestou na vystúpenie

Tradičné pútavý stánok Slovenskej agentúry pre cestovný ruch

Záver januára tradične patrí medzinárodnému Veľtrhu cestovného ruchu. ITF Slovakiatour 2016 opäť priniesol komplexný servis pre ľudí, ktorí chcú cestovať do zahraničia alebo spoznávať krásy Slovenska – uvádza Slovenská agentúra pre cestovný ruch (SACR), ktorú zriadilo Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR na propagáciu toho, čo je hodno vidieť, kde je príjemne pobudnúť. Slovakiatour patrí k významným veľtržným podujatiam v rámci krajín V4 a láka. Tento rok sa v bratislavskom veľtržnom paláci Incheba konalo už po 22-krát a vystavovalo na ňom 345 zainteresovaných subjektov, ktoré prilákali 70 tisíc návštevníkov!

Slovensko láka čoraz vynachádzavejšie

SACR máva stánok na centrálnom mieste výstavného pavilónu, kde po prvý raz predstavilo Zariadenie Oculus Rift, ktorým vlani príťažlivo reprezentovalo Slovensko na Svetovej výstave Expo 2015 v Miláne. *„Sprostredkuje zážitok, akoby človek stál priamo na vrcholku Lomnického štítu, pozeral sa z Trenčianskeho hradu, sedel na káve v bratislavskom Starom Meste, či si užíval krásu Slovenského raja,“* charakterizovala Marta Kučerová, generálna riaditeľka SACR, novú formu prezentácie cez pôsobivú virtuálnu realitu. Agentúra nezabúda ani na domácich dovolenkárov, upozorňuje na miesta hodné pozornosti a nabáda na objavovanie prírodných nevšedností či pôvodnej architektúry. V expozícii opäť pripravili pútavý sprievodný program. Návštevníci si mohli preveriť znalosti o Slovensku vo vedomostnom kvíze a privítali možnosť spoznať príťažlivé miesta práve prostredníctvom spomenutej virtuálnej prezentácie. O narastajúcom záujme našich ľudí a občanov zo zahraničia dovolenkovať na Slovensku vypovedajú štatistiky návštevnosti za rok 2015. Podľa údajov Štatistického úradu SR za jedenásť mesiacov si dovolenku na Slovensku zvolilo viac ako 4 milióny návštevníkov, čo je o dobrú polovicu milióna (15,7 %) viac ako v roku 2014. Na Slovensku za spomenuté obdobie prenocovalo 11,6 milióna ľudí, čo takisto znamená sympatický nárast (o 13 %). O vzťahu k svojej domovine svedčí údaj, že Slováci tvorili 60 % všetkých turistov. V porovnaní s predchádzajúcim rokom sa ich počet zvýšil o 310 tisíc osôb, zahraničných hostí pribudlo o 235 tisíc. Na základe týchto údajov generálna riaditeľka SACR očakáva, že po sumárnom sčítaní údajov za všetky mesiace roku 2015 *„dosiahneme historicky rekordné výsledky slovenského cestovného ruchu a prekonáme doteraz najlepší rok 2008, keď si dovolenku na Slovensku vybralo 4,082 milióna návštevníkov“.*

Narastajúci záujem o Slovensko potvrdzuje aj návštevnosť Národného portálu cestovného ruchu www.slovakia.travel. Sú v šiestich jazykoch – popri slovenčine je to v angličtine, nemčine, poľštine, maďarčine a ruštine – nájdu na ňom pestré informácie aj pozvánky na aktuálne podujatia usporiadané podľa atraktívnosti či lokalizácie v konkrétnych krajoch. Po spustení portálu v roku 2007 dosiahol vlani historicky najvyššiu návštevnosť. Informácie o Slovensku vyhľadávalo viac ako 2 a pol milióna záujemcov,, čo je raz toľko ako rok predtým. Záujem bol vysoký najmä v letných mesiacoch, medzi ktoré možno rátať už i september (na portál sa prihlásilo 257 tisíc ľudí, čo je nárast až na 190 %). I tu prevažujú ľudia zo Slovenska (1 4127 000; 95 %), medzi zahraničnými návštevníkmi je najviac Poliakov (vyše 300 tisíc), Maďarov (231 tisíc) a Čechov (164 tisíc, ich záujem sa však vlani zvýšil až o 283 %). Za nimi nasledujú obyvatelia Nemecka, Rakúska a Veľkej Británie.

Regióny sa spájajú

Úprimne si želáme, aby sa to, čo sledujeme na veľtrhu cestovného ruchu, stalo živým mechanizmom celej spoločnosti. Tá si totiž často hovie v izolovanosti, necíti potrebu spájať sa a konať súdržne. Cítime to priamo v rodine, označovanej za základnú jednotku spoločnosti, a dennodenne sa v tom cez bilbordy, letáky a médiá predvádzali kandidáti jednotlivých strán uchádzajúci sa v marcových voľbách o parlamentné kreslá. Ostaňme preto na veľtržnej pôde, kde sme sa počas štyroch dní mohli neraz presvedčiť o tom, že spolupráca a spoločná prezentácia bývajú na všeobecný prospech. SACR sympaticky smeruje k tomu, aby predovšetkým cez svoj internetový portál dostala „pod jednu strechu“ celé Slovensko a umožnila tak návštevníkom vybrať sa aj do oblastí, ktoré zvyčajne zostávajú v tieni väčších miest, kúpeľných osobitne, známych horských oblastí či riek, vodných plôch a atraktívnych akvaparkov. Zodpovednosť za propagáciu konkrétnych regiónov preberajú samosprávne kraje (v Slovenskej republike ich je osem) v spolupráci s regionálnymi a oblastnými organizáciami a zoskupeniami cestovného ruchu, s mestami a obcami. Na tomto ročníku mali samostatnú prezentáciu všetky regióny, pristavíme sa pri oboch východoslovenských.

Prešovský kraj má na výstave stabilné miesto a expozične ho opäť predstavila Krajská organizácia cestovného ruchu Severovýchod Slovenska (zakladateľom je Prešovský samosprávny kraj). Návštevníci sa mohli zoznámiť s regiónom Spiša a v jeho priestore s pohoriami Vysokých Tatier a Pienin, prírodné a architektonické príťažlivosti sa nachádzajú i v mestách a obciach Šariša a Horného Zemplína. Riaditeľ Martin Janoško poznamenal, že expozícia je spojením histórie, tradícií a súčasnosti. Organizátori popri vizuálnych prezentáciách (patrili medzi ne 3D projekcia pamiatok Ľubovnianskeho hradu, malá expozícia TANAP-u či interaktívny panel s tematikou mobilnej hry Legendarium o kraji) a informačných materiáloch o turistických zaujímavostiach pripravili súťaže, gastronomické ochutnávky, skúšku zručnosti na minigolfovom ihrisku. Zaujímavé bolo opätovné verejné testovanie práce najlepších v cestovnom ruchu kraja za rok 2015. Rok predtým bolo na pozícii najlepšieho kultúrneho zariadenia Múzeum Kežmarok – Kežmarský hrad, po ňom zapísali na túto listinu Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni. Popri inom sa o to pričinil aj narastajúci počet návštevníkov hradu a priľahlého skanzenu v Starej Ľubovni (ročne ich príde sem viac ako 145 tisíc). Medzi informačnými zariadeniami najúspešnejšie obstáli Tatranské informačné kancelárie v Starom Smokovci a v Tatranskej Lomnici. Na prvú pozíciu vynieslo túto dvojicu spoločné využívanie tzv. informačnej slučky, produktu Združenia cestovného ruchu Vysoké Tatry. Prostredníctvom nej tieto kancelárie poskytujú aktuálne informácie o počasí, doprave a prevádzke zariadení pre hotelierov a ďalších členov združenia s praktickými službami pre návštevníkom.

Oceňovanie najaktívnejších

V expozícii Košického samosprávneho kraja (KSK) spoločne prezentovali regióny Gemer, Spiš, Dolný Zemplín, Abov a mesto Košice. Ak si návštevníci zvolia ako východisko na spoznávanie naše druhé najväčšie mesto, môžu počas niekoľkých dní objavovať všemožné turistické zaujímavosti, folklór či tradičnú kuchyňu viacerých regiónov južnej časti Slovenskej republiky. O to sa organizátori už dlhodobejšie usilujú v programe kultúrneho cestovného ruchu Terra Incognita – aby sa Krajina nespoznaná stávala príťažlivou najmä pre tých, čo sa nespoliehajú len na všeobecnejšie známe atrakcie. K tomu mal prispieť aj prieskum KSK, ktorý vykonával v spolupráci s Technickou univerzitou Košice na veľtrhu o tom, ako návštevníci kraj poznajú, čo ich v ňom najviac zaujalo, aké skúsenosti mali so službami v cestovnom ruchu. Jednou z nosných tém prezentácie bola aj expozícia Košice 2016 ako Európske mesto športu. Verme, že celoročná akcia bude mať podobný prínos ako pred troma rokmi, keď sa stali Európskym hlavným mestom kultúry. Dôveru vzbudzuje aj skutočnosť, že hlavný predstaviteľ Košíc Richard Raši získal v štvrtom ročníku súťaže vyhlasovanej na webovom portáli Slovakregion ocenenie Primátor Slovenska 2015. Dodajme, že za Starostu Slovenska si hlasujúci „zvolili“ Ladislava Tomáňa zo Sedliackej Dubovej, liptovskej obce pod sedlom prechádzajúcim na oravskú stranu. V súťaži o Najkrajšie mesto Slovenska prvé tri miesta obsadili Prievidza, Spišská Nová Ves a Zvolen, medzi obcami najlepšie obstálo Hlinné, obec v okrese Vranov nad Topľou, ležiaca v Podslanskej pahorkatine. Na ďalších miestach sa umiestnili Santovka na juhu a Terchová v strede Slovenska. Zakladateľ portálu a organizátor súťaže o najkrajšie mesto a obec Peter Jurík poznamenal, že k populárnosti sídiel popri ich vzhľade významnou mierou prispeli konkrétne investičné i spoločenské aktivity a činnosť primátorov a starostov. Sekcia cestovného ruchu Ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR zase oslovila organizácie cestovného ruchu s celonárodnou a regionálnou pôsobnosťou, aby nominovali osobnosť, ktorá svojou činnosťou významne prispela k rozvoju cestovného ruchu. Najvyššie ocenenie sa dostalo starostovi obce Štrba Michalovi Sýkorovi.

Dynamická prezentácia a seriózne skutky

Najživšie bolo pri stánku Oblastnej organizácie cestovného ruchu Región horná Nitra – Bojnice, ktorá si práve v tomto roku pripomína 25. výročie založenia. Znela tam hudba, vyhrávali a spievali skúsení i mladí muzikanti. Už ako doma sa v bratislavskej Inchebe cíti Emil Trgiňa, vedúci Dedinskej folklórnej skupiny Hájiček z Chrenovca-Brusna, skupina TORMEN z Prievidze vyludzovala tóny historickej hudby, potešila Detská ľudová hudba spod Rokoša z obce Nitrianske Rudno... Činnosť organizácie charakterizuje úsilie o komplexný rozvoj tamojších miest a obcí. Ten je nevyhnutný, aby sa návštevníci dobre cítili v prírodnom prostredí, ocenili historické objekty, technické pamiatky a ponuky v príslušných zariadeniach. Kúpeľné Bojnice sú tretia najnavštevovanejšia lokalita na Slovensku, aktivizuje sa aj banícka Prievidza, osobitý vklad do turizmu dávajú viaceré obce v tejto oblasti. Hlavný motív vo výstavnom stánku venovali 120. výročiu zavedenia železnice na území hornej Nitry, čo vtedy prinieslo regiónu novú dynamiku.

Hoci na výstavisku často zneli atraktívne a lákavo nadnesené prívlastky, za mnohými boli konkrétne výsledky opierajúce sa o overenú tradíciu, dlhoročné skúsenosti, seriózu odbornosť. Poriadna tlačenica bývala pri prezentáciách vinárskych podnikov či rodinných pivníc. Neodmysliteľnou súčasťou veľtrhu sú praktické ukážky gastronomických príprav v sektore Danubius Gastro, kde popri víne rozváňajú káva a čaj, lákajú miešané či nealkoholické nápoje, jedlá... Samostatnú zmienku by si zaslúžili súťaže organizované predovšetkým pre študentov odborných škôl a budúcich kuchárov, cukrárov, pekárov, barmanov, baristov a iných remeselne zručných a odborne zdatných ľudí. Zaujali nás viacerí mladí ľudia. Napríklad dcéra Petra Bílyho z Klubu Slovenských dlhosrstých stavačov – nášho najmladšieho národného psieho plemena uznaného roku 1983 Svetovou kynologickou federáciou FCI. Na rušnom veľtrhu ich tri pokojné psíky patrili medzi sympatické „atraktivity“. Aj tie by mohli byť príkladom nášho neslávne okrídleného povzdychu, že na Slovensku nebýva ľahké stať sa „prorokom“. Dlhosrsté stavače si zaslúžia väčšiu pozornosť poľovníkov i rodín. Pookriali sme pri dvoch žiačkach zo ZŠ Maximiliána Hella v Štiavnických Baniach, kde sa popri povinných predmetoch venujú aj sokoliarstvu a ďalším príťažlivým činnostiam.

Dušan MIKOLAJ
Foto: **autor a archív**

Krásu Nitrianskeho kraja nezameniteľne násobia kroje z obce Čajkov v Levickom okrese

Emil Trgiňa z Chrenovca-Brusna zo skupiny Hájiček

Ležíme v srdci Európy a budeme jej predsedať

Skutočnosť, že Slovensko leží v strede Európy, sa dozvedajú už deti základných škôl na hodinách zemepisu. Názorne to vyjadruje a do sveta šíri napríklad aj poštová známka so siluetou krajiny pod lupou, vydaná v roku 2009 (k 40. výročiu vzniku Zväzu slovenských filatelistov). V druhom polroku 2016 bude Slovensko určite stredobodom pozornosti aj ako štát predsedajúci Rade Európskej únie. Túto mimoriadnu udalosť pripomenie a zadokumentuje príležitostná poštová známka (ktorej vzhľad je zatiaľ utajený, slávnostne bude predstavená v deň prevzatia predsedníctva 1. 7. 2016 a magazín SLOVENSKO tiež prinesie jej podobu) a pamätná 2-eurová minca, ktorej jedinečnú rubovú stránku publikujeme už teraz. Známka nalepená na liste poslanom do sveta alebo spomínaná minca, platná pravdaže v celej európskej menovej únii, vydajú v zahraničí svedectvo o geografickom položení i politickom postavení Slovenska v Európe.

Predsedníctvo SR v Rade EÚ zvýraznené na tzv. národnej strane mince

Príbeh o zázračnom daždi na príležitostnej poštovej známke

Dobre známa Moravianska Venuša

Od Venuše ku kresťanstvu

Napriek tomu, že Slovenská republika, ležiaca medzi Tatrami a Dunajom, patrí medzi mladšie štáty, patríme medzi najstaršie národy nášho kontinentu! Potvrdzujú to aj genetické výskumy (L. Cavalli-Sforza, V. Ferák), ktoré preukázali, že takmer 85 % obyvateľov Slovenska zdedilo gény, ktoré sa vyskytovali v strednej Európe a na našom území už pred 8 000 rokmi. Naše genetické korene siahajú do doby kamennej, obdobia pred 20- až 50-tisíc rokmi. Práve z neho pochádza výnimočná soška vyrezaná z mamutieho kla, dobre známa Moravianska Venuša, nájdená na pohrebisku lovcov mamutov v blízkosti svetoznámych kúpeľov Piešťany. O kúsok ďalej, smerom na severovýchod, sa nachádza Bojná. Ruiny tamojšieho hradiska po vyše tisícročí vydali viaceré poklady, z ktorých spomenieme aspoň pozlátené plakety s písmom. Predpokladá sa, že na prelome 8. – 9. storočia tvorili ozdobu putovného oltára. Tu sa natíska otázka – Kedy sa naši predkovia dostali do styku s kresťanstvom? Prvými „zvestovateľmi“ mohli byť už na začiatku letopočtu rímski vojaci a obchodníci, medzi ktorými boli aj kresťania, ako o tom hovorí príbeh o zázračnom daždi, ktorý sa odohral 11. júna 172 pri rieke Hron *„apud Granus“* – zaznamenaný rímskym cisárom Marcom Aureliom. Túto udalosť pripomenula Slovenská pošta v roku 1997 vydaním príležitostnej poštovej známky v rámci emisného radu *EURÓPA*. Korene našej a všeobecne slovanskej kultúry a literatúry siahajú do 9. storočia, keď na našom území vznikol silný ranofeudálny štát (ten sa stal základom štátnosti ďalších stredoeurópskych národov) a na scénu vstupujú aj dnešní spolupatróni Európy – sv. Cyril a sv. Metod. K našim predkom prišli z Byzancie v roku 863, priniesli písmo, založili tu školu, kde sa už vtedy deti našich predkov vzdelávali v materinskej reči. Apoštoli získali v roku 869 od rímskeho pápeža povolenie, aké sa potom tisíc rokov nezopakovalo!, na základe ktorého sa reč našich predkov stala štvrtým bohoslužobným jazykom (po gréčtine, hebrejčine a latinčine). Neskorší pápež Ján VIII. vydal v júni 880 pre Slovákov historicky vzácny dokument, bulu Industriae tuae, ktorá je zakladajúcou listinou prvej známej diecézy na Slovensku a na území celej strednej a juhovýchodnej Európy (biskupstvo Nitra). Pápež ňou prijíma Svätopluka a jeho kráľovstvo pod svoju ochranu, Metodovi potvrdzuje arcibiskupstvo a povoľuje používanie staroslovenského jazyka pri bohoslužbách. Pripomeňme si, že solúnski bratia neprišli do pohanskej krajiny. Veď list panovníka Rastislava, adresovaný byzantskému vládcovi Michalovi, sa začína takto: *„Z milosrdenstva Božieho sme zdraví. I prišli k nám mnohí učitelia z Vlách i Grécka a Nemiec, a učia nás rozlične, ale my Sloveni...“* Prvý kresťanský chrám na území dnešného Slovenska a zároveň stredovýchodnej Európy bol posvätený v Nitre. Dokumentuje to *Spis o obrátení Bavorov a Korutáncov,* ktorý k roku 828 udáva, že arcibiskup Adalrám zo Soľnohradu (najvyšší cirkevný hodnostár tej doby po pápežovi) vysvätil chrám kniežaťu Pribinovi na jeho majetku v „Nitrave“. Franský autor pripomína 170-ročné misionárske aktivity Soľnohradu (Salzburg) do tejto oblasti. Stredoveké Nitriansko malo rozlohu, ktorá je blízka územiu dnešného Slovenska, navyše pokrývalo severnú časť dnešného Maďarska. O význame Nitry v našich dejinách hovorí jeho dávny prívlastok – *„Matka slovenských miest“*. Jej mocenská veľkosť sa prejavila aj v územnej mohutnosti samotného mesta, koncentrácii viacerých hradísk v ňom a početných sídliskových zoskupení v širokom okolí. Nálezy archeológov na hradisku v lokalite zoborské kasárne dokumentujú nielen napríklad 8 metrov širokú dláždenú cestu lemovanú remeselníckymi dielňami, ale aj nález franskej karolínskej mince pri základoch Kostola sv. Michala. Z toho obdobia, keď kraľoval Karol III. (898 – 929), sa zachoval aj jeden z najstarších colných poriadkov. Tento strieborný poldenár môže napovedať, že Nitriansko malo okolo roku 900 obchodné kontakty s Franskou ríšou, aj tu platili spomenuté colné predpisy a aj takto sa začleňovalo do vtedajšej kultúrnej Európy. Veľkosť Nitry zapôsobila napríklad na perzského geografa, cestovateľa Ibn Rustu, ktorý v diele *Kniha cenných drahokamov* (vydaná bola krátko po roku 900) opisuje cestu do centra ríše slovenského vládcu vládcov – kráľa Svätopluka. O veľkom hrade uprostred jeho krajiny píše: *„Hrad (mesto), v ktorom prebýva, má neobyčajné a nedobytné hradby“*. Svätoplukova ríša je tu po arabsky *napísaná AL SAKLABIA a Nitra Wab Nit. Saklabi, Sklabi, Slavi a podobne* boli uvádzaní naši predkovia po celé stáročia.

Naša starobylosť nie je výmysel!

Neraz sú (nielen oni) označení aj za Germánov, čo však nesúvisí s dnešným anglickým pomenovaním Nemcov. Termín Sclavi sa používal aj v dokumentoch na našom území. Napríklad *Privilegium pro Slavis* od uhorského kráľa Ľudovíta z roku 1381 uvádza, že Slováci v Žiline „Sclavi, cives et hospites nostri“ – mohli byť volení za členov mestskej rady v rovnakom počte ako nemeckí mešťania. Aj Anton Bernolák nazval gramatiku vydanú v roku 1790 *Gramatica Slavica*. V neskoršie vydanom slovníku Slowar Slovenskí-česko-latinsko-nemecko-uhorskí slovenčinu definuje ako lingua slavica, sermo slavicus, die Slavische Sprache. Starobylosť Slovákov nie je výmysel nejakých zaslepených národovcov, ako sa nás o tom dnes často snažia presvedčať prívrženci tzv. svetoobčianstva a nekritickí obdivovatelia globalizácie, ale dominantné postavenie slovenského jazyka k ostatným slovanským uvádza napr. americký profesor J. D. Price v knihe *The Key to all Slavonic Languages* (1943). Ako hovorí jej názov, slovenčinu považuje za kľúč ku všetkým slovanským jazykom. Počas kongresu slavistov vo Varšave nastala kuriózna situácia, keď poľská delegácia predložila návrh, aby sa schválila definícia prvého slovanského jazyka, ktorej určujúcim bodom je slovenčina. Tento návrh odhlasovali všetky slovanské delegácie (okrem českej). Naša krajina a ľud majú bohatú a slávnu históriu, ktorá sa spája s počiatkami kultúry a kresťanstva v Európe. Na túto významnú epochu našich dejín boli a sú hrdé celé generácie Slovákov i ďalších národov. Nemusíme študovať vedeckú literatúru či encyklopédie, ani navštíviť historické múzeá – stačí si pozrieť niekoľko poštových známok a zoznámiť sa s dejmi na nich zobrazenými. Dozvieme sa úžasné a povzbudivé informácie o našej národnej histórii a sile. Poznáme svoju minulosť a vieme, na čo by sme mali byť hrdí? Čím by sme sa mali pochváliť hosťom, osobitne v čase, keď bude naša vlasť predsedníckou krajinou v Rade Európy? Máme bohatú a dávnu históriu, nádherné kultúrne a architektonické pamiatky, utešenú prírodu (zatiaľ). Veru, nájde sa na Slovensku množstvo NAJ, ktoré zaiste udivia nejedného návštevníka a prekvapia aj mnohých, čo odmalička žijú v krajine pod Tatrami. Niektoré z nich sú predmetom prvej časti veľkej vedomostnej súťaže (čítajte na s. 47) a ďalšie si začneme seriálom pripomínať už v budúcom vydaní magazínu SLOVENSKO a pokračovať budeme do konca roku, v ktorom predsedáme Rade Európy.

Panovník Rastislav k nám pozval vierozvestcov, ktorí zmenili dušu národa

Matka slovenských miest Nitra na jednej z viacerých cenín

Milan ŠAJGALÍK

Reprofoto zo zbierky autora so súhlasom Slovenskej pošty, a. s., a Národnej banky Slovenska a Igor Válek

(Unikátne postavenie Slovenska na známkach aj minciach)

Krajania v Poľsku

Dievčatá z Folklórneho súboru Hajduky z Vyšných Lápš

Na Slovákoch žijúcich v Poľsku je zaujímavé aj to, že drvivá väčšia z nich sa zo svojich rodných obcí nikdy nevysťahovala, a predsa sa stali „cudzincami“.

Slovenská národnostná menšina v Poľsku je špecifická tým, že bola priam vytvorená ako dôsledok územných zmien po skončení prvej svetovej vojny, keď 28. júla 1920 bolo odčlenených od vtedajšieho Československa a pripadlo Poľsku 27 obcí severného Spiša a hornej Oravy, obývaných značnou časťou slovenskej populácie. Išlo o spišské obce: Čierna Hora, Durštín, Fridman, Falštín, Jurgov, Kacvín, Krempachy, Lapšanka, Nedeca, Nižné Lapše, Nová Belá, Repiská, Tribš, Vyšné Lapše a oravské obce: Bukovina-Podsklie, Harkabúz, Chyžné, Jablonka, Malá Lipnica, Nižná Zubrica, Orávka, Pekelník, Podvlk, Srnie, Veľká Lipnica, Vyšná Zubrica, Suchá Hora a Hladovka. Tam žijúci Slováci vyjadrovali so spomínaným verdiktom veľmocí veľkú nespokojnosť, čoho výsledkom bolo aj navrátenie dvoch oravských obcí – Suchej Hory a Hladovky, v roku 1924 Československu. Turbulentné časy v prvej polovici dvadsiateho storočia však spôsobili, že hranica sa menila ešte niekoľkokrát. Po tzv. mníchovskom diktáte v roku 1938 boli Poľskom obsadené ďalšie slovenské obce na Spiši, Orave i Kysuciach, no už v roku 1939, po vypuknutí druhej svetovej vojny, boli všetky obce pripojené k Poľsku od roku 1920 opätovne inkorporované k Slovensku a po skončení druhej svetovej vojny znovu k Poľsku, podľa stavu z roku 1924, kde sa nachádzajú dodnes. V tom čase sa asi z 30 tisíc tu žijúcich obyvateľov viac ako 90 % hlásilo k slovenskej národnosti.

Koľko je dnes Slovákov v Poľsku?

Aj v súčasnosti sa k slovenskej národnosti v Poľsku hlásia v drvivej väčšine práve rodáci zo spomínaných spišských a oravských obcí. Samozrejme, existuje aj skupina Slovákov, ktorí prichádzajú do Poľska zo študijných, pracovných či iných dôvodov. Podľa posledného sčítania obyvateľstva z roku 2011 žije v Poľsku 3 241 Slovákov. Z tohto počtu 2 739 osôb tvorí autochtónne obyvateľstvo, ktoré má poľské občianstvo a spĺňa kritériá zákona o národnostných a etnických menšinách a regionálnom jazyku, 480 nemá poľské občianstvo a 22 deklarovalo dvojakú totožnosť na druhom mieste – ide pravdepodobne o zmiešané manželstvá Slováka, resp. Slovenky s príslušníkom inej národnostnej menšiny žijúcej v Poľsku. Keďže prvýkrát sa toto sčítanie nevykonávalo celoplošne, ale len na určenej vzorke obyvateľstva, prinieslo to viacero špekulácií o jeho hodnovernosti. Navyše, keď táto nová metodika bola otvorene prezentovaná až po ukončení súpisu. Veľmi prekvapení preto zostali všetci tí, ktorí sa sčítali prostredníctvom internetu, ale ich údaje neboli pri spracovaní oficiálnych výsledkov brané do úvahy. Podľa odhadu krajanskej organizácie Spolku Slovákov v Poľsku by tu v súčasnosti mohlo žiť okolo 15 000 Slovákov. Mimochodom, rovnaké číslo nájdete aj na stránke Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Agilný Spolok Slovákov

Zastrešujúcou organizáciou Slovákov žijúcich v Poľsku je už spomínaný Spolok Slovákov v Poľsku (*Towarzystwo Słowaków w Polsce – TSP*), ktorý mal v roku 2015 2 345 dospelých členov. Ústredným sídlom inštitúcie je niekdajšie kráľovské mesto Krakov, kde sa na ulici św. Filipa 7 nachádza Slovenský dom a v ňom aj Vydavateľstvo a tlačiareň TSP. *„Spod našich strojov vyšlo už takmer 1 000 titulov slovenskej i poľskej proveniencie,“* prezrádza riaditeľ tlačiarne a zároveň generálny tajomník TSP Ľudomír Molitoris a dodáva: *„Momentálne sme najväčším vydavateľom mladej poľskej poézie, ale tlačíme aj pre slovenské univerzity či iné slovenské vydavateľstvá. Vytlačili sme aj viacero prekladov slovenských autorov do poľštiny a vydávame literatúru týkajúcu sa Slovákov v Poľsku. Takýmto spôsobom podporujeme slovenské národné povedomie a zároveň propagujeme slovenskú kultúru v Poľsku.“*

Slovenskú kultúru u našich severných susedov propaguje TSP aj v Galérii slovenského umenia v Krakove, kde každoročne vystavujú traja až štyria slovenskí umelci. V meste poľských kráľov má sídlo aj redakcia jediného slovenského časopisu v Poľsku, ktorý vychádza už od roku 1958 pod názvom *Život*. Plnofarebný mesačník prináša na 44 stranách články zo súčasnosti i histórie slovenskej komunity v Poľsku, ale aj z aktuálneho diania na Slovensku. V redakcii sa pod gesciou TSP konajú zároveň čítačky slovenských kníh i kurzy slovenského jazyka, ktoré záujemcom umožňujú nielen naučiť sa po slovensky, ale tiež bližšie poznať našu krajinu a kultúru, čo sa stretáva s pomerne veľkým záujmom poľskej verejnosti. TSP organizuje aj vedecké konferencie venujúce sa problematike Slovákov v Poľsku či slovensko-poľských vzťahov v minulosti i súčasnosti. Obľúbeným podujatím v Krakove je Slovenská kapustnica, ktorá sa koná pravidelne vo vianočnom čase.

Malí Belania počas Dní slovenskej kultúry v Malopoľsku

Oblátkové stretnutie v Kacvíne

Spiš a Orava

Národné povedomie a pôvodná slovenská kultúra severného Spiša a hornej Oravy sa udržiava najmä prostredníctvom miestnych skupín TSP, ktoré sa nachádzajú takmer v každej obci. Pri nich sa utvorilo viacero umeleckých zoskupení. V súčasnosti slovenský folklór prezentujú folklórne súbory Spiš a Malí Beľania z Novej Belej, Zelený javor a Javorinky z Krempách, Hajduky a Malé Hajduky z Vyšných Lápš, heligonkári Františka Harkabúza z Harkabúza či ľudové hudby z Vyšných Lápš, Jurgova a Podvlka. V posledne menovanej obci funguje aj slovenské amatérske divadielko *Ondrejko* a mažoretky *Magnes a Magnesik*. Okrem folklóru a tradičnej ľudovej hudby má medzi Slovákmi v Poľsku dlhodobú tradíciu dychová hudba. Slovenské dychovky sa v minulosti nachádzali takmer v každej obci severného Spiša a hornej Oravy. V súčasnosti fungujú pri jednotlivých krajanských klubovniach miestnych skupín v Novej Belej, Krempachoch, Jurgove, Kacvíne, Vyšných Lapšiach a Podvlku. Svoje umenie prezentujú Slováci každoročne na rôznych krajanských podujatiach, ako je napríklad dvojdňová súťažná prehliadka slovenských umeleckých zoskupení v Poľsku *Fašiangy – Ostatki* v Krempachoch, *Prehliadka krajanských dychoviek* či *Dni slovenskej kultúry v Malopoľsku,* ktoré sa uskutočňujú počas leta na Spiši, Orave a v Krakove. Okrem toho si aj samotné miestne skupiny organizujú rad podujatí, napríklad počas Dňa detí, Dňa matiek, Dňa babky a dedka, pred Vianocami či tzv. oblátkové stretnutia začiatkom nového roku. Pri takejto rozsiahlej spolkovej činnosti prirodzene vzniká potreba priestorov, kde by sa krajania stretávali a realizovali podujatia. Po rôznych peripetiách po skončení druhej svetovej vojny si Slováci postupne začali v jednotlivých obciach vytvárať tzv. klubovne. Boli to zvyčajne prenajaté priestory doma u krajanov alebo v miestnych kultúrnych či hasičských domoch. V súčasnosti fungujú v Jablonke, Krempachoch a Repiskách. V Podvlku a Vyšných Lapšiach sa podarilo klubovne odkúpiť do vlastníctva TSP a zrekonštruovať. V Kacvíne bol vybudovaný nový Slovenský dom a v Novej Belej Centrum slovenskej kultúry, kde je k dispozícii aj ubytovanie, kaviareň, konferenčná miestnosť s audiovizuálnym vybavením, wi-fi, veľká sála s pódiom, slovenská knižnica s počítačmi, výstavná sála. Slovenčinu počuť aj vo viacerých miestnych kostoloch i v niektorých miestnych školách, kde sa však v súčasnosti slovenčina vyučuje už iba ako nepovinný predmet, prípadne ako cudzí jazyk. TSP každoročne organizuje pre slovenské deti súťaž v prednese slovenskej poézie a prózy, výtvarnú súťaž i vedomostnú súťaž *Poznaj Slovensko – vlasť svojich predkov* a poznávacie výlety či tábory na Slovensku, kde sa môžu zdokonaliť v jazyku a lepšie poznať svoju starú vlasť. Viac o aktivitách Slovákov v Poľsku sa môžete dozvedieť na facebookovej stránke *Slováci v Poľsku,* v spomínanom časopise Život alebo na webovej stránke www.tsp.org.pl. Krajania srdečne pozývajú aj na podujatia, ktoré organizujú v tomto roku. Tu je niekoľko z nich: 3. júl – *Dni slovenskej kultúry na Orave* v Podvlku; 9. júl – *Slávnostné odhalenie pamätnej tabule kacvínskemu rodákovi, prvému rektorovi VŠMU a zbormajstrovi Speváckeho zboru slovenských učiteľov prof. Jánovi Strelcovi* na Slovenskom dome v Kacvíne; 10. júl – *Dni slovenskej kultúry na Spiši v prírodnom amfiteátri* v Krempachoch; 28. august – *XXXV. ročník Prehliadky krajanských dychových hudieb* v prírodnom amfiteátri v Jurgove.

Milica MAJERIKOVÁ-MOLITORIS
Foto: **autorka a archív TSP**

Z bohatej vydavateľskej produkcie

Centrum slovenskej kultúry v Novej Belej

Príprava slovenskej kapustnice v Krakove (vpravo autorka článku)

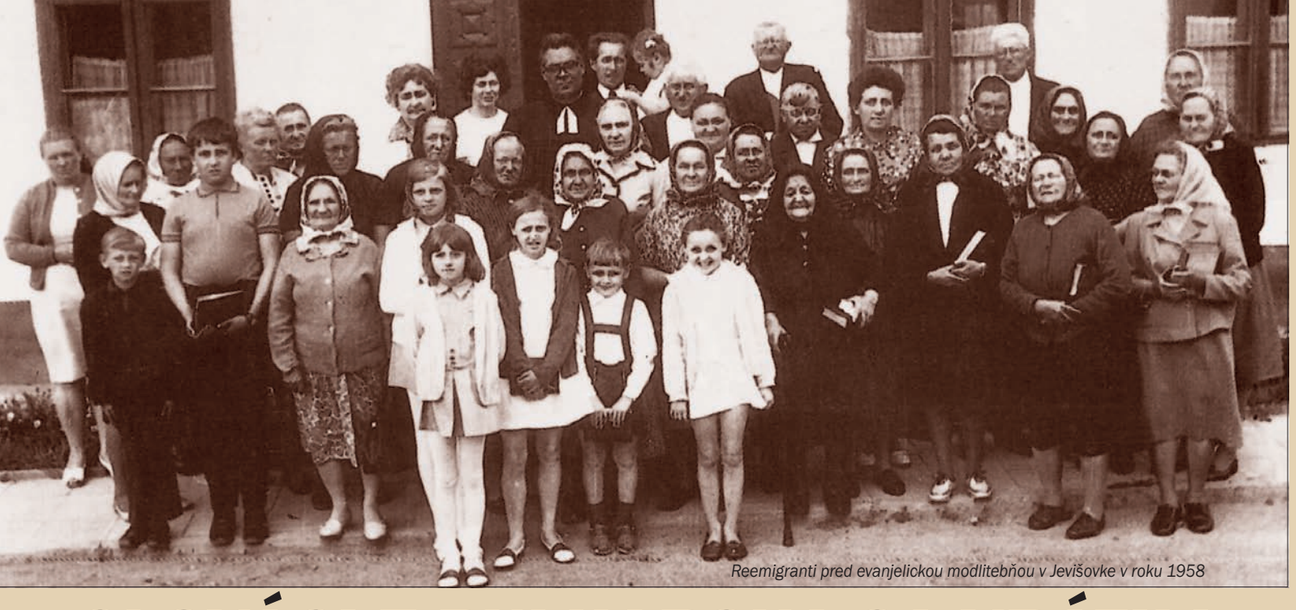

Reemigranti pred evanjelickou modlitebňou v Jevišovke v roku 1958

SLOVÁCI Z BULHARSKA SA VRÁTILI

K štátom, kde našli Slováci svoj nový domov, patrí aj Bulharsko. Slovenská komunita, žijúca na jeho území, sa v európskom priestore radí medzi najmenšie. V jej histórii sú dôležité dve tohtoročné výročia na opačnom oblúku jestvovania: 130 rokov od príchodu a zároveň 65 rokov od návratu domov. Je mimoriadne zaujímavé, že táto komunita sa vrátila takmer celá! Faktom je aj to, že do Bulharska Slováci neodchádzali z územia dnešného Slovenska, ale z dolnozemských slovenských osád v dnešnom Rumunsku, Maďarsku a v severnej časti Srbska. O tomto a ďalších skutočnostiach hovoríme so Štefanom Zelenákom, zakladateľom Spolku Slovákov z Bulharska na Slovensku.

Pozvánka od Battenberga

„K odchodu mali krajania viacero dôvodov. Bola to najmä preľudnenosť územia, na ktorom žili, nedostatok pôdy, ale aj veľmi rýchla ekonomická diferenciácia,“ dodáva Štefan Zelenák. Tak mnohým prišiel vhod zákon č. 222 o osídlení riedko obývaných oblastí na severe Bulharska, ktorý v roku 1880 vydalo bulharské knieža Alexander von Battenberg. Bolo to v období, keď sa krajina oslobodila spod Osmanskej ríše a jej sever postupne opúšťali Turci, Čerkesi a Tatári. Predpokladalo sa, že na územie sa vrátia predovšetkým Bulhari z blízkeho zahraničia. Podľa Zelenáka *„zákon však umožňoval presídlenie aj iným národnostiam, čo v roku 1884 využili aj Slováci“*. Cesta do nového domova mala mnohé úskalia. Spočiatku sa plavili po Dunaji ručne zhotovenými „dereglami“. Boli to šestnásť metrov dlhé a osem metrov široké plte, na ktorých sa niekedy tlačilo aj tridsaťpäť rodín, teda často až stodvadsať ľudí. Iní dali prednosť konskému záprahu. Za priaznivého počasia cestovali osemnásť dní, pri zlom počasí aj viac. Tí majetnejší sa, samozrejme, presúvali radšej železnicou. *„Prví Slováci prišli zo srbskej Padiny. Usadili sa v dedine Mrtvica, jej dnešný názov je Podem. Boli to: Mišo Mokrán, Ondrej Benka, Paľo Pavlovič, Ján Hučka a Stano Hulka. Postupne sa slovenské rodiny usádzali aj v obciach Brašljanica, Gorná Mitropolia, Vojvodovo. Štatistiky hovoria, že v roku 1935 tu žilo 1 600 Slovákov. Okrem nich aj Rumuni, Srbi, Nemci, Rusi, Turci a Cigáni,“* vymenúva Štefan Zelenák.

Roľníci, remeselníci aj obchodníci sa vracajú

Prvé rodiny dostali po príchode do Bulharska do vlastníctva neobrobenú pôdu, na ktorej si stavali jednoduché domy z nepálenej tehly. Rozloha pôdy závisela od veľkosti rodiny. Na jedného člena pripadlo desať „dekárov“, teda jeden hektár. Maximálna výmera však bola šesťdesiat „dekárov“. Zaujímavosťou je, že rodiny, ktoré sa sem prisťahovali neskôr, si už museli pôdu kupovať. Išlo však o pomerne nízke sumy. Slováci sa venovali predovšetkým obrábaniu pridelenej pôdy, pestovali pšenicu, raž, jačmeň, kukuricu a zemiaky. Bolo to práve poľnohospodárstvo, vďaka ktorému sa výrazne zapísali aj do histórie krajiny. *„A to tým, že ho zmodernizovali,“* zdôrazňuje Zelenák. *„Priniesli moderné poľnohospodárske náradie, najmä železné pluhy, brány, motyky, kosy. Pri práci používali konské záprahy, kým Bulhari využívali skôr záprahy byvolie. Boli to Slováci, ktorí sem začiatkom dvadsiateho storočia doviezli z vyspelejších oblastí Rakúsko-Uhorska sejačky i samohybné parné stroje s mláťačkami.“* Bulhari boli, samozrejme, veľmi spokojní, pretože Slováci tak zvyšovali úroveň poľnohospodárstva v celej krajine. Okrem toho sa venovali aj tradičným remeslám, boli medzi nimi šikovní kováči, stolári, kolári, ale aj obchodníci. Za takmer šesťdesiat rokov života v Bulharsku sa im podarilo uchrániť si jazyk aj národné povedomie. Aj vďaka bohatému cirkevnému životu, o ktorý sa starali najskôr kazatelia z ich radov a neskôr aj prichádzajúci študovaní kňazi. *„Medzi najvýznamnejších patrili Adam Vereš, Teodor Bálint, Mikuláš Mitáľ,“* spomína Zelenák. Hoci slovenská kolónia v tejto balkánskej krajine patrila medzi najmenšie vo svete, na začiatku tridsiatych rokov 20. storočia neexistovalo v žiadnej inej krajine toľko slovenských škôl ako v Bulharsku! Popri troch slovenských tu boli aj dve české. *„Najskôr prebiehala výučba tak, že staršie deti učili mladšie. Postupne sa začali budovať školy. Slovenčina sa ako prvá vyučovala v roku 1923 v Gornej Mitropoliji,“* vysvetľuje Štefan Zelenák. Podľa neho boli školy pupočnými šnúrami, ktoré spájali našich prisťahovalcov s vlasťou. Prispeli k tomu aj učitelia, ktorí sem dochádzali z Československa. Odhaduje sa, že po roku 1945 žilo za hranicami Československa viac ako dva milióny ľudí, ktorí sa hlásili nielen k slovenskej, ale aj k českej národnosti. Z nich žilo najviac v USA, na európskom kontinente vyše 900 tisíc. Najviac ich bolo, pochopiteľne, na územiach, ktoré boli súčasťou habsburskej monarchie. V Bulharsku sa v tom čase hlásilo k slovenskej národnosti 2 000 ľudí. Po druhej svetovej vojne však nastáva veľký presun obyvateľstva, k čomu prispeli aj rozhodnutia víťazných mocností v Jalte a Postupime, ktoré mali zjednodušiť národnostné zloženie a vytvoriť kompaktné národné štáty. Hoci spolunažívanie s Bulharmi možno označiť za harmonické, rozhodli sa Slováci po skončení vojny vrátiť do bývalého Československa. Dôvodov bolo podľa Štefana Zelenáka niekoľko: *„Chceli sa vrátiť do vlasti svojich predkov. Do krajiny ktorú nepoznali, ale im o nej hovorili kňazi a učitelia. Dôvodom bola aj hospodárska situácia. Obrábali síce úrodnú, ale v tom čase už značne rozdrobenú pôdu, takže proces pauperizácie bol citeľný. Navyše počas druhej svetovej vojny prichádzalo menej slovenských kňazov a učiteľov, čo značne oslabilo povedomie krajanov.“* Ešte jeden dôležitý fakt zavážil pri rozhodovaní. Obávali sa postupnej degenerácie, ktorá im hrozila pre časté sobáše medzi pokrvne blízkymi príbuznými.

Mať volala, oni poslúchli

Najskôr odišlo pár rodín, takpovediac živelne, na vlastnú päsť. Početnejšie skupiny odišli na základe Dohody o najímaní poľnohospodárskych robotníkov a ich umiestnenie v Československu, podpísanej medzi obomi krajinami v roku 1946. Vtedajšie orgány im pridelili usadlosti v Sudetoch a na južnom Slovensku. *„Reemigráciu Slovákov a Čechov umožnila najmä dohoda z Bulharskom zo 6. mája 1949,“* hovorí Zelenák o dôležitom dokumente v živote krajanov umožňujúcom im návrat domov. *„Prvé dva transporty so Slovákmi prekročili československé hranice v roku 1949, ďalšie dva v roku 1950. Nesmerovali však na Slovensko, ale na južnú Moravu, do okolia Mikulova.“* Hoci odchádzali s nádejou, že sa vracajú do regiónu, kde majú svoje korene, stal sa pravý opak. Bolo to pre nich bolestivé o to viac, že z Bulharska odchádzali s vedomím, že na rozdiel od prvých reemigrantov oni už s prídelom poľnohospodárskych usadlostí a pôdou, ktorú zanechali v Bulharsku, počítať nemôžu. Pozemková reforma už bola ukončená. Usadlosti a pôda už k dispozícii neboli. *„Vrátili sa ako námezdní robotníci, pridelili im prácu na tamojších štátnych majetkoch. Dostali aspoň obytné domy, hoci často poškodené, a malú finančnú podporu. Kým v Bulharsku žili kompaktnejšie, tu ich úrady roztrúsili do mnohých miest, obcí, majerov a osád. Opäť žili v cudzom prostredí,“* skonštatoval Štefan Zelenák. Očakávania sa teda nenaplnili, no okolie Mikulova postupne opúšťali a usádzali sa na Slovensku. Novými centrami reemigrantov z Bulharska sa časom stali Bratislava, Trnava, Skalica, Malacky, Piešťany a ďalšie mestá. Medzi tými, ktorí verili, že po návrate do krajiny svojich predkov sa zlepší ich ekonomická, sociálna a kultúrna situácia, boli aj rodičia Štefana Zelenáka. Mal osem rokov, keď sa jeho rodina doplavila loďou do Komárna. *„V prístave nás čakal otcov brat. Naložil nás na voz, do ktorého boli zapriahnuté mulice. Vôbec som to nechápal. Veď v Gornej Mitropoliji, kde som predtým žil, sa do voza zapriahali kone, kravy alebo byvoly. Odviezli sme sa do majera, ktorý sa volal Veľký Harčáš, nachádzal sa asi štyri kilometre za mestom. Odtiaľ som chodil do školy pešo až do Komárna. Neskôr nám pridelili desaťhektárovú usadlosť v meste, kam sme sa aj presťahovali.“* Okrem Zelenákovcov našli v Komárne nový domov aj ďalší reemigranti z Bulharska a z rumunského Nadlaku. Slováci totiž postupne opúšťali aj Rumunsko. Pred dvadsiatimi piatimi rokmi si reemigranti založili Spolok Slovákov z Bulharska na Slovensku. Organizujú rôzne spoločenské a kultúrne podujatia, ale aj vedecké konferencie, na ktorých sa snažia zmapovať a zdokumentovať už zabudnuté historické fakty z ich života v Bulharsku. Štefan Zelenák je hrdý aj na spoluprácu s krajanmi, ktorí sa po druhej svetovej vojne presídlili z Maďarska, Rumunska a Srbska. *„Založili sme Združenie spolkov dolnozemských Slovákov na Slovensku. Spoločne robíme množstvo zaujímavých podujatí. Medzi najobľúbenejšie patrí určite Klbasiáda, teda súťaž vo výrobe dolnozemskej klobásy.“* Ale čo je najdôležitejšie, stále udržiavajú kontakt s tými, ktorí zostali žiť v Bulharsku. Z predchádzajúcich riadkov priam vyčnievajú ťažké začiatky nového života. Napriek tomu zostali bulharskí reemigranti žiť na Slovensku a svojou prítomnosťou výrazne posilnili ekonomický i ľudský potenciál nášho štátu. Ich návrat pred šesťdesiatimi piatimi rokmi bol pre nich veľkou skúškou. Obstáli v nej vďaka vlastnostiam zdedených po svojich predkoch – dôvere vo vlastné sily, pracovitosť, húževnatosť a nepoddajnosť. V čom vidí pozitíva návratu Štefan Zelenák? *„Dnes žijú reemigranti z Bulharska a ich potomkovia v 94 mestách a obciach Slovenska a ich postavenie sa výrazne zlepšilo. Okrem poľnohospodárstva pracujú v priemysle, službách, školstve, kultúre. Mnohí sú šikovní podnikatelia a viacerí dosiahli aj výrazné spoločenské uznanie. Ale čo je najdôležitejšie, svojim deťom zachovali národnú identitu a vyhli sa asimilácii. Je to veľa či málo? Pesimista by povedal: skoro nič. Optimista by odpovedal: je to veľa! Realista by obom odkázal: je toho dosť.“*

Ingrid SLANINKOVÁ

Foto: **archív Spolku Slovákov z Bulharska na Slovensku a Bulharského kultúrneho inštitútu Bratislava**

Z Detského dňa v Gornej Orjachovici v roku 1924

Benkov apelačný plagát pôsobil aj na krajanov v Bulharsku

Štefan Zelenák je zakladateľom Spolku Slovákov z Bulharska na Slovensku

Slovenská škola v Gornej Mitropoliji v roku 1934

PODNETNÝ PRÍBEH JEDNEJ BÁSNICKEJ ZBIERKY

Tento príbeh má troch hlavných aktérov. Dvoch slovenských krajanov z Kanady – Dušana Tótha a Jána Karšaia, a jednu Slovenku z Banskej Bystrice – Elenu Cmarkovú. Napĺňať sa začal v novembri 2013, nateraz dozrel v decembri minulého roku. Reverend Dušan Tóth už dlhé roky spája svet slovenských krajanov s ich pôvodnou domovinou. Jeho jedinečné úsilie stojí za mnohými projektmi, podujatiami či stretnutiami na Slovensku, ale najmä v kanadskom Toronte, kde sa angažuje na pôde Torontského slovenského divadla. Poetka Elena Cmarková z Banskej Bystrice, členka Spolku slovenských spisovateľov, je citlivá a skúsená žena, ktorá s pokorou v srdci mapuje svet naokolo. Nielen ten, čo ju bezprostredne obklopuje, ale vníma ovzdušie spoločenských, politických a ideologických dejov, čo na nás pôsobia. Veľmi presne pomenúva chyby, neduhy, ale nestráca pritom nádej a vieru v človeka. Napokon, sama je obrazom doby, celý život pracovala v regionálnom manažmente Slovenskej pošty, ovláda prostriedky komunikácie nielen teoreticky, ale aj v každodennom živote. Doteraz vydala štyri básnické zbierky – *Istoty, Známky, Jesienky a Hranice.* Rodáčka z Brusna vždy citlivo vnímala život slovenských krajanov a snažila sa podporovať ich úsilie.

Kniha, lietadlo, súzvuk

Poetka sa s Dušanom Tóthom po prvýkrát stretla 15. novembra 2013 počas prezentácie knihy Slavomíry Očenášovej-Štrbovej Život/Viera/Umenie v priestoroch ev. a v. chrámu v Banskej Bystrici. Dušan Tóth spolu s Jurajom Sarvašom čítali pasáže z knihy a Cmarkovú veľmi zaujala osobnosť reverenda, jeho krásny a pôsobivý hlas, úžasná slovenčina, vyžarujúca energia a dobrota. Preto mu darovala jednu zo svojich básnických zbierok. Obdarovaný si spomína: *„Len letmo sme sa stretli a ani neviem, či sme sa stačili pozrieť jeden druhému do tváre. Potom sme spolu cestovali do Toronta. Pravda, s knižkou, ktorú mi venovala. Z nej cez citlivé slová vystupovala živá, akoby sedela vedľa mňa. Čas letu mi prešiel, ani neviem ako... Zrelá žena ma oslovila pravdivou výpoveďou, úprimným svedectvom, upútala na seba svojou ľudskosťou, čistým nevtieravým pohľadom na život a až obdivuhodnou odvahou vysloviť veci v jej veku prekvapivé.“* Príbeh pokračoval v lete nasledujúceho roka, keď Dušan Tóth organizoval na Slovensku pásmo poézie, v ktorom účinkoval ďalší slovenský krajan z Vancouveru – Ján Karšai. Na vystúpení nechýbala ani Elenka Cmarková, na ktorú spomínaný básnik svojou zbierkou *Stretnutia osamote* veľmi zapôsobil. Vzájomne sa obdarovali svojimi knižkami básní. Cmarková spomína: *„A tak*

Autorka citlivých veršov

sme sa časom spoznávali prostredníctvom našej tvorby, neskôr čulej mailovej komunikácie a vzniklo medzi nami úprimné priateľstvo.“ Ján Karšai zas priznáva: *„Cmarkovej poézia núti nielen zastaviť sa, ale aj zamyslieť sa. Kladie otázky: za čím sa naháňame, kde je spravodlivosť, prečo odkladáme lásku na ‚neskôr‘, či vieme o ozajstných hodnotách v živote? Podobné otázky by si mali klásť všetci ľudia dobrej vôle... Jej básne sú presné a úprimné, voňajú chlebom a človečinou.“*

Dobré úmysly spájajú

Dušan Tóth spolu s manželkou Valikou, agilnou organizátorkou krajanského života, vycítili šancu a rozhodli sa dať obom poetom priestor na spoločnom podujatí *Koncert pre dva nástroje* v Torontskom slovenskom divadle 12. apríla 2015. Ján Karšai priletel z Vancouveru, Elena Cmarková po prvýkrát letela

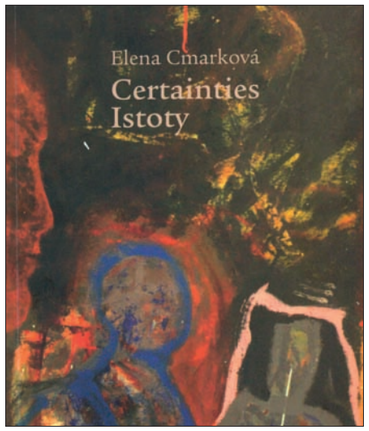

ponad „veľkú mláku“ zo Slovenska. A spolu s ňou aj Slávka Očenášová-Štrbová, ktorá sa podieľala na scenári uvedeného pásma a zároveň účinkovala s Dušanom Tóthom ako interpretka veršov. Na podujatí boli okrem početného krajanského publika prítomný veľvyslanec SR v Kanade Andrej Droba s manželkou aj federálna ministerka Michelle Rempelová, ktorá má slovenské korene. Obaja významní hostia boli uchvátení pôsobivosťou slova i hudby, ako aj záslužnou prácou slovenskej krajanskej komunity. Na Elenku Cmarkovú zanechalo celé podujatie neopakovateľný dojem: *„Pozvanie do Kanady prezentovať svoju tvorbu mi dodnes pripadá ako zázrak. Ďalším zázrakom pre mňa boli slová Jána Karšaia o tom, že preložil moje básne do angličtiny a bolo by dobré vydať ich v dvojjazyčnej verzii! V tejto súvislosti si spomínam na úsmevnú príhodu – po vydaní mojej prvej básnickej zbierky v roku 2004 som sa dala nahovoriť sesternici na návštevu jednej jasnovidky. Hoci som nikdy takýmto aktivitám nedôverovala, robila som jej spoločnosť. Dlho sme v preplnenej čakárni postávali a bola som už dosť sama na seba nahnevaná – čo tu vôbec robím!? Prišli sme na rad, jasnovidka ihneď vycítila môj postoj a vyzvala ma, nech odídem. To sa ma dotklo, tak som ju požiadala, nech mi teda povie, čo ma čaká. Odhadla ma, že som ‚zahrabaná v papieroch‘, stále niečo píšem – ‚Vy ste asi nejaká redaktorka...‘ Priznala som sa, že píšem verše a práve mi vyšla prvá básnická zbierka. Nato dramaticky zamiešala karty a vyčítala z nich, že moje básne budú úspešné a preložené do angličtiny! Nahlas som sa rozosmiala. Niečo také mi ani vo sne neprišlo na um...“* Neuveriteľné sa však stalo skutočnosťou – básnická zbierka *Istoty* sa dočkala prekladu do anglického jazyka! Jej vydavateľmi sa stali Canadian Dramatic Arts Foundation Toronto v spolupráci s A-grafik, spol. s r. o., Banská Bystrica, okrem prekladateľa Jána Karšaia sa na podobe knihy podieľal aj výtvarník Jaroslav Uhel z banskobystrickej Univerzity Mateja Bela. Pod názvom *Certainties – Istoty* mala knižka slávnostnú prezentáciu 10. decembra 2015 v Štátnej vedeckej knižnici, kde preplnená spoločenská sála úprimne privítala spoločné dielo príslušníkov slovenského národa – tých doma i tých, čo roky žijú vo svete. Spojila ich láska k poézii, ako aj pomyselná citová väzba, žičlivosť a prajnosť jedných k druhým. Nuž tak, trasa spolupráce domovskej krajiny a Slovákov žijúcich za jej hranicami nie je zďaleka jednosmerná, dobré úmysly majú vždy aj spätnú väzbu!

Jana BORGUĽOVÁ
Foto: **archív autorky**

MUDr. Igor Kozák vo svete liečenia zraku

Oči vo svete, srdce pod Vihorlatom

Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska (ÚNSS) je občianske združenie, ktorého členmi sú ľudia so zrakovým postihnutím, ich rodiny a priaznivci. *„Naším poslaním je poskytovanie sociálnych služieb, obhajoba záujmov ľudí so zrakovým postihnutím, ktorá je zameraná na vytváranie rovnakých príležitostí, zabezpečenie a realizáciu pozitívnych opatrení na prekonávanie a kompenzáciu dôsledkov zrakového postihnutia. Konkrétne to znamená poskytnutie terénnych služieb,“* hovorí Michal Muravský, predseda ZO ÚNSS v Humennom. Myslí tým služby, za ktorými klient nemusí cestovať, aby sa naučil chodiť s bielou palicou, čítať a písať Braillovo písmo. Ale aj praktické veci, uvariť si obed a či upratať bez cudzej pomoci.

Svetoznámy oftalmológ MUDr. Igor Kozák, Slovák pôsobiaci v USA, s členmi únie nedávno diskutoval vo Vihorlatskej knižnici v Humennom o ich problémoch a na otázku, prečo téma diabetes a zrak, odpovedá: *„Pretože u diabetika je 10- až 20-krát vyššie riziko oslepnutia. Diabetická retinopatia, postupná strata zraku, je najčastejšou príčinou slepoty ľudí v produktívnom veku v priemyselne vyspelých krajinách sveta.“* Cukrovkou je na Slovensku postihnutých okolo 6 percent populácie, no hrozba, že pre ňu stratia zrak, sa týka až 90 percent z nich! Prvotné príznaky je ťažko identifikovať, pacient nepociťuje žiadnu bolesť a medzi začiatočným a konečným štádiom straty zraku môže uplynúť aj desať rokov. Liečba môže byť medikamentózna, keď sa liek vpichuje do oka, ale aj laserová. Práve tím, ktorého súčasťou je aj MUDr. I. Kozák, používa navigačný laser, ktorý je schopný zamerať cieľ, hoci sa pacientovo oko pohybuje. Nová technológia nedokáže vrátiť ľuďom zrak, dokáže však zabrániť ďalšiemu rozširovaniu ochorenia. MUDr. Igor Kozák, M.D., PhD., bol v roku 2003 vyslaný z očnej kliniky v Košiciach na stáž do USA. Najskôr na dva roky, aby získal nadstavbovú špecializáciu, no ponuka zostať v očnom centre ho potešila. Po piatich rokoch si uvedomil, že tam ostane a dnes pôsobí ako odborný asistent na University of California v San Diegu a pracuje v tamojšom akademickom centre. Operuje aj vyšetruje, venuje sa výskumu, publikačnej aj prednáškovej činnosti. Do života uviedol mnohé postupy pri diagnostikovaní a liečení ochorení sietnice a zadného segmentu oka. Ba objavil aj nové očné ochorenie. V októbri 2014 získal čestné uznanie Americkej oftalmologickej akadémie. Je spoluautorom prestížnej odbornej publikácie o ľudskej sietnici, ktorá vyšla v USA a je aj spoluautorom knihy o mikrochirurgických postupoch pri operácii sietnice. Obe publikácie sú výsledkom spolupráce medzinárodného tímu očných špecialistov. Na Slovensku s prof. MUDr. Jozefom Rovenským vydal knihu *Oftalmoreumatológia*, pod jeho menom nájdeme mnoho desiatok publikovaných prác, 4 knihy a záplavu citácií v odbornej literatúre...

Ste vedec i chirurg. Je medzi týmito bodmi vášho profesijného života veľká vzdialenosť?

„Nie, veď tá vzdialenosť by ani nemala byť! Pre každého dobrého operatéra je veľmi dôležité inovovať a ísť s dobou, s technológiami, a to všetko prenášať do liečby pacienta. Výskum a veda sú nesmierne dôležité, aby sme pacientovi poskytli čo najlepšiu starostlivosť.“

Aké máte podmienky na túto prácu v San Diegu?

„Vynikajúce, je tam široký kolektív so záberom z mnohých vedeckých oblastí, ktoré môžu byť aplikované na očné lekárstvo. Tunajšia lekárska fakulta má šesť nositeľov Nobelovej ceny za medicínu, ktorí majú svojich žiakov, a spolupracujeme s najlepšími výskumníkmi v oblasti moderných vied, ako sú genetika, bioinformatika a molekulárna biológia, ktorí prispievajú výskumným spracovaním vzoriek našich pacientov. Pracujeme aj s počítačovými expertmi a odborníkmi na zobrazovacie metódy, ktoré nám pomáhajú vyhodnocovať a posúvať dopredu diagnostiku očných ochorení.“

Jedným z problémov v očnom lekárstve je makulárna degenerácia. Zasiahnutá je makula – žltá škvrna, nachádzajúca sa v centre sietnice. Žlté sfarbenie je výsledkom hromadenia luteínu a zeaxantínu, ktorých antioxidačné účinky sú dôležité na výživu oka. Poškodením makuly ľudia strácajú schopnosť čítať, vidieť detaily či rozpoznávať tváre. Hoci je ochorenie zväčša podmienené vekom, známe sú aj jeho formy u mladých. Objavenie génov, ktoré zapríčiňujú makulárnu deformáciu, bolo veľmi dôležité. Okrem dlhovekosti a genetickým vplyvom patrí k rizikovým faktorom aj nesprávna životospráva, nadváha a cukrovka. Nebezpečné je nadmerné vystavovanie sa ultrafialovému žiareniu.

„V očnom lekárstve existujú oblasti, kde vieme pomôcť takmer zázračne. No sú aj také, kde nevieme poskytnúť liečbu,“ pripomína MUDr. I. Kozák a dodáva: *„Jednou z takýchto oblastí sú vrodené malformácie oka alebo vrodené dystrofie sietnice, keď sa deti rodia slepé alebo pacienti postupne a nenávratne strácajú zrak. Prichádzame na to, že vo väčšine prípadov je za stratu zraku zodpovedná genetika, objavujeme nové mutácie týchto ochorení a venujeme sa technológiám a postupom, ako ich napraviť génovou terapiou.“* Odborník vyzdvihuje v našich podmienkach rolu obvodného lekára, ktorý by mal poznať očných odborníkov a odborné pracoviská, kam dokáže poslať pacientov. Ako hovorí Dr. Kozák, dnes je svet globalizovaný a často na zahraničných mítingoch stretáva aj slovenských odborníkov. Minulý rok sa zúčastnil napríklad na zjazde Slovenskej oftalmologickej spoločnosti, kde bol pozvaný a dohodli sa na pokračovaní úsilia v oblasti vedy, výskumu a prednáškovej činnosti. Na otázku, či je medzi Slovenskom a jeho pôsobiskom priepastný rozdiel, uviedol, že starostlivosť o pacientov je na Slovensku v rámci možností kvalitná. Potreba bližšej spolupráce sa mu javí v oblasti výskumu a zavádzania nových technológií. Slovák, ktorý ovláda štyri svetové jazyky (anglický, francúzsky, ruský a španielsky), na otázku o svojom vzťahu k Slovensku, povedal: *„Vraciam sa sem málo, tak raz do roka, ale veľmi rád. Teraz chodím častejšie po svete, takže sa budem snažiť zvýšiť frekvenciu svojich návštev v rodnej krajine. Mám veľmi kladný vzťah k svojmu rodisku a v srdci som Slovák.“*

Pripravil **Marián ŠIMKULIČ**
Foto: **archív I. K.**

(Fašiangy pod Pilíšom)

V Mlynkoch z chutí a vôní zvučal odkaz dedovizne

Čudesný kraj maďarského Zadunajského stredohoria, ktorým sa vari 35 kilometrov od Budapešti vlnivými serpentínami už-už dotýkate sťaby fašiangovo vyzdobeného zasrieneného 757-metrového vrcholu Pleš (a či Pilíš), nutkajúcou zvedavosťou vábi na rázcestí z turistickej oázy Dobogóko na mierny „šús“ do doliny. Ako na dlani sa pod kopcami Pilíšskych hôr čochvíľa roztvorí panoráma Mlynkov (Pilisszentkereszt), írečitej obce, ktorá v trojjazyčnom prieniku maďarských (ba ako miestna Slovač „prehistoricky“ sem-tam utrúsi „uherských“), slovenských a nemecko-švábskych cností a historicko-kultúrnej a zvykoslovnej jedinečnosti, dáva v príhodnom čase aj skrze pohladenia odkazov dedovizní vyniknúť „esenciálnej originalite“ zmyselných chutí, vôní, farieb, tvarov a tónov.

Požehnaná polahoba

Lahodnosťou tu bolo preniknuté všetko, čo prestreli Mlynčania jazyku, očiam i dušiam na hodovanie. A tak po svätej omši v chráme Božom, kde sa hebkým šiškám v slovenčine dostalo požehnanie (účastníkom i darom požehnal v kázni ctihodný pán farár Zoltán Szalay, miestny rímskokatolícky kňaz, mimochodom rodák z Dunajskej Stredy, ktorý v Mlynkoch pôsobí od roku 2012), a voľkaní si na muzikantmi rozihranom voze, keď do rytmu i kroku v sprievode dedinou vari aj kone frkali v šteklivom slnku, sa sviatočne naladení návštevníci, účinkujúci i gurmáni, v tom najlepšom rozložili v Stredisku pilíšskych Slovákov. Fašiangová polahoda požehnaná až z nebies! Aj takýto prívlastok by pristal celodennému podujatiu, ktoré vďaka Slovenskej samospráve v Mlynkoch, ako narýchlo odhadla jej predsedníčka Marta Demjénová, prilákalo – aj vďaka dramaturgicky hodnotnému, tematicky vyváženému a najmä príťažlivému kultúrnemu programu, spontánnym súťažiam, bohatej tombole a množstvu maškrtných pochúťok – okolo tri tisícky návštevníkov. Ich „profilová mapa“ bola rozmanitá: namierili si to sem totiž nielen gurmánski labužníci a ctitelia folkloristiky z obcí regiónu, ale aj z Budapešti, Komáromu, cezhraničného slovenského Žitného ostrova, ale aj Novohradu, Gemera, Bratislavy, Nových Zámkov, Štúrova a ďalších miest. Mali sa čím pokochať, príjemné zažiť, chutné okúsiť a okrem zmyslového či emotívneho pookriatia odniesť si so sebou aj „výslužku“. Veď pri vchode do „nového slovenského domu“ v Mlynkoch neustával rad na šišky. Za mimoriadne prijateľnú sviatočnú cenu až do ôsmej večer, keď zvolávali na finálnu zábavu. A keďže vo veľkokapacitnom stane, v ktorom sa na pódiu bez výdychu odvíjal všakovaký program, sa dvojica moderátorov prihovárala dvojjazyčne: po maďarsky aj po slovensky, z fašiangových šišiek sa príjemne rozplýval na jazyku priaznivý dialóg spoločenstiev v tom najlepšie „odsúdených“ na vzájomné porozumenie a žičlivosť.

Vozenie Šimona a Judy

V zákulisných debatách sa našiel čas aj na priblíženie dávneho zvykoslovia, ktorým sa hrdia Slováci v Mlynkoch. A keďže sa čas fašiangov stal svojho času aj témou diplomovej práce Júlie Marlokovej-Szabóovej, mlynskej rodáčky a súčasnej riaditeľky Slovenskej materskej školy, základnej školy a gymnázia v Budapešti, využili sme jej prítomnosť. Atmosféru o tom, ako to v Mlynkoch bývalo kedysi, nám osvetlila tradíciou sprievodu, ktorý návštevníkov uchvátil aj tentoraz: *„Zaujímavým zvykom bolo vozenie Šimona a Judy. Bábky vozievali vo sviatočné dni po dedine na voze alebo na saniach. Na jedno koleso pripevnili dve figúrky – ženskú a mužskú – tak, aby stáli oproti sebe a obliekli ich do pilíšskeho kroja. Koleso bolo pripevnené ojom k vozu alebo k saniam. Kraj kolesa sa dotýkal zeme a keď sa kone pohli, Šimon a Juda sa začali točiť, tancovať. Na voze vyhrávali muzikanti. Šimona a Judu povozili po blízkych dedinách, po Santove, po Verešvári, po Huti, po Senváclave. Vozením týchto dvoch figúr chceli zrýchliť zakončenie zimného obdobia. O tomto nás presvedčí aj príslovie: Jozef z Mariju aj Šimon z Judu zabijú zimu.“* Pani Júlia načiera do fašiangových spomienok v Mlynkoch aj prostredníctvom zvykov, ktoré sa síce už v modernej dobe facebooku a mobilov „nenosia“, no v príjemnostiach koloritu kraja ostávajú zapísané: *„Fašiangové zábavy organizovala zvyčajne dospelá mládež, ktorá sa schádzala najčastejšie ‚f šenku‘, čiže v krčme. ‚Pár chlapcov zjennalo muziku, tí viplatili bandu‘, ako írečito vravia tunajší Slováci. Ples sa začal v nedeľu ‚po letánii‘ a tancovali až do pondelka rána. Potom zábava pokračovala aj v utorok. Na fašiangových zábavách sa zúčastnilo veľa ľudí, lebo v zime nikto nepracoval, ľudia odpočívali. ‚Do na fašiangy robí, že v žatvách leží nezdraví, sa hovorívalo‘. Znakom fašiangového obdobia bolo tzv. ‚fašangové péro‘, čo nosievali mládenci na klobúkoch, ‚za širákom‘. Bol to ‚krušpánek s ozdobenými lístkami‘.“* Ďalším zvykom bolo vraj stínanie kohúta, „zrážaní kokaša“, ako sa tu vravelo, pred krčmou. *„Do jamy zahrabali živého kohúta až po krk. Mládenci sa stavili, komu sa podarí so zaviazanými očami sťať kohútovi hlavu kosou. Každý mal len jednu možnosť a komu sa to podarilo, ten musel platiť víno. Podľa niektorých informátorov, kto sťal kohúta, ten sa stal ‚paholským richtárom‘. V súčasnosti už mnohí nevedia, aké výsady a povinnosti mal paholský richtár alebo čo znamenal tanec ‚za úrodu‘, ba stínanie kohúta sa nám môže zdať dosť krutým spôsobom zábavy. Vozenie Šimona a Judy – vďaka niekoľkým oduševneným aktivistom – sa však dodnes zachovalo. Je to, myslím si, príjemné, milé aj úsmevné pohladenie minulosti. Je predsa našou povinnosťou, aby sme si zachovali niekdajšie tradície a zvyky, ako i jazyk svojich predkov.“*

Príďte sa poradovať

Veru, v Mlynkoch sme to cítili každým cólom na každom kroku. K dobrej nálade prispeli folklórne súbory, ľudové hudby, speváci, tanečníci, ale aj športovci. Všade navôkol rozvoniavala pečená klobása, guláše, najmä však šišky, fánky, koláče... Prirodzene, že padol aj „hrdý rekord mlynských fašiangov“ – v tomto roku gazdinky upiekli až 6 000 šišiek! Len sa tak po nich zaprášilo... Významným vkladom v dramaturgii programu, ktorý sa rodil pod dohľadom predsedníčky Slovenskej samosprávy v Mlynkoch Marty Demjénovej a jej priateľa – rodeného Poliaka s osobitým slovenským príklonom Janeka Machaja, boli v tomto roku aj vystúpenia folklórneho súboru Matičiarik z Nových Zámkov, do mlyna skvelej nálady a írečitých slovenských ľudoviek prispeli aj Výborníci – hudobná skupina folkloristov z Matice slovenskej zo Štúrova. Skutočnosť, že fašiangové slávnosti v Mlynkoch zvýrazňujú kolorit a prítomnosť ducha slovenskej národnostnej menšiny v kraji pod Pilíšom, potvrdili vystúpenia najmladších Mlynčanov. Deti z miestnej materskej školy a žiaci Základnej národnostnej školy v Mlynkoch sa predstavili zaujímavými folkloristickými pásmami s množstvom slovenských ľudových spevov a tancov. Z roka na rok hojnejšie navštevovaná udalosť, podporovaná aj starostom Mlynkov Mártonom Pellerom, sa ani tentoraz nemohla zaobísť bez vystúpenia zvučného pilíšskeho slovenského Pávieho krúžku z Mlynkov (viac o ňom sme písali v magazíne 4/2015). Vrúcnym potleskom odmenili diváci aj všestranným repertoárom objavnú dychovku zo Šárišápu, melódiou a balkánskymi rytmami opantal v spontánnej atmosfére tancujúce publikum macedónsky spevák Delhusa Gjon... Skvelá fašiangová veselica vyvrcholila s približovaním sa polnoci. Čo dodať? Príďte sa o rok zabaviť a poradovať do Mlynkov aj vy!

Ľudo POMICHAL
Foto: **autor**

Mladí matičiari sa nestratili

Deti z materskej školy v Mlynkoch predviedli rýdzo slovenské veršovačky a piesne

Zvláštna cena sa ušla šiškám z Nových Zámkov

Miestny farár Zoltán Szalay požehnáva – aj šišky

Pohoda na koči

Šimon a Juda sa vozia, sestry Gluckové sa prizerajú

Ponúknite sa, dobré sú!

Presvetlené sochy dynamizované vodou a fantáziou

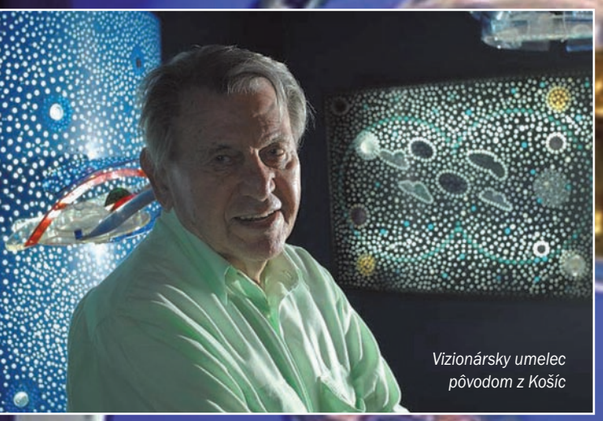
Vizionársky umelec pôvodom z Košíc

Model Radosti

Priestorové striedanie pologule

Hydropriestorové mesto

Umelcove modernistické začiatky

Stovky zrelých osobností narodených na Slovensku a od detského veku vyrastajúcich mimo neho nabádajú súčasníkov na zaznamenávanie ich nevšedných životných príbehov. V Košiciach sa 26. apríla 1924 narodil chlapček, ktorému v rodnom liste zapísali meno Fernando Fallik, doma ho volali familiárne Nandi. Keď mal štyri roky, rodičia sa vydali na dlhú cestu do Južnej Ameriky. Natrvalo sa usadili v argentínskom Buenos Aires, kde ich syn dospieval s jednoznačným smerovaním na umeleckú dráhu. Svetoznámym sa stal pod menom Gyula Kosice – priezviskom jednoznačne odkazuje na rodisko. Patrí k priekopníkom geometrickej abstrakcie, konkretizmu a op-artu, medzinárodné uznanie si získal v oblasti kinetiky a pre nadčasovú tvorbu ho označujú za vizionára „inžinierskoplastickej estetiky“. Už ako dvadsaťročný sa Gyula Kosice podieľal na založení časopisu Arturo, bol aktívnym členom nového hnutia Arte Concrete-Invencion. V ľavicovo orientovanom hnutí Madí vytvoril jeho manifest (charakterizujú ho prvé písmená slov mobilita, abstrakcia, dimenzia, invencia) a vydával časopis Arte Madí International.

Návraty domov

Medzi jeho poznávacie a tvorivé záujmy patrila literatúra, písal poéziu, venoval sa teórii umenia a do jeho dejín sa tvorivo zapísal vlastnými maľbami a plastikami. V Kristových rokoch sa vydal do Paríža, kde sa počas siedmich nasledujúcich stretával s literátmi, filozofmi, výtvarníkmi. Ak mu v Latinskej Amerike patrila zakladateľská pozícia abstraktnej nefiguratívnej maľby a plastiky, tak cez európsku metropolu si pripísal svetové prvenstvo kinetického a svetelného umenia. Statickú vizuálnosť plastiky dynamizoval odľahčeným tvarovaním netradičných materiálov (hliník, polyester, sklené trubice, plexisklo, ale citlivo pracoval i s drevom), ich interiéry ozvláštňoval neónmi a elektrickými svetelnými zdrojmi, nechal v nich pulzovať tekutinu. Jeho koncepcia dynamického, mobilného umenia so zapojením fenoménu svetla ústi do luminoskulptúr, aktivizujúca prítomnosť vody má prívlastok *hydrokinetizmus*.

Svoje rodisko Gyula Kosice nikdy nenavštívil, a predsa sa k nemu v zrelom veku priblížil práve svojou výtvarnou tvorbou. Vyjadrením jej uznania i spriateleným gestom bolo roku 2010 udelenie čestného občianstva od mesta. Tento akt nadobudol o tri roky trvalú podobu, keď sa Košice stali, popri francúzskom Marseille, Európskym hlavným mestom kultúry. Kosice sa stal jednou z ikon, ktoré sa počas celého roku 2013 pripomínali domácej i svetovej verejnosti ich tvorivými skutkami. Medzi najvýznamnejšie podujatia sa zaradila inštalácia umelcovej Sochy pre Košice (dostala pomenovanie *Radosť*). Plastika sa nachádza pred rekonštruovanou Kunsthalle/Halou umenia, čím sa stala sprítomnením svetoznámeho umelca práve pred objektom, kde sa prezentuje tvorba súčasníkov, označovaná za momentálnu modernu. Nezanedbateľným sa stalo i to, že Košice sa tak zaradili medzi mestá s majstrovými monumentálnymi realizáciami v Argentíne (Buenos Aires, La Plata, Neuquén), Uruguaji (Montevideo, Punta del Este, La Paloma) a či v kórejskom Soule. Do tretice Slovenská republika pripomenula Gyulu Kosice na prelome týchto rokov v hlavnom meste. Galéria mesta Bratislavy pripravila vo svojom Mirbachovom paláci výstavu originálnych diel výtvarníka nazvanú *Hydrokinetik*. Počas dvoch mesiacov sa stala udalosťou európskeho významu, pretože bola prvou samostatnou výstavou autora na území strednej Európy. V nemalej miere výnimočne zapôsobila aj vo februári, keď až do začiatku marca lákala do Košíc, kde ju inštalovali v priestoroch Východoslovenskej galérie. Dvanásť výnimočných diel na výstavy v dvoch slovenských mestách zapožičalo parížske Centrum Georgesa Pompidoua, ďalšie priviezli z múzeí a galérií v Grenobli, Lyone a Györi, niektoré zapožičali súkromní zberatelia. Dlhoročný riaditeľ GMB Ivan Jančár pripravil už niekoľko desiatok výstav hodných medzinárodného ohlasu, túto však označil vo svojom viac ako tridsaťročnom pôsobení v inštitúcii za jednu z najnáročnejších inštalácií. Niektoré diela sú krehké, hydraulická socha Architektúra pohyblivej vody v pologuli je zase taká rozmerná, že ju do galérie nemohli dostať. Hovorí: *„Prišli s nimi z Paríža dvaja kuriéri, ktorí ich montovali a inštalovali. Bolo nám ľúto taký vzácny objekt nechať v sklade, preto je v galérii Danubiana, kde s vodou dobre komunikuje.“*

Projekt s puncom tradície

Výstava Gyulu Kosice Hydrokinetik je v poradí šestnásta, ktorou GMB predstavila tvorbu výtvarných umelcov a fotografov žijúcich dlhodobo v zahraničí. Je to čin, akým sa iná galéria na Slovensku nemôže pochváliť. Svedčí o koncepčnej výstavnej dramaturgii GMB a zároveň potvrdzuje manažérske schopnosti jej vedenia. V tomto projekte nazvanom Henkel Slovensko Slovensku má nezastupiteľnú a stabilnú účasť práve táto firma. Významnou mierou totiž prispieva k tomu, že Bratislava a jej návštevníci majú každý rok príležitosť zoznámiť sa s tvorcami so slovenskými koreňmi, ktorí sa presadili v zahraničí a po rokoch sa do rodnej krajiny vracajú na vernisáže buď oni, alebo ich potomkovia. Spomeňme aspoň celkom prvého v rade Andyho Warhola, Kolomana Sokola (obaja USA), umeleckého sklára Jána Zoričáka žijúceho vo Francúzsku, Ladislava Gudernu usadeného v Kanade, Natašu Floreanovú z Austrálie. Gyula Kosice bol sprítomnený svojou tvorbou a ňou v celosvetovom kontexte a väzbami i na niektorých slovenských umelcov. Kurátorsky ho predstavil Vladimír Beskid, ktorý sa pozná s umelcom už dve desaťročia a približuje aj jeho tvorivé prostredie v Buenos Aires, kde je čestným občanom mesta a kde má od roku 2005 otvorenú vlastnú dielňu, súčasne muzeálnu expozíciu. Beskidova štúdia je publikovaná v rozsiahlom katalógu, ktorý má v našom kontexte váhu monografie a dopĺňa sériu pätnástich predchádzajúcich publikácií približujúcich prostredníctvom spomenutého projektu slovenský svet súčasníkom na Slovensku. Výstavu Gyulu Kosice tvorila kolekcia 27 sochárskych realizácií a objektov. Priniesla (uvádzalo sa v jej anotácii) základný obrys vývoja jeho tvorby od prvých geometrických prác (hnutie MADÍ) v 40. rokov 20. storočia (obraz oslobodzuje od tradičných rámov a kombinuje v ňom viaceré materiály) cez koncept Hydropriestorového mesta (manifest, 1971) až po súčasné podoby tvorby. Medzi Kosiceho najstaršie diela patria priestorový obraz Pohyblivá maľba Madí a kovový objekt Dĺžka kriviek (1946). Šperkovú tvorbu reprezentovali náhrdelník Evina svadba, prsteň a prívesok. Priestorové diela Obchvat, Kvapka, Prvá hydraulická socha, Vodný svet, Radosť. Na fotografiách boli prezentované aj jeho kľúčové práce inštalované v mestách spomenutých štátov. Tvorca monumentálnych skulptúr je popri zaujímavej vízii Hydropriestorového mesta aj autorom podnetnej myšlienky Podmorského mesta. To by bola však samostatná kapitola jeho novátorskej tvorivosti a príťažlivej predstavivosti...

K tomuto profilu Gyulu Kosice pridajme, že uskutočnil štyridsať individuálnych výstav a zúčastnil sa na päťsto kolektívnych prezentáciách v rozličných častiach sveta. Dostal pozvania na prestížne svetové prehliadky, akými sú Bienále Sao Paulo, Benátky či Montevideo. Roku 2013 zahrnuli jeho dielo do stálej expozície Multiple Modernities v Centre Pompidou v Paríži. Je autorom pätnástich esejistických kníh o výtvarnom umení a básnických zbierok. Vo svojich aktivitách neutícha ani po deväťdesiatke.

Dušan MIKOLAJ
Foto: **autor a archív**

Originálna umelkyňa so slovenskými koreňmi

Esther Shilo z Izraela je dcérou slovenských rodičov, ktorí prežili holokaust. Počas štúdií sa venovala maľovaniu, kresleniu, keramike, keramickému reliéfovaniu, sochárstvu... Vo veku 51 rokov navštívila seminár, kde objavila tajomstvá rezania papiera a začala dizajnovať originálne papierové vystrihovačky. Stvárňuje námety z Biblie, židovské tradície aj mesto Jeruzalem, neskôr tvorbu rozšírila o prírodné motívy. Snaží sa oživiť umenie židovského rezania papiera, ktoré sa zaraďuje medzi stredoveké umenie – keďže sa Židia „vytratili" v dôsledku známych tragických okolností. V rokoch 2004 a 2008 vyučovala na seminároch a pripravovala workshopy o spomínanej umeleckej tradícii na medzinárodných konferenciách v Kalifornii, Pensylvánii, Chemnitzi, Drážďanoch, Lipsku a navštívila aj Slovensko.

Esther Schilo a obdivovateľ jej umenia

Ste známou osobnosťou v umeleckých kruhoch na celom svete. Odkiaľ pochádzate a akú spojitosť máte so Slovenskom? Čím žijete a čím sa zaoberáte?

– Narodila som sa v júli 1952 v Izraeli, no moja nebohá mama sa narodila na Slovensku v Lule, okres Vráble, a otec v Číferi, toto ma spája so Slovenskom. Skoro každý rok chodím navštíviť aj Biely Kostol, pretože odtiaľ pochádza môj dedo. Pracujem v kultúrnom dome v Kiryat Ata (okres Haifa) ako riaditeľka univerzity tretieho veku a chystám pre seniorov celoročný program a prednášky o strihaní papiera a histórii tejto umeleckej techniky. Raz mesačne pripravím prednášku alebo workshop aj pre obyvateľov starobinca v Kibutz Sha'ar Ha'amaki.

Vaše umelecké obrazy sú fascinujúce. Ide o veľmi náročné umenie vyžadujúce si čas a trpezlivosť. Čo vás k nemu priviedlo a kde sú vaše umelecké začiatky?

– Pred 15 rokmi som videla výstavu prác vystrihovaných z papiera, vedľa nej bola fotografia a tá vyzerala, ako keby som na nej bola ja ako dieťa. Išla som sa pozrieť na výstavu a videla som, že je všetko strihané z papiera. Našla som si učiteľku a po štyroch hodinách mi povedala, že som lepšia ako ona. Tak som začala v tomto umení „plávať". Po jeden a pol mesiaci som sa dozvedela o stretnutí umelcov, ktorí strihajú z papiera v Amerike a zapísala som sa tam. Prosili ma, či by som nemohla urobiť prednášku o židovskej symbolike. Súhlasila som, aj keď som vtedy nemala ešte žiadnu skúsenosť. Tiež ma prosili o workshop, ktorý som ochotne pripravila. Ďakujem Bohu, že mi vnukol dať kladnú odpoveď, to bol môj začiatok lektorovania a chystania vystrihovačiek.

Čo tematické zameranie a inšpirácia?

– Mám veľa nápadov, najviac ich beriem zo života a zo Starého zákona. Všeobecne tvorím v intenciách judaizmu a v tom, čo sa dotýka židovského náboženstva. Často beriem nápady aj z Tóry, ba občasne ich spojím do jedného výsledného celku.

Keď ste vystavovali v Turčianskej galérii v Martine, pripravili ste pre mládež tvorivé dielne, kde si účastníci mohli vyskúšať umelecky tvoriť z papiera. Kde všade vo svete ste vystavovali a s akým ohlasom na svoje umenie sa stretávate?

– Prvýkrát som mala veľký pôžitok z výstavy a workshopu v Nemecku v roku 2010 v židovskej obci mesta Chemnitz (Kamenica). Tu som pocítila, ako sa ľudia tešia, keď sami môžu vystrihovať. Odvtedy som sa rozhodla, že nebudem iba vystavovať, ale pripravovať aj workshopy, kde ľudia stretnú umelca, porozprávajú sa s ním, prídu na to, ako sa robia vystrihovačky, ktoré nie sú na svete až také známe, a skúsia si to. Stretla som ľudí každého veku a môžem povedať, že ma prišli navštíviť Slováci z Martina a Liptovského Mikuláša aj do Izraela. Tomu, že rozprávam po slovensky, veľmi pomáhajú aj tieto návštevy. Vystavovala som v Česku, Nemecku, USA, Izraeli aj na Slovensku. V Číne mám v múzeu strihania papiera zavesené štyri obrazy. Už teraz viem, že v roku 2016 budem mať výstavu v Poľsku a v roku 2018 v Austrálii.

Umelecká tvorba je veľmi osobitý proces, na ktorý treba nielen množstvo trpezlivosti, ale i kreatívny nápad a bohatú fantáziu. Máte ešte nejaké námety, nápady, návrhy, ktoré by ste chceli umelecky zobraziť?

– Mám ešte veľa nápadov, ktoré prichádzajú, keď vidím niečo zaujímavé v prírode alebo vždy, keď čítam Bibliu. Tie verše, ktoré sa mi páčia, si zakreslím a v mysli premýšľam, ako ich „ozdobím" a dám do obrazu.

Ste úspešná charizmatická žena, z ktorej vyžaruje množstvo pozitívnej energie. Existuje nejaké motto, ktorým sa v živote riadite?

– Ďakujem za kompliment, ale môžem povedať, že celý život som zvyknutá vzdať každému úctu, lebo každý človek má dušu a od každého sa môžem niečo naučiť. Z každého si vezmem iba to pozitívne a Boh ma vedie tak, aby som ani ja nikoho nesklamala.

Rozhovor pripravila **Zuzana PAVELCOVÁ**
Foto: **archív E. S.**

ĽUDSKÉ ÚLETY NADNÁŠANÉ NEBESKÝM VTÁCTVOM

Jaroslav Velička (1954) sa ako fotograf natrvalo uviedol svojou 550-stranovou monografiou Kysuce (v našom časopise sme prvé jeho fotografie publikovali v 4. čísle roku 2008). Kniha, ktorá je o kraji, kde sa narodil a kde žije, môže slúžiť za svetlý vzor pre všetkých autorov zaznamenávajúcich a sprostredkujúcich duchovné svedectvo o tradíciách svojich regiónov. Vyšla v roku 2010 v predvianočnom čase a vyvolala také uznanlivé odozvy, že ju tlačili opakovane. Kysučania mali vhodný darček pre svojich príbuzných usadených po celom Slovensku, a keďže mnohí z tohto kraja žijú v rozličných častiach sveta, radi si pripomínajú svoje rodisko alebo otcovizeň predkov aj cez toto úctyhodné dielo.

Mierotvorca

Tvoriví Slováci a rozhľadení Európania

Na začiatku vlaňajšieho adventu sa Jaroslav Velička pripomenul komornejšie v Kysuckej galérii v Oščadnici spoločnou výstavou so sochárom Ondrejom 4. s nevšedným názvom *Úlety*. Pre nezainteresovaných sa patrí dodať, že autorské meno patrí do štvrtej generácie hornokysuckej rodiny Zimkovcov, kde všetkých v línii „po meči“ pokrstili menom Ondrej. Vlani mal štyridsať rokov a je synom Ondreja Zimku, rodáka z Turzovky, originálneho maliara, ilustrátora desiatok kníh určených prednostne mladým čitateľom a karikaturistu sympatického rozletu a presných aktualizačných zásahov. Pri otcovi si uvedomujeme, aké magické čaro mal život na Kysuciach v jeho detstve, ako sa povznášali nad všednú chlebovú mizériu kamenného kraja, syn upozorňuje na to, akým tempom ženú „vyvolení“ tohto sveta ľudstvo na našej planéte k doslova existenčným stratám, rúcajú etické pravidlá a namiesto nich podhadzujú „tým ostatným“ trblietavé lákadlá s prázdnym obsahom a hromadiacim sa odpadom.

Najmä o tom bola výstava *Úlety*, a ak by fungovalo to, kvôli čomu dôverčiví Slováci cengali pred štvrťstoročím na námestiach, potom by sa dôstojne zaradila do bohatého programu reprezentácie Slovenskej republiky v novom roku 2016, keď v jeho druhej polovici preberá štafetu predsedníctva Európskej únie. Obaja autori sa totiž predstavili ako tvoriví Slováci a rozhľadení Európania, ktorí nezvyčajnými kompozíciami sochárskeho majstrovstva a fotografickým zvečnením plastík momentkami živej prírody vytvorili diela, aké nemajú mnoho pendantov ani vo svete umenia. Navyše treba vysloviť úctu k ich otvoreným občianskym postojom, pretože obsah povýšili na výsostne aktualizačné posolstvo, ktoré by sa mohlo obrazným jazykom prihovoriť obyvateľom všetkých kontinentov – pretože ešte nikdy v histórii Zeme vojenské a ozbrojené konflikty tak „rafinovane“ nezvyšovali všeľudské utrpenia.

Ondrej 4. Zimka sa od svojho otca odlišuje už tým, že si zvolil sochársku matériu a jeho dobrosrdečne rozvetvené maliarske príbehy si uložil „iba“ do svojej citovej pamäti. No i tu platí, že zdravé jablko sa nezvykne odkotúľať ďaleko od rodičovského stromu a chuť plodu si uchováva pôvodnú genetiku. Pracuje v časoch, keď na zdravý smiech sa ponúka stále menej podnetov, no dobre si pamätá mnohé úsmevné nazerania predkov, drží sa sebavedome optimistických postojov a demokratických občianskych práv, pretože bez nich by prehnane sebaistá skupina mocných sveta manipulovala s ľudstvom ešte vecnejšie. Svoje štúdiá začínal v Bratislave pri tvorbe s kameňom na Strednej umeleckej škole pri sochároch Viliamovi Loviškovi a Jozefovi Hoborovi, od mládeneckých rokoch zároveň tavil a kul kov v hefajstovskej dielni klasika moderného sochárstva Andreja Rudavského, mnoho sa naučil na akademických štúdiách od významného majstra prof. Jozefa Jankoviča, účelne zúžitkoval „vandrovné tovarišstvá“ na britskej univerzite či v Paríži.

Na pozadí takéhoto vzdelávania pri nahliadnutí do životopisu uznávaného pedagóga Jaroslava Veličku podaktorí neznalecky utrúsia niečo možno o naturizme. Keby aj, túto základinu neslobodno zavrhovať, pretože viacerí talentovaní tvorcovia si vypracovali originálne postupy a ich diela ostávajú v dejinách niekedy dlhšie ako dobovo módne práce. A ak by kysucký fotograf nebodaj nezanechal inú stopu, aká je zakotvená v jeho monumentálnej publikácii Kysuce, som presvedčený, že do dejín umenia sa zapíše práve podnetnou prípravou vlaňajšej výstavy *Úlety*. Fotografie z nej totiž zvýraznili dôvernú znalosť toho, čo ho priťahuje citovo, čomu sa venuje s vytrvalým zanietením a zmocňuje sa s vysokou profesionalitou. Platí to predovšetkým o jeho fotografovaní vtákov v čarovnej dynamike a elegancii ich letov. Bez dlhoročných skúseností by pravdepodobne neprišiel ani s podnetom vyniesť bronzové plastiky Ondreja 4. do prírody a prilákať nesmelých operencov k chladnému a pre nich v podstate absolútne neužitočnému kovu.

Ako vidíme na fotografiách, svoj nápad zvládol perfektne. Navyše ho v súzvučnom uvažovaní s autorom sôch posunul do ideových a citových polôh, ktoré nesú vážne výpovede a stávajú sa občianskym posolstvom hodným pozornosti ľudí dobrej vôle a pozitívneho zmýšľania.

Odľahčenie i zdôraznenie hodnôt

K tematicky odľahčeným *Vínnym muškám* sochára sa zlietajú fotografove sýkorky bielolíce (a autor abstinent dodáva: Žiadny vínny sen nie je nevinný!). Ondrej 4. svoj úsmevný pohľad zase aktualizuje do posolstiev, čo svojím obsahom priam zamrazia. Jeho pohľad na plne tvarované ženské telo je výsostne mladistvo chlapský, no jeho *Sexbomby* nesú oba významy slova, a tak dobovo poriadne ošúchaná erotika, ktorú zo špiny už nevyzdvihnú nijaké rafinované deviácie, tróni priamo na jadrovej hlavici. O tom, že akékoľvek „žarty a žartíčky“ by mali ísť bokom, svedčí *Mierotvorca*, socha „v životnej veľkosti“, na ktorého plece privolal fotograf bielučkého holuba domáceho, aby zdôraznil prostú ľudskú túžbu, aby číry symbol mieru mal trvalú hodnotovú platnosť. Udržať ju nie je vôbec jednoduché, preto bronzovú sošku Humanitárna pomoc, o ktorej sochár napísal, že je „pekný veľký lesklý bezpečný a určite veľmi drahý darček od (ne)priateľa“, fotograf okomentoval: „aj straka vie, že nie je všetko zlato, čo sa blyští“. Ďalšou svetovo traumatizujúcou témou je energetika, o čom svedčí už názov oceľovej sochy Posledná večera, ktorý má svoj prapôvod síce v „biblickom kraji“, lenže autorovi ostáva iba povzdychnúť si nad tým, že pre ropylačnosť nadnárodných spoločností si do tejto komodity už čoskoro nebudeme môcť „zahryznúť“. Autor fotografie kondora morkovitého sediaceho na jednom z miest novodobých „večerajúcich apoštoloch“ dal názov Niekde v Jemene. Nad plastikou Iránske šachy („človek je tvor neskutočne hravý, preto má večne rozohraných niekoľko partií po celom svete“) si nevedome poletuje naša sýkorka uhliarka, čo netuší o nijakom svetskom dianí. K uvažovaniu, že prehnaný optimizmus by sme nemali pestovať ani pri ekologických praktikách, nás nabáda autor sochy *Veternica* („nie tak ekologické ako ekonomické záujmy určujú súčasným stvoriteľom systémov a spoločenských zriadení tvarovanie živej alebo neživej prírody“). Sýkorky uhliarky si pri nej štebocú, že bez vetra sa ani lístok na vrtuli nepohne.

Jedno z najnovších diel Ondreja 4. Zimku sa nazýva Božie oko. Je na nás, ako si vysvetlíme jeho obsah. To, čomu sme zvykli s dôstojnosťou hovoriť posolstvo, nazval Jaroslav Velička Zdvihnutý Boží prst, pričom azda nie je náhoda, že na túto plastiku priletel rybárik riečny, jeho „erbový vtáčí objekt“. Pre súčasných kádrovníkov sa azda bude zdať námet výstavy Úlety „podozrivý“, ale na to si v nadchádzajúcom tisícročí musíme zvykať. Nemôžeme totiž naivne očakávať, že globálne šírené informácie sú pravdivejšie či nebodaj mieromilovnejšie, než sú vnútorné hlasy a vážne odkazy formované po stáročia skromnými životnými podmienkami a tvrdými robotami našich predkov, bez ktorých by si nezabezpečili ani základnú existenciu.

Dušan MIKOLAJ

Foto s plastikami Ondreja 4.: **Jaroslav VELIČKA**

Nevinný vínny sen

Iránske šachy a sýkorka uhliarka

Sexbomby a glezg hrubozobý

Fotograf Jaro Velička (prvý zľava) a sochári Martin Palla a Ondrej 4. Zimka

Dosky, ktoré znamenali svet(lo)

Osobnosti, ktorým je každá kategória pritesná, prichádzajú na svet približne každé desaťročie, možno i zriedkavejšie. Nič to však nemení na skutočnosti, že generácia takmer vymretých mužov (i žien) tesne pred svojou storočnicou bola práve na také osobnosti mimoriadne bohatá. Tvrdosť (nezriedka krutosť) ich osudov sa neskôr zúročila v ľudskej múdrosti, mnohostrannosti talentov a nevšedných schopnostiach tvoriť. Bohatá generácia nie preto, že veľa mala, ale preto, že jej málo bolo treba. Keď som mal pripraviť otázky na rozhovor s Eugenom Lazišťanom do Literárneho týždenníka pred skoro dvadsiatimi rokmi, trochu som sa v ňom strácal. *„Krajina, architektúra, kroje,“* poučil ma. Ten rozhovor napokon nevyšiel, no uchováva sa jeho zvuková podoba na staručkej páske... Pripomeňme si teda aj faktograficky muža, ktorého hlas na nej znie. Eugen Lazišťan (8. marca 1917 Hriňová – 6. januára 2006 Martin), fotograf, redaktor, predstaviteľ staršej slovenskej generácie umeleckých fotografov. Stredoškolské vzdelanie nadobudol na Učiteľskom ústave v Turčianskych Tepliciach. Dva roky pracoval v Zbrojovke v Považskej Bystrici. Počas vojenskej služby pri leteckom pluku prenikol hlbšie do tajov fotografie a už sa jej venoval natrvalo. V rokoch 1953 až 1979 vedúci odborný redaktor redakcie obrazových publikácií, fotografickej a filmovej literatúry v martinskom Vydavateľstve Osveta. Z diela: Bratislava (1954; 1956, 1975; nemecká mutácia 1964, 1965; maďarská mutácia 1966; poľská mutácia 1975); *Jasná* (v spoluautorstve s Alojzom Lutonským, 1953); *Malá Fatra a Martinské hole* (s Milanom Šaradinom, 1956); *Drevené stavby na Slovensku* (s Jánom Michalovom, 1971); *Orava* (s Milanom Fabiánom, 1976, 1979). Zostavil a upravil množstvo obrazových príloh do príležitostných a vlastivedných publikácií, pre svetovú výstavu EXPO 67 v Montreali pripravil s O. Neherom reprezentačný album fotografií drevených kostolov na Slovensku. Je zostavovateľom piatich ročníkov kalendárov *Hrady a zámky* (1976 – 1980) a *Mestské pamiatkové rezervácie* (1981, 1982).

Nešlo o jubileum a ak sa niekedy nejaké osobné jubileum spomenulo, Eugen Lazišťan len hodil rukou. On si na svoje jubileá nepotrpel. Stihol sa pri nich možno letmo obzrieť, lebo nebol čas na bilancovanie a oslavy, nebola vôľa na pocty a laudácie. Bol život a v ňom práca. Takmer ustavičné snaženie sa o to, aby obraz, kniha, tlač boli čo najlepšie. V tom úsilí bol doma tak, ako bol doma v tlačiarni, v redakcii vydavateľstva i v redakciách novín a časopisov, kde všade zanechával veľmi zreteľné stopy – výsledky vlastnej fotografickej roboty, ale aj zostavy a kompozície iných majstrov, zväčša kolegov a priateľov spoza magickej šošovky, ktorá vedela v jeho prípade

Fotograf Eugen Lazišťan

majstrovsky tlmočiť pohľad na svet a človeka v ňom, vypovedať celý príbeh. Životný príbeh a beh tohto nevšedného muža a umelca mal oveľa väčšie rozmery a zábery, než dovoľovala pripustiť dogmami zošnurovaná doba. Vedela o ňom aj dnešná Európa, najmä naši susedia z každej svetovej strany. Jeho umelecká, no i tá (menej atraktívna) redakčná práca priniesla slovenskej kultúre jednu z jej najpozoruhodnejších kapitol – fotografickú, obrazovú, textovo-obrazovú, ale aj filmovú a fotograficko-filmovú literatúru.

Trpezlivý fotograf

Od roku 1936 sa venoval umeleckej fotografii. Tá dokumentárna ho zas neminula v časoch vojny, keď narukoval k leteckému pluku. Fotografoval z lietadla terén na potreby mapovania. Keď sa dobrovoľne prihlásil do SNP a ako jeho účastník sa dostal do nemeckého zajatia, na poslednú chvíľu sa mu podarilo

zbaviť sa množstva exponovaných a ešte nevyvolaných filmov, ktoré sa nesmeli dostať do rúk nepriateľov. Po návrate zo zajatia pracoval ako fotografický redaktor v časopisoch v Matici slovenskej. Sám pritom lovil neopakovateľné okamihy krásy krajiny. Nikdy nie náhodne, vždy *„trpezlivo idúc za záberom“* (J. Čiljak). Postupne tak umelecky rástol a vedno s tým rástla aj jeho osobná náročnosť. Už v štyridsiatych rokoch 20. storočia získaval uznanie za vysokú umeleckú kvalitu a originalitu pohľadu. V súťažiach amatérskej fotografie získal viaceré ocenenia. V tom čase sa stal v Matici aj fotoreportérom a keď sa zoznámil a navždy spriatelil s Karolom Plickom, záujem o tvorivú fotografiu sa stal aj jeho celoživotnou náplňou. Bol to práve Plicka, ktorý Lazišťanovi vnukol myšlienku vytvoriť obrazovú publikáciu *Bratislava*. V tom čase už umelecky i ľudsky zrelý fotograf, reportér, umelec Lazišťan svojou kolekciou snímok ponúkol originálny pohľad na mesto na Dunaji, zachytil jeho každodennú, ale najmä tú menej všednú atmosféru. Nemálo snímok z tejto publikácie dnes môže poslúžiť aj ako dokument k dávno neexistujúcej architektúre Bratislavy. Dokument popri umeleckom videní prezrádza Lazišťanove reportérske vlohy. Spomeňme len unikátnu publikáciu *Drevené stavby na Slovensku*, ktorú vytvoril s Jánom Michalovom. Kniha je dodnes cenným dokumentom pôvodnej ľudovej architektúry. V monografii o Eugenovi Lazišťanovi (1987) je zaradená kolekcia dvoch desiatok fotografií tradičného ľudového odevu z rozličných oblastí a krajov Slovenska. Tá svedčí nielen o výbornom, azda až „cvičenom“ dokumentárnom pohľade, ale aj o výtvarnom, umeleckom cite. Dnes o úsilí umeleckého fotografa, reportéra i dokumentaristu Lazišťana svedčí popri vydaných publikáciách a známych fotografiách najmä bohatý archív. Jednotky v ňom sa rátajú päťciferným číslom, a vôbec nie tým najnižším, prinášame aspoň pár jedinečných fotografií Slovenska. Zámerne bez pomenovania – treba sa citlivo zahľadieť...

Neúnavný redaktor

Už sme naznačili, že matičné periodiká po vojne potrebovali fotografického redaktora. Lazišťan sa ním stal akosi samozrejme a rovnako samozrejme prešiel do redakcie obrazových publikácií Vydavateľstva Osveta, ktoré vzniklo roku 1953. Redakciu viedol skoro tri desaťročia a len z výpravných publikácií – „obrazoviek“, ako ich on sám volal – by sa dala zostaviť knižnica rátajúca takmer dvestopäťdesiat zväzkov. Desiatka ročne. Spočiatku bol na to sám, len neskôr pribudli spolupracovníci a postupne sa rozširovalo aj autorské zázemie, kde nechýbali mená a osob-

Spomienka na Eugena Lazišťana

nosti – Karol Plicka, Martin Martinček, Ester Plicková, Karol Kállay, Miro Gregor, teoretik Ladislav Noel, Otakar Nehera, Karol Belický, ale aj František Šlachta, Ján Náhlik a mnohí ďalší. Desiatky odborníkov z okruhu umeleckej fotografie spolu s umelcami – fotografmi prichádzali do redakcie a odchádzali z nej vždy bohatší o myšlienku.

„Ja vám knižku nevymyslím,“ odpovedal na neurčité predstavy fotografa, ktorý sa chcel predstaviť vlastnou publikáciou. *„Ale príďte s materiálom, vyberieme to, čo vás najviac charakterizuje a niečo urobíme.“* Vybrali. Urobili. Živých predstavili, nežijúcich oživili.

Dobrý športovec aj priateľ

Aktívny športovec, lyžiar, no najmä futbalista sa v mladosti staval na viaceré posty v popredných slovenských ligových mužstvách, neskôr pomáhal športu ako funkcionár Telovýchovnej jednoty Tatran v Sučanoch, ale najmä v TJ ZTS Martin, kde bol aktívnym členom vedenia futbalového oddielu. Veľa je toho, na čo sa viažu osobné spomienky, najviac azda na Vydavateľstvo Osveta, ktoré bolo vo svojom najslávnejšom období vydavateľstvom s európskym dosahom a tomu zodpovedajúcim rešpektom i významom. Keď zalistujeme v dobových recenziách obrazových publikácií, vždy nájdeme zmienku o zásluhe vydavateľstva, no zarovno s ňou aj obrazovej redakcie a jej vedenia. A tým vedením, veď sme to už povedali, bol v tom čase Eugen Lazišťan. Keď som prišiel do vydavateľstva a stal sa vedúcim korektorne, vošiel do pracovne vysoký muž. Pod jednou pazuchou niesol obal so stĺpcovými obťahmi knihy, v druhej ruke stískal sedmičku vína. *„Ja som Lazišťan. Nemám čas robiť korektúry. Ty mi ich budeš robiť. Dostaneš za to každú knihu. A odteraz si budeme tykať.“* Bodkou za monológom bolo postavenie fľaše s vínom na stôl.

Spolupráca nám vydržala ďalších dvadsať rokov, priateľstvo až do konca jeho bohatého a dobre prežitého života, ktorý sa na tejto zemi skončil pred desiatimi rokmi.

Peter MIŠÁK
Foto: **archív a E. L.**

Plávajúce galérie pod vlajkou Matice slovenskej

Slnko zapadá a na Dunaji sa kolíše nová galéria

Matica slovenská cez Záujmový odbor slovanskej vzájomnosti vyvesila svoje vlajky na dve lode, ktoré ju budú reprezentovať doma i v zahraničí. Riečne remorkéry Muráň a Tábor sa po rekonštrukcii stali kultúrnymi stánkami, aby putovaním po vodných cestách Európy mohli šíriť myšlienky spájania európskych národov a napĺňať kultúrne posolstvo, ktorým ho naplnili ľudia schopní vdýchnuť nový život kedysi odpísaným plavidlám našej dunajskej flotily. Bolo treba veľa úsilia obetavých ľudí, ktorí do projektu vložili svoje schopnosti, čas i energiu. Napokon po rokoch naplnených prácou a nevyčerpateľnou snahou mohli 10. decembra 2015 dve špeciálne lode Muráň a Tábor vplávať po Dunaji do centra Bratislavy, kde ich pod vlajkou Matice slovenskej ukotvili na brehu pod Rázusovým nábrežím. Pristavenie lodí je zaznamenané aj na krátkom dokumentárnom filme s názvom Plávajúce galérie pod matičnou vlajkou.

Zachránené lode a ľudia činu

Staré koráby boli zachránené z vrakoviska, teda z cintorína vyradených lodí, kde ich pomaly zožierala hrdza. *„Lodiam sme pomohli k druhému životu. Plávajúce galérie sú regulárne plavidlá, ktoré spĺňajú všetky medzinárodné štandardy. Tieto lode majú svoje nové platné lodné listy,“* povedal autor projektu Karol Géci. Ľudia okolo neho dokázali, že aj zo starého a odpísaného sa môže znovu zrodiť niečo nové, naplnené duchom, prácou, umením, ak nechýba myšlienka, úsilie, obetavosť a zameranie na cieľ, ktorým je oživenie a obohatenie každodennej reality o duchovný rozmer umenia. Prestavanie bývalých plavidiel na výstavné priestory bolo financované zo súkromných zdrojov bez akejkoľvek dotácie. Práce od počiatku až do súčasnej podoby plavidiel trvali vyše dvanásť rokov. Vnútorné priestory lodí sú upravené na výstavné účely, ale môžu sa v nich konať aj iné kultúrne a spoločenské akcie. Slávnostná inaugurácia alebo znovuuvedenie do života dvoch bývalých remorkérov a v súčasnosti Plávajúcich galérií Adolfa Bencu bola koncom januára 2016 v Bratislave pod Rázusovým nábrežím. Katarína Hanušinová, riaditeľka projektu ABA, teda Akadémie Adolfa Bencu, pozvala osobnosti zo Slovenska i zo zahraničia. Inauguráciu otvoril Karol Géci, autor projektu, ktorý je aj predsedom Záujmového odboru slovanskej vzájomnosti Matice slovenskej. Marián Tkáč, predseda Matice slovenskej, ktorý od roku 2014 prijal nad projektom záštitu, poďakoval autorom, realizátorom i podporovateľom projektu s vyslovením úcty k tomu, že: *„Odbor slovanskej vzájomnosti Matice slovenskej pristúpil k svojej úlohe novátorsky a netradične. Obraz a tvár Slovenska bude Európe a svetu predstavovaná Plávajúcimi galériami, ktorých úlohou je spájať kultúrou na vodných cestách západoeurópske a východoeurópske aquatóriá cez kanál Dunaj – Rýn – Mohan. Strategickým poslaním je najmä zasadenie sa Odboru slovanskej vzájomnosti Matice slovenskej k osvete a podpore vybudovania vodného koridoru Dunaj –Odra – Labe ako naplnenia historickej úlohy spojiť našu domovinu so životom desiatok miliónov ľudí medzi Čiernym, Baltským a Severným morom. Takisto v aktuálnej situácii sa chceme nahlas vyslovovať za nastolenie a uchovanie mieru medzi slovanskými národmi, ale aj za mier na Blízkom východe.“*

Vikár gréckokatolíckej cirkvi Vladimír Skyba posvätil a požehnal Plávajúce galérie aj obraz Víťaz na kríži, ktorý pani Monika Bazsová, hlavná podporovateľka projektu, darovala ako posolstvo mieru a prijme ho patriarcha Gregorias III. Laham v Sýrii.

Po vernisáži jarná plavba

Prvá vernisáž na Plávajúcich galériách v Bratislave bola koncom februára. Základ výtvarnej expozície tvoria diela Adolfa Bencu, rodáka zo Záhoria, žijúceho v USA. Tento výtvarník podľa slov Karola Géciho: *„Vo svojej tvorbe uplatňuje hĺbku bytostného i duchovného, čím sa stáva neopakovateľným majstrom a rozprávačom veľkých i malých príbehov z dejín ľudstva. Svet nezachytáva fotograficky, plošne, pre túto chvíľu a tento okamih. V jeho tvorbe sa stretáva minulé s prítomným, aby bolo výzvou pre budúcnosť. Sila a výnimočnosť výrazu a štýlu urobili z jeho diela vzácne a vyhľadávané artefakty. Jeho obrazy, ktoré odhaľujú veľkosť i biedu človeka, spoločnosti, ich dejín, provokujú mocných tohto sveta, aby ich vlastnili. I napriek tomu, že sú výčitkou či pripomenutím, že divadlo sveta je práve v ich rukách. Je obdivuhodné a lichotivé, že diela umelca so slovenským pôvodom sa nachádzajú v najprestížnejších galériách v rámci USA v New Yorku, Washingtone i Atlante, ale aj v Európe vo Vatikánskom múzeu v Ríme. Oveľa dlhší je zoznam miest a galérií, v ktorých mal Adolf Benca samostatné výstavy. Prevažná časť jeho obrazov je v rukách súkromných zberateľov na celom svete.“* Na vernisáži prezentovala svoje diela aj známa výtvarníčka Éva Nyáry z Maďarska. Ešte pred bratislavskou vernisážou v polovici februára predstavili diela Adolfa Bencu v Bruseli na podujatí s názvom Vodné cesty v rámci rokovania Európskej únie o stratégii pre dunajský región.

Plávajúce galérie počas jarných mesiacov absolvujú plavbu po prúde až do rumunského prístavu Constanza a budú mať prezentácie vo všetkých veľkých mestách na strednom aj dolnom toku Dunaja. Tieto lode prestavané na kultúrne účely nie sú schopné samostatnej plavby, takže budú tlačené remorkérmi, čo si bude vyžadovať majstrovstvo lodníkov, ktorí sa na plavbe zúčastnia. To všetko jasne hovorí o náročnosti projektu. Keď sa Plávajúce galérie vrátia do Bratislavy, po čase zamieria na novú cestu po hornom toku proti prúdu Dunaja a cez kanál Mohan – Rýn do holandského Rotterdamu. Odtiaľ cez more ich preplavia do Hamburgu a budú sa splavovať po nemeckom toku Labe. Počas cesty sa opäť budú zastavovať vo väčších mestách, v ktorých budú na nich vernisáže aktuálnych výtvarných diel. Riečnou cestou po Labe sa dostanú do Česka a napokon zakotvia v Prahe, aby po tritisíc kilometrov dlhej plavbe naprieč západnou Európou aj v hlavnom meste Českej republiky prezentovali nielen výtvarné umenie, ale aj myšlienku obrodenia slovanskej vzájomnosti.

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ
Foto: **autor**

Slávnostné chvíle: zľava M. Tkáč, V. Skyba, L. Cigánek, K Géci, M. Bazsová, K. Hanušinová

Vítanie hostí na inaugurácii Plávajúcich galérií

Karol Géci pod obrazom Mojžiša s Desatorom

Lodný zvon znovu uviedol plavidlá do života

Bývalé remorkéry Muráň a Tábor sa zmenili na Plávajúce galérie Adolfa Bencu

Po stopách velikánovho rodu v Trenčíne

Veľký Štúrov pamätník v centre Trenčína

Dvesto rokov od narodenia Ľudovíta Štúra bolo minulý rok dôvodom pripomínať si génia stovkami podujatí a kontinuálne aj viacerými zaujímavými článkami na stránkach magazínu. Trenčianski matičiari na čele s predsedníčkou tamojšieho miestneho odboru Janou Polákovou však nezabudli ani na to, že na starom evanjelickom cintoríne odpočíva jeho matka Anna Štúrová. Žiaľ, vo veľmi zanedbanom a prepadávajúcom sa hrobe. Naposledy ho v roku 1936 zrenovovala Živena a odvtedy sa k nemu nehlásilo ani mesto, ani potomkovia, ani cirkev... Celková suma na obnovu sa pohybovala vo výške 1 300 eur. Toľko strohá reč financií. Ale kde ich mala zobrať zanietená predsedníčka a zopár matičiarov? Poláková začala oslovovať sponzorov, ale keďže „nejaký hrob stareny“ nie je marketingovo ani mediálne zaujímavá téma, neuspela, hoci podstúpila prosebnú cestu od dverí k dverám. Troškou prispel Trenčiansky samosprávny kraj, troškou Matica slovenská, seniori a niekoľko drobných darcov. Táto suma by však nestačila ani na obnovu hrobovej tabuľky, nie to celého objektu!

Hrob matky opäť dôstojný

Bez zaváhania však na prosbu o pomoc zareagovala Slovenská národná strana, vďaka ktorej je dnes miesto odpočinku Anny Štúrovej opäť dôstojným pietnym miestom. Aby toho na zopár zanietených trenčianskych matičiarov nebolo málo, priamo počas rekonštrukcie hrobu sa udiala tragikomická príhoda. Nejaká vnímavá duša si všimla, že na zanedbanom hrobe sa čosi deje, nuž na remeselníkov zavolala políciu v domnienke, že ide o hanobenie pamiatky. Našťastie sa všetko v dobrom vysvetlilo. Koncom augusta 2015 sa konala pri obnovenom hrobe spomienková slávnosť. Prišli aj hostia. Mnoho hostí. Predseda Matice slovenskej Marián Tkáč, zástupcovia samosprávneho kraja, vďační Trenčania. Iba v médiách sa neobjavilo meno toho, kto zastupoval najštedrejšieho sponzora, pretože na slávnosť prišiel podpredseda SNS Jaroslav Paška. Ani jeho slová sa však do médií nedostali. *„Môžeme si povedať, že táto žena môže byť vzorom pre dnešné ženy, pretože vychovala svojho syna tak, že nepodľahol kartám, alkoholu, zvodom rakúsko-uhorskej monarchie. Ostal Slovákom srdcom aj dušou a pracoval pre svoj národ. V období, keď už máme svoj vlastný štát, sme očakávali, že naša kultúra a história budú rozkvitať. Žiaľ, vidíme, že skutočnosť je iná. Preto moja vďaka patrí SNS, Matici slovenskej, všetkým dobrým ľuďom v úradoch, ktorí cítia, že treba uchovávať tradície a spomienky na našich dejateľov, pripravujú takéto podujatia a že máme možnosť si našu históriu pripomínať. Verím, že spolu náš mladý štát posunieme dopredu tak, aby slúžil našim občanom, že budeme spoznávať viac našich dejateľov a menej celebrity, ktoré sú veľmi záhadné a nič nám neprinášajú.“*

Uvzatosť a viera v ušľachtilú vec predsedníčky MO MS Trenčín Jany Polákovej nepohasli slávnosťou pri hrobe Štúrovej matky. Neľutovala čas, námahu ani osobný život, až kým sa jej nepodarilo osloviť vnímavých sponzorov na obnovenie zanedbaných hrobov aj ďalších detí Anny Štúrovej, ktoré pre slovenský národ toľko vykonali.

Ľudovít, vytrvať daj!

V utorok 12. januára 2016 sa na starom evanjelickom cintoríne v Trenčíne konala pietna spomienka pri obnovených náhrobníkoch Janka Štúra, Ľudovítovho brata, a Karola Štúra, Jankovho syna a Ľudovítovho synovca.

Janko Štúr (27. 9. 1827 – 23. 9. 1905), najmladší brat Ľudovíta Štúra, bol významným národným a kultúrnym dejateľom a publicistom. Jeho život bol najviac spojený s Trenčínom a z celej rodiny mal najpohnutejšie životné osudy. Janko Štúr bol činný aj literárne a publicistiky. Uverejnil viacero básní, zbieral národné povesti. Dožil sa obdobia vzniku a rozvoja fotografie, a tak sa nám zachovali až tri jeho fotografické podobizne. Najmladším

M. Tkáč a J. Paška na slávnosti pri obnovenom hrobe Anny Štúrovej

Nápaditá výzdoba domu na rohu Sládkovičovej ulice a Štúrovho námestia

Hrob Štúrovej matky je opäť dôstojný

a najznámejším synom Janka Štúra bol Karol Emil Štúr (12. 11. 1867 – 15. 2. 1925), verejný činiteľ, národný buditeľ, redaktor, právnik a evanjelický kňaz. Narodil sa v Trenčíne, kde navštevoval i ľudovú školu a gymnázium. Po vzore svojho otca Janka Štúra sa rozhodol pre advokátsku dráhu. Právo študoval v Györi a v Budapešti. Na rozdiel od oboch starších bratov Jána a Ľudovíta zostal uvedomelým Slovákom. JUDr. Karol Štúr bol mecénom slovenských študentov. Úspešne obhajoval evanjelických učiteľov, zadarmo aj chudobný ľud. V roku 1905 uskutočnil odvážnu jurkovičovskú myšlienku a založil peňažný ústav v Trenčíne – Meštiansku banku, ktorá poskytla záchranný pás drobným roľníkom a živnostníkom pred úžerníkmi. V marci 1908 kandidoval na poslanca do uhorského snemu s programom Slovenskej národnej strany v Uhorskej sociálno-demokratickej strane. Podieľal sa na tvorbe koncepcie česko-slovenskej vzájomnosti, za čo bol označený za nebezpečného buriča a počas prvej svetovej vojny bol pod policajným dozorom. Po skončení vojny sa rozhodol založiť Trenčianske noviny. Bol ich majiteľom, vydavateľom a zodpovedným redaktorom. Prvé číslo vyšlo 25. 12. 1918 a na redakčných postoch mu pomáhali básnik Vladimír Roy, Michal Dukát a Daňo Okáli. V roku 1919 sa JUDr. Karol Štúr podieľal na vzniku trenčianskeho gymnázia. Bol spoluorganizátorom slovenskej evanjelickej synody v Trenčianskych Tepliciach v roku 1921. Miestny odbor Matice slovenskej v spolupráci s Verejnou knižnicou Michala Rešetku, Trenčianskym samosprávnym krajom a Trenčianskou odbočkou Spolku slovenských spisovateľov umožnili zrekonštruovanie náhrobku členov štúrovskej rodiny. Smutný bol však pohľad v deň pietnej spomienky na chodníček, ktorý vedie k štúrovskej hrobke. Mesto sa nieleňže nijakým spôsobom nezúčastnilo na matičných a samosprávnych projektoch, ale dopustilo stav, že k hrobke vedú zdevastované schody so zhnitým a zrúteným zábradlím. Žalostná symbolika vzťahu, keď sa dielo štúrovcov na magistráte v Trenčíne v súčasnosti doslova nemá o koho a o čo oprieť... Mainstreamové médiá sa oblúkom, priam s opovrhnutím, vyhýbajú pronárodným a proslovenským myšlienkam odznievajúcim na komorných stretnutiach statočných ľudí. Mediálne sebahanobenie Slovákov je svetový unikát, nad ktorým cudzinci nechápavo krútia hlavami. Takto si nás Ľudovít určite nepredstavoval! *„Po tŕnistých príkrych cestách/ /chodieval som, Bože milý./Trudno po nich, ťažko preísť,/Tys len dával Pane sily, k Tebe hľadí moje oko, /že mi pridáš silu novú,/ /abych prešiel ešte tú púť kamenistú a vrchovú. Z hustých mračien ledakedy slniečko sa tiež usmeje, snáď preblesne, snáď, že na ňom ešte myseľ pookreje. Ale čo aj z mračien nevysadne, vytrvať daj na tej púti, nech duch na nej neochabne!“*

Modlitba Ľudovíta Štúra. Aj tá zaznela na dôstojnej pietnej spomienke pri hroboch rodiny našich veľkých národných osobností. Pri hroboch, ktoré musia rekonštruovať a opatrovať vysilení matičiari. Vytrváme? Poniektorí ešte. Neochabuje náš duch? Zaslúžime si štúrovcov? Pohľad na chodníček k náhrobníkom rodiny Štúrovcov v Trenčíne je ešte stále žalostný...

Margita IVANIČKOVÁ

Foto: **autorka, Peter Martinák a Igor Válek**

Pietna spomienka pri náhrobníku rodiny, zľava autorka článku, J. Poláková a J. Bartošová

Gajdy v UNESCO

Koncom minulého roka prišla potešujúca správa. Výsledkom snáh slovenských gajdošov a ich priaznivcov boli gajdy a gajdošská kultúra na Slovensku zapísaná do Zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO. Rozhodli o tom členovia Medzivládneho výboru UNESCO na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva v namíbijskej metropole Windhoek 2. decembra 2015. Zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO celosvetovo obsahuje už 314 zápisov. Slovensko v ňom malo doteraz dva prvky. V roku 2008 bola na zoznam zapísaná fujara a jej hudba a v roku 2013 doň pribudla Terchovská muzika. Pojem gajdošská kultúra na Slovensku zahŕňa nielen samotný hudobný nástroj, ale aj všetky kultúrne a vedomostné prejavy, ktoré súvisia s ich výrobou a používaním. Reprezentuje dlhodobú a kontinuálnu tradíciu najmä roľníckeho a pastierskeho obyvateľstva na Slovensku, ktorej korene siahajú do 14. storočia.

Gajdoši nevymreli!

Gajdy. Hudobný nástroj bez strún i bez klávesov. Z kože zvieraťa, z dreva a z kovu, rozšírený na troch kontinentoch. Pri pohľade do histórie zistíme, že gajdy sú prastarým ľudovým hudobným nástrojom, ktorý bol používaný už pred 4 000 rokmi v prednej Ázii či v Egypte. Pôvodne jednoduchý dychový nástroj, ktorý sa postupne šíril s pastiermi, ale predovšetkým s početnými arabsko-tureckými nájazdníkmi aj na náš kontinent. Máloktorý hudobný nástroj má takú dlhú tradíciu, je súčasťou hudobného inštrumentára toľkých národov a mal také spoločenské uplatnenie ako práve gajdy.

Môžeme aj dnes stretnúť gajdoša? Prečo nie! Veď v súčasnosti gajdovanie zažíva na Slovensku renesanciu. Vďaka mnohým obetavým zanietencom združeným v Cechu slovenských gajdošov i organizátorom podujatí gajdošskej kultúry. Starším sú Gajdošské fašiangy v Malej Lehote, Veľkej Lehote a v Jedľových Kostoľanoch. Od 5. do 7. februára sa uskutočnil už ich 29. ročník. Druhým, mladším, ale väčším, je Gajdovačka. Oravské goralské obce Sihelné a Oravská Polhora sú v súčasnosti jednými z posledných enkláv na Slovensku, kde v živote dedinského spoločenstva majú gajdy stále svoje miesto. Predstavujú jeden z najpôvodnejších kultúrnych symbolov, ktoré identifikujú oblasť ako jedinečnú a hudobne i štýlovo svojbytnú. Okrem niekoľkých interpretov sa tu gajdy i vyrábajú. Niekoľkostoročná gajdošská tradícia je skutočným kultúrnym fenoménom. Gajdy sa do Oravskej Polhory a Sihelného dostali z Poľska a výrazne sa uplatnili v ľudovej hudbe a formovali ju. Goralská trojka, pozostávajúca z gájd, huslí a sprievodného spevu, patrí v súčasnosti medzi najpôvodnejšie hudobné prejavy. Tradícia známych polhorských a sihelských gajdošov však na prelome minulého a aktuálneho tisícročia zanikala. Gajdoši a výrobcovia Jozef Zboroň a Ján Ferneza, obidvaja vtedy už v pokročilom veku, hrávali iba sporadicky, odkladali gajdy a s nimi i repertoár, muzikantský štýl a výrobné postupy gájd hlboko do truhlice. Hrozilo, že gajdošská hudobná tradícia zanikne a ostane iba v spomienkach a v nahrávkach. Že ostane iba nemým dôkazom niekdajšej tradície. Zanikal kus prirodzenej, čistej a najmä pôvodnej ľudovej kultúry. Vtedy sa z iniciatívy nadšencov združených v Cechu slovenských gajdošov, Oravského kultúrneho strediska a obce Oravská Polhora stretlo na 6. folklórnych slávnostiach Pod Babou horou na lúke pri Bielej farme v Sihelnom v samostatnom programe dvanásť muzikantov. Gajdošov zo Slovenska a Poľska, aby vzdali hold nositeľom štýlu a svojim muzikantským vzorom – Jozefovi Zboroňovi a Jánovi Fernezovi.

Z Polhory až do UNESCA

Svoj polhorský život začala žiť Gajdovačka v roku 2000. Vtedy na prvom ročníku od 22. do 24. septembra gajdovala dvadsiatka gajdošov v kultúrnom dome i na zasneženej chate na Vonžovci. Z nesmelého prvého ročníka sa vyprofiloval festival – dramaturgiou a rozsahom ojedinelý nielen na Slovensku. V súčasnosti je platformou na výmenu kultúrnych posolstiev celej Európy, pravidelne sa v programoch prezentujú gajdoši zo Slovenska, Poľska, Maďarska, Českej republiky, Talianska, Francúzska, Veľkej Británie, Chorvátska, Holandska, Belgicka, Španielska, Rakúska, Srbska a dokonca i z Japonska. V dramaturgii sú nielen klasické festivalové scénické programy a medzinárodná súťaž pre mladých gajdošov, ale je tu veľký priestor na voľné muzicírovanie, tvorivé rozpravy, školu hry na gajdy či sprievodné výstavy. Gajdovačka je tak najmä miestom stretnutí, na ktoré každoročne prijme pozvanie usporiadateľov viac ako stovka gajdošov a ďalších muzikantov. V súčasnosti v rámci stredoeurópskeho kontextu ojedinelý festival sa zrodil z potreby uchovať a súčasnej generácii prezentovať práve toto kultúrne dedičstvo. O jeho výnimočnosti svedčí aj záujem o účasť zo strany hostí a účinkujúcich z celej Európy. Na Orave a v susednom Poľsku sa takto v rámci festivalu predstavili už mnohé významné muzikantské osobnosti. Trojdňový festival sa zameriava na prezentáciu pôvodných a tradičných interpretačných prejavov a zároveň na hľadanie nových foriem a možností interpretácie, vychádzajúci z nich. Svoje posolstvo a medzigeneračný transfer kultúrnych hodnôt a povedomia napĺňa v organizovaní tvorivých dielní – malých škôl hry na gajdy, vo výchovných koncertoch pre deti a v medzinárodnej súťaži mladých gajdošov O Zboroňovu nôtu. Aktivity rôznych foriem a zameranía sú tak určené pre rôzne cieľové skupiny (interpreti, deti, široká verejnosť). V neposlednej miere sú programy Gajdovačky aj platformou pre výmenu interkultúrnych posolstiev, názorov a postojov v rámci európskeho priestoru. Hlavným poslaním festivalu je tak odkrývať, dokumentovať, popularizovať, prezentovať a uvádzať tradičný štýl gajdošskej hry a gájd ako typického ľudového hudobného najmä medzi najmladšou generáciou. Určite najväčším úspechom festivalu, naplnením jeho cieľa i opodstatnenosti je prebudenie záujmu o hru na gajdy medzi najmladšími pokračovateľmi tradície z Oravskej Polhory. Tvorivé stretnutia v rámci programov Malá škola hry na gajdy i ročný kurz hry na oravské dvojhlasné gajdy, ktorý iniciovalo a s pomocou gajdoša a výrobcu gájd Františka Skurčáka v roku 2009 realizovalo Oravské kultúrne stredisko, absolvovalo šesť mladých muzikantov – gajdošov a gajdošiek. Pravidelne sa predstavujú v súťaži O Zboroňovu nôtu, ktorá je na Gajdovačke určená práve im. Príďte sa presvedčiť na Oravu aj na tohtoročný festival v dňoch 16. – 18. októbra!

Legenda gajdošstva na Orave Jozef Zboroň

Po fujare sa na unikátnom zozname ocitli aj gajdy

Malá škola hry na gajdy sa teší záujmu

Ako sa rodia oravské gajdy

Azda najlepšie je poznať recept na ich výrobu od chýrečného – žiaľ, dnes už nebohého – majstra Jozefa Zboroňa. V júli 2000 mi povedal aj toto: *„Surová koža, keď sa zvlečie z kozy, dobre sa vyumýva, pripraví sa cesto z ovsenej alebo jačmennej múky – voda, droždie a tri hrsti soli. Koza môže byť aj stará. Keď sa stiahne, pekne sa vyumýva kefou vo vode. Ja chodím vždy na potok. Zastrúha sa kôl, aby pasovala hlava. Otvor, kde bola hlava, sa zviaže, aj predné nohy a spodok, vystuží sa kolom a koža sa ponorí do pripraveného cesta. Každý deň sa musí obracať. V tom ceste je koža podľa toho, aká je. Nemusí byť ani týždeň, keď je mladá. Lenže najlepšia koža je jesenná, lebo je hrubšia, má lepšiu srsť, vydrží dlhšie. Potom sa koža natiahne, pribije a zavesí – suší sa. Keď trocha prischne, ale nie moc, lebo by sa polámala, nasype sa na kožu múka a nasucho sa trie po koži. Stvrdne raz, na druhý i na tretí raz. Až pokiaľ sa všetko nepotrebné neodstráni. Vtedy je mäkká, ohybná. Buď si ju dáte srsťou dovnútra, alebo von. Je to skoro jedno, ale lepšie je, keď je srsťou dovnútra, lepšie udržiava vzduch. A ostatné časti? Javor je na hlavu, gajdica sa robí zo slivky, alebo z tisu. Na konci je mosadzné ukončenie – to si urobím tiež sám. Ozdobujem ju cínom. Tak, že urobím drážky, ktoré omotám tvrdým papierom, zdrôtujem drôtom, nechám otvor, do ktorého lejem roztavený cín. Je to len pre ozdobu. Dierky sa vŕtajú šikmo nahor – šesť dierok a dve na opačnej strane ako bas a kontra. Urobím dve pierka – piskory z bazy. Malý do gajdice, väčší do basu. Mám jeden fígeľ. Mám takú fľašku a v nej sú odložené piskory. Na dne je ocot. Môžem ich hocikedy vytiahnuť, vložiť do gájd a hrať. Ten ocot urobí ostrejší hlas. Takto uchované vydržia i desať rokov. Potom hlas oslabne. Gajdica nie je robená ako píšťala. Do píšťaly sú dierky vŕtané rovno, do gajdice musia byť šikmo.“*

Miroslav ŽABENSKÝ
Foto: **František Vorčák (archív Oravského kultúrneho strediska) a Igor Válek**

V takomto prostredí znejú gajdy ako anjelské trúbenie

Účastníci Gajdovačky pri spoločnom fotografovaní

Z tmy vystupuje svetlo archeologického poznania

Od praveku po Veľkú Moravu

Podmanivá atmosféra tajomna. Z čierneho plátna tmy vystupujú výrazne osvetlené panely a medzi nimi ďalšie vitríny, všetko zaplnené skvostmi, aké dokáže ponúknuť len história a jej tvorcovia. Niekdajší súčasníci, dnes siluety, veľakrát len tušené... Po nich ľudia – na počiatku súkromní zberatelia a mecenáši, po nich archeológovia (aj profesionálne inštitúcie), ktorí nás vďaka svojej práci dokážu priam zázračne preniesť cez pomyselné, zdanlivo nekonečne dlhé mosty, oddeľujúce súčasnosť od minulosti stojacej na druhej strane údolia času.

Takto symbolicky z tmy vystupuje v expozíciách Slovenského národného múzea – Historického múzea na Bratislavskom hrade archeologická prvá časť expozície Dejiny Slovenska pod názvom Od praveku po Veľkú Moravu. Už od februára tohto roku ju tam môžete navštíviť. Ako informovala Andrea Litváková, vedúca oddelenia prezentácie SNM – Historického múzea, expozícia „predstavuje dejiny, historické medzníky a udalosti spoločnosti, ako aj každodenný život ľudí obývajúcich územie dnešného Slovenska. V priebehu roka 2016 k výstave pribudnú ďalšie časti zamerané na stredovek a novovek“. Hneď pri vstupe do expozície – alebo hádam ešte ako „povinnú prípravu“ – si treba uvedomiť, že z najstarších období prítomnosti človeka na území dnešného Slovenska nemáme nijaké písomné správy. Doslova a do písmena (sic!) jediným svedectvom, vystupujúcim z onej tmy, sú práve archeologické a antropologické nálezy. Dokazujú, že prví ľudia sa v lone tejto krajiny, ležiacej v strede európskeho kontinentu, usídlili už pred pol miliónom rokov. Hmotná kultúra vychádzajúca spod ich rúk je dokumentom tak spoločenského vývoja, ako aj neodmysliteľných civilizačných a kultúrnych podnetov predovšetkým zo stredomorskej oblasti. Badateľný je, pravdaže, aj rozvoj technológií, zrod, rozvoj aj zánik kultúr... Výstava návštevníkov prevedie od počiatkov prítomnosti človeka na dnešnom území Slovenska v paleolite cez zánik Veľkej Moravy na prelome 9. a 10. storočia nášho letopočtu až k zrodu stredovekej spoločnosti. Zrozumiteľne ukazuje, ako si obyvateľstvo na tomto území osvojovalo spracovanie organických látok, kameňa, hliny, bronzu, železa a ďalších surovín.

„Takmer celé Slovensko je lokalitou...“

Dajme však v krátkom rozhovore slovo odborníkom, ľuďom stojacim za výstavou: PhDr. Vladimírovi Turčanovi a Mgr. Radoslavovi Čambalovi zo Slovenského národného múzea – Archeologického múzea v Bratislave.

Viaceré predmety predstavujú unikátne diela, ktoré sú súčasťou celoeurópskeho kultúrneho a historického dedičstva. Ktoré sú z vášho odborného pohľadu azda tie najcennejšie?

Model baziliky z bratislavského hradného kopca

– Každý vystavený predmet má svoju historickú hodnotu. K unikátom patria nepochybne aj bronzové nádoby z doby bronzovej, ktoré daroval J. Jánošík do Slovenského národného múzea. Určite k celoeurópskym unikátom patrí aj tzv. Váza obety zo staršej doby železnej. Patria sem aj nálezy z germánskych hrobov v Zohore, kde sa našli luxusné sklené nádoby, vyrobené v antických dielňach.

Musíme, pravdaže, hovoriť aj o lokalitách, ktoré poskytli toto bohatstvo. Na ktoré určite nemôžeme zabudnúť v súvislosti s predmetnou výstavou?

Na túto otázku sa nedá jednoznačne odpovedať. Takmer celé Slovensko je veľkou archeologickou lokalitou s množstvom zaujímavých nálezísk, z ktorých je v expozícii urobený výber. Z mnohých napr. jaskyňa Domica, Čaka, Dunajská Lužná, Zohor, Bratislavský hrad, Barca, Bojná ...

Archeológia je okrem iného takpovediac živé stretávanie sa s príbehmi minulosti. Máte aj vy svoj príbeh spojený s niektorým z vystavených exponátov?

R. Čambal: – V mojom prípade ide určite o nález obydlia – remeselníckej dielne s pozostatkami dvojice tkáčskych krosien zo staršej doby železnej, z ktorých sa zachovali hlinené ihlancovité závažia vystavené na expozícii a ktorých sa celkovo našlo 170.

Bohatá hradná ponuka

Trochu sumarizujme. Výstava obsahuje približne 1 500 exponátov a sú medzi nimi i unikátne archeologické nálezy poukazujúce na zložitý a neprerušovaný vývoj. Za všetky spomenieme aspoň keramiku ľudu so zvoncovitými pohármi, meč z Blatnice v Turci, pozlátené kovania konského postroja zo slovansko-avarského obdobia a či zlatý náramok z doby rímskej zo Zohora. Spomínaný šperk, pravdepodobne severskej proveniencie z relatívne masívneho zlata, ktorý patril ktorémusi germánskemu veľmožovi (zrejme vazalovi Rimanov) je mimoriadnym umelecko-remeselným dielom aj v celoeurópskom meradle. Nechýbajú ani predmety, ktoré veľakrát inšpirovali aj súčasných umelcov... Potešiteľné je, že Slovenské národné múzeum pripravuje k výstave aj vzdelávací projekt Putovanie dejinami. Ten sa bude zvlášť zameriavať na detských návštevníkov aj skupiny ľudí so špeciálnymi potrebami. Nateraz dodávame, že pôjde o vzdelávacie programy pre školy, špeciálneho detského sprievodcu výstavou, ale aj zvláštne hmatové prvky a audiosprievodcu. Priestory zrekonštruovaného paláca Bratislavského hradu, ktoré spravuje Kancelária Národnej rady SR, využíva vo veľkej miere práve spomínané múzeum. Okrem zriadenia reprezentatívnej expozície Dejín Slovenska a rozšírenia výstavných priestorov bolo súčasťou obnovy paláca aj vybudovanie moderných depozitárov. Pripomíname, že na Hrade môžete ešte do 30. júna vidieť aj výstavu Ľudovít Štúr (1815 – 1856) – reformátor slovenskej spoločnosti, o ktorej sme podrobne písali v Slovensku č. 4/2015. Zaujímavé a hojne navštevované sú aj stále expozície venované histórii Bratislavského hradu, jeho obnove, ale aj vyobrazeniam a hradnej obrazárni. Skrátka, bohatá ponuka, ktorú sa oplatí vidieť.

Igor VÁLEK
Foto: **autor**

„Národný hriešnik“ Jonáš Záborský

(Zamyslenie sa nad živým odkazom prezieravého kritika)

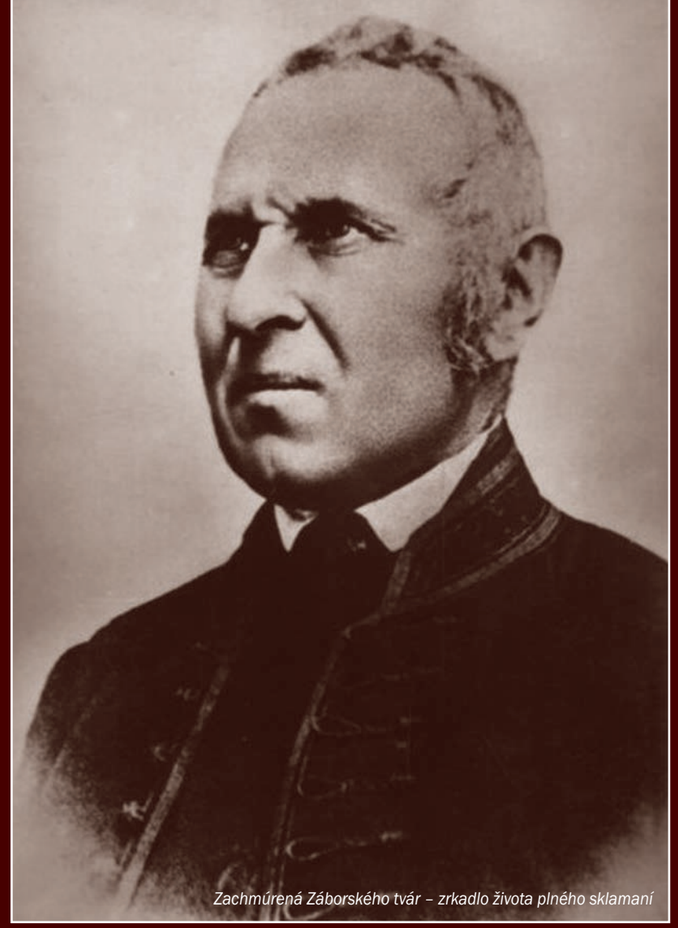

Zachmúrená Záborského tvár – zrkadlo života plného sklamaní

Marec je prvý jarným mesiacom a je to zároveň aj mesiac, v ktorom sa viac zaoberáme literatúrou. Pripomíname si autorov – súčasných aj minulých – a predovšetkým v prípade tých druhých aj odkaz ich diel, čo prekročili rieku času. Kvalitná literatúra v sebe naozaj nesie aj nevyhnutný aspekt nadčasovosti. Nielen opisuje aktuálny stav „veci“, ale istým autorským originálnym zhrnutím signifikantných javov dokáže predpovedať budúcnosť spoločnosti a poryvy mnohovrstevných procesov v nej prebiehajúcich. Autor zároveň poukazuje na nešváry, ktoré nemieni nechať bez povšimnutia. Ba ešte viac, bez ohľadu na príkoria, ktoré takýto postoj spravidla voči jeho nositeľovi vyvolá, zasadzuje sa o ich riešenie. Priam o ich vykorenenie. Aj stavba slovenskej literatúry – žiaľ, skôr v minulosti ako v prítomnosti – sa miestami doslova opiera o nosné piliere takýchto odvážlivcov s perom v ruke. Spomienkou na jedného z nich začíname príznačne blok venovaný literatúre v Mesiaci knihy...

Pripomíname si 140. výročie úmrtia Jonáša Záborského. Pôvodne príslušníka chudobnej zemianskej rodiny (narodil sa 3. 2. 1812 v Záborí pri Martine a umrel 23. 1. v Župčanoch), neskôr katolíckeho aj evanjelického farára, pedagóga, novinára, publicistu, prozaika i básnika. Na rodovom „címere“ Záborských červenoodetý husár vráža striebornú kopiju do pŕs bieleho medveďa. Podľa historika a spisovateľa Bela Kleina-Tesnoskalského ide o poctu *„praotcovi rodu z rúk kráľa Bela IV. za verné služby odvedené na poľovačkách v Turci“*. Treba nám dodať, že aj Jonáš sa celý život bil – opäť podľa Tesnoskalského – *„s divými šelmami v ľudskej podobe“*. Ešte musíme dodať, že okrem spomínaného výročia úmrtia literáta si pripomíname aj 165. výročie vydania jeho zbierky *Žehry – básně a dvě řeči*. Knihy, ktorá rozčerila vody vtedajšieho diania hádam viac ako vietor silnej búrky...

Je koniec januára 2016, na košickom Hlavnom námestí sa v tuhej zime popoludnia obyčajného dňa v strede týždňa ponáhľajú za radosťami a čelia starostiam obyvatelia i návštevníci metropoly východného Slovenska. Prudký vietor im ženie do očí bodavé snehové vločky, klopia hlavy k zemi a naučenými pohybmi smerujú do uzavretých priestorov – domovov, úradov a či obchodov – kde sa schovajú pred nepriazňou počasia. Oproti Dómu sv. Alžbety je typickou plechovou tabuľkou s číslom 28 „ociachovaná“ budova bývalej katolíckej fary. Jej fasádu krášli aj menej typický artefakt: na okoloidúcich z nej pozerajú tváre dvojice významných osobností. V takom výraze, v akom ich stvárnil akademický sochár I. Bartusz. Z textu je jednoznačné, o koho ide: *„Na košickej fare sa 24. februára 1849 stretli vedúci predstavitelia slovenského národa Ľudovít Štúr a Jonáš Záborský a rokovali o národnom programe Slovákov.“*

Aj pri „skromných“ vedomostiach o živote a diele Záborského (odporúčame jeho vlastný životopis a či napríklad Vydavateľstvom MS vydaný komentovaný výber *Chruňo a Mandragora* z roku 2006) je zrejmé, že text je viac ako polemický... Vernejšie pravde by asi skôr bolo vyobrazenie súperov, lebo tými po počiatočnom spoločnom „vzplanutí“ Záborský a Štúr neskôr naozaj boli. Všimnime si predovšetkým výraz Záborského tváre. Oči potiahnuté vzdorom, zachmúrený výraz tváre, stvrdnuté rysy okolo úst... Ozaj, existuje vôbec stvárnenie tohto muža, na ktorom by bol výraz jeho tváre iný? Pamätník na mieste rodného domu v turčianskom Záborí s bustou od Fraňa Štefunku, busta v prešovskom parku na centrálnom námestí, pamätná tabuľa na dlhoročnej fare v Župčanoch, ale aj v krátkom pôsobisku v Rankovciach, takmer dvadsať rokov skrývaná busta opätovne „tróniaca“ na tej istej košickej Hlavnej (tentoraz číslo 67), portrét od akad. maliara A. Kováčika, plaketa od J. Liptáka... Vždy tá istá zachmúrená tvár s bolestným a zatrpknutým výrazom – priam zrkadlo života plného sklamaní. V Záborského Vlastnom životopise sme sa dočítali, že prišla chvíľa, keď sa opäť raz zapovedal. Stisol vzdorne ret, pevnejšie sa zaprel rukami o stôl a napísal: *„Životopis spisovateľov objasňuje značne jeho diela, je akoby kľúčom do ich svätyne. A nikto, tuším, život človeka vernejšie opísať nemôže ako on sám. To, hľa príčina, prečo ja končím svoju spisovateľskú činnosť krátkym opísaním pamätnejších svojich osudov. Uznávam to za potrebné pre ten prípad, keby ma daktoré z mojich diel prežilo a udržalo sa na čas vo verejnosti. Ak ale takého dôjdu ocenenia ako v Šemberových Dějinách řeči a literatury české, kde meno moje len registrík pokútnych pisálkov rozmnožilo, nech príde k mnohým márnym prácam i táto. Ostatne životopis môj prispeje trochu i k objasneniu mnou prežitého veku. Kto menovite so slovenskou literárnou i politickou históriou zapodievať sa bude, ten tu daktoré užitočné pokynutia nájde.“*

Toľko – vraj naposledy s perom v ruke voči prázdnemu papieru – zatrpknutý „národný hriešnik“, ako sám seba v ktorejsi *Žihadlici* nazval. A nebol by to on, keby osteň chýbal i v takom vážnom „testamente“, máme na mysli narážku o vytvorení ďalšej „márnej práce“. A nebol by to on, keby i predvídavo nemal pravdu, máme na mysli skutočnosť, že ten, kto sa *„slovenskou literárnou i politickou históriou zapodieva“*, by nemal obísť tento subjektívny dokument o dôležitej etape slovenských – nielen literárnych – dejín. Je to možnosť nahliadnuť (hoci z jednej strany) priamo do diania v národno-emancipačnom hnutí predovšetkým v prvej polovici 19. storočia a medzi ľudí, ktorí tento pohyb či už vyvolávali, alebo aspoň do značnej miery ovplyvňovali.

Keď Jonáša Záborského inštalovali v auguste 1853 za katolíckeho farára do východoslovenskej dedinky Župčany, prišiel sem zatrpknutý, rozhádaný azda s celým svetom a pevne rozhodnutý, že už nikdy nesiahne na tvorivé pero. Až okázalo sa začal venovať majetkovým pomerom a hospodáreniu. Alebo, ak chceme, opäť naplno, ako vždy a všetkému. Našťastie, v tejto zaťatosti vydržal iba päť rokov, lebo – ako píše básnik a literárny historik Jaroslav Rezník: *„Ustúpil vari prvý a posledný raz vo svojom živote a bolo to na prospech slovenskej literatúry.“* Tej literatúry, ktorej venoval veľkú časť života, chápajúc ju ako jeden z prostriedkov, ba priam pevných konopných lán, ktorými možno z pomyselnej jamy útlaku vytiahnuť národ na slnečné svetlo národného i sociálneho napredovania. Ak trochu zjednodušíme dej, môžeme povedať, okrem opísaného osudného košického stretnutia so Štúrom kdesi na úsvite „hádky“, že povestnou poslednou kvapkou bola dovtedy (a možno ani odvtedy) v slovenskej literatúre nevídaná polemika o jednej knihe. Teda o jednej knihe zdanlivo, v skutočnosti však nešlo o nič menej, ako o charakterový stret medzi starým a novým, o jazykové a literárne pole, na ktorom sa proti sebe postavili staroslováci a štúrovci, rozdelení práve Záborského zbierkou Žehry z roku 1851. Boje o Žehry, lebo i tak história nazvala toto zápolenie, predstavovali vlastne rozhodujúci bod na ceste od literárneho klasicizmu a staroslovenčiny k literárnemu romantizmu a spisovnej slovenčine. Hneď po vyjdení knihy, obsahujúcej ostrú satiru namierenú proti štúrovcom, sa rozpútala prestrelka medzi opozičnými periodikami, Slovenskými novinami na Záborského strane (priaznivé ohlasy banskoštiavnického profesora Šuhajdu i Daniela Gabriela Licharda) a Hurbanom vydávanými *Slovenskými pohľadmi* (nepriaznivé ohlasy Janka Kalinčiaka i Štúrovho „dvorného historika“ Mikuláša Dohnányho). Mohli by sme povedať, že na „pôde“ Záborského zbierky sa – často napriek osobným urážkam a zlostným výrazom – utvoril priestor na cizelovanie najzávažnejších otázok slovenského literárneho, kultúrneho i politického života a jeho ďalšieho vývoja. Použijúc časovú skratku na vyhlásenie výsledku: zvíťazili štúrovci. Nevyhral však, aspoň zo širšieho pohľadu a hlavne konečného cieľa jeho snažení, aj Jonáš Záborský?! Zvážme takýto verdikt...

Zima stojaca pri Záborského kolíske i hrobe (veď sa narodil vo februári a zomrel v januári) akoby zapustila korene do všetkých ročných období jeho života, akoby to bola osobná ľadová krajina medzi týmito hraničnými kameňmi. Skúsme si predstaviť, ako – až na krátke výnimky – musela citlivá duša človeka-kňaza a literáta s veľkým srdcom trpieť „zimou“ neporozumenia, odsudzovania, ba až očierňovania a výsmechu, ktoré ho neustále prenasledovali. Doslova, kam sa len pohol! Záborský si svojím životom a dielom vyslúžil rôzne epitetá: *„župčiansky samotár“, „prvý slovenský disident“, „národný hriešnik“*... Skúsme však, aby sa zaužívalo i ďalšie: *„prezieravý kritik“*. Veď napísal aj to, že ak zavrieme oči a kdekoľvek medzi Dunajom a Tatrami pichneme prstom do mapy, nájdeme Kocúrkovo. Myslel tým stav spoločnosti, ktorá bola, je i bude často vo svojom vnútornom fungovaní taká smiešna, až je to niekedy do plaču. Žiaľ, aj dnes...

Pamätník na mieste rodného domu s bustou od Fraňa Štefunku

Martin JADRANSKÝ
Foto: **autor a archív**

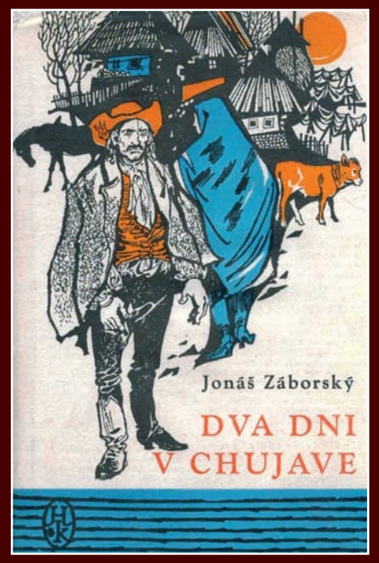

Jedno z mnohých vydaní kritickej prózy

(S JOZEFOM BANÁŠOM nielen o jeho najnovšej knihe)

„Je to môj protest proti prepolitizovaniu...“

Každá jeho kniha vyvolá zvýšený záujem o tému, ktorou sa v nej zaoberá. Tak je to aj s Dementmi s „nadtiulom“ Prvá demotivačná kniha. S autorom sa rozprávame o nej i viacerých súvislostiach, ktoré hýbu slovenskou spoločnosťou. A nielen ňou...

Si neprehliadnuteľnou tvárou pôvodnej súčasnej literatúry. Určite aj preto, že každou knihou tneš do živého. Súvisí tvoje autorské krédo práve s takýmto postupom?

– Ťať do živého je, podľa mňa, zmyslom písania. Spisovateľ má byť tým, kto neustále poukazuje na to, že kráľ je nahý. Sú dva druhy spisovateľov – tí, ktorí rany zahládzajú bez toho, aby ich najprv riadne vyčistili. To je síce ľúbivejšia cesta, ale problém nerieši. Tí druhí, a ja sa k nim radím, najprv ranu vyčistia, čo, prirodzene, bolí, a mnohým sa to nepáči, ale len takéto písanie má zmysel. Tvrdiť, že spisovateľ rieši problémy, by tak trochu zaváňalo pýchou, ale poukazovať na problémy najmä v morálke – aspoň vo všeobecnej rovine, je našou povinnosťou. Nikto z nás nemá právo súdiť svojho blížneho a ak spisovateľ chce, aby mu čitateľ uveril, musí predovšetkým obnažiť samého seba a až potom iných. Riskuje pritom, že iných nahnevá, ale už som si zvykol a z tehál, ktoré po mne hádžu, si staviam dom. Nepovažujem sa za takého dôležitého, aby som každému neumožnil, nech si o mne myslí, čo chce.

Z tvojich doterajších kníh mám dojem, že na kostru faktov rád pridávaš svalstvo dohadov a tkanivá osobných skúseností aj presvedčení. Aby si potom predstavil literárneho homunkula pohybujúce sa na rozhraní tmy a svetla... Fabulujem a či je to zhruba takto?

– Homunkulus je umelý človek, ja sa snažím, aby ten môj, hoci aj literárny, bol čo najpravdivejší a najživotnejší. Ak píšeš v žánri dokumentárny román, musíš mať ambíciu dať čitateľovi nielen strhujúci príbeh a emóciu, ale aj hodnotnú informáciu vychádzajúcu z reality. Mám zásadu, že prostredie, o ktorom píšem, musím poznať s jeho vôňami i smradmi, hĺbkou i výškou, preto cestujem. Fabulujem, ale snažím sa fabulovať na základe faktov a myslím, že sa k pravde dosť blížim. Prirodzene, veľa nechávam na čitateľa, ktorý je vzdelaný a zvedavý, a preto mu všetko nepodávam na lopate, nech aj on niečo odhalí. *Román Kód 7*, na ktorom teraz pracujem, sa odohráva v Bhutáne a bude to takmer krížovka, ktorú musí čitateľ vylúštiť.

Blízka ti je politická satira. Politická zo skúsenosti a satira „skrzeva“ naturel. V kalných politických vodách úspešne plávajú tvoje knihy *Zóna nadšenia, Zastavte Dubčeka!* a *Sezóna potkanov* a nedávno flotilu doplnila kniha *Dementi* s podtitulom *Správa o stave republiky*. Znie to hrozivo úradne a priam definitívne. V knihe si využil a do mozaiky zložil epizódy a gagy, ktoré si nazbieral počas mnohých ciest po Slovensku. Už sme hovorili, že je v mnohom o politike. Ozaj, nezdá sa ti, že nám prerástla cez hlavu až príliš?

– Napísal som tri príbehy z prostredia politiky. Písať však vážne o politike prenechávam stále viac na politológov. Vďaka môjmu pôsobeniu v politike som tam našiel mnoho charakterov, zákutí a skrýš, ktoré stojí zato odhaľovať, ale odoberá mi energiu písať o politike vážne. Bestseller Idioti v politike a jeho voľné pokračovanie *Dementi* majú preto taký úspech, lebo politiku a politikov karikujem, čím sa ich pokrytectvo obnažuje výraznejšie. Dementi sú však o politike len čiastočne, je to sonda aj do iných slovenských dutín (teda i tých mojich), nielen politických, a snažím sa ich prevetrať poriadne. Podčiarkujem však, že pri čítaní Dementov treba mať aspoň elementárny zmysel pre humor, aby sa nestalo, že istá pani mi napísala protestný list, kde nevychádza z údivu, ako mohla mne i vydavateľovi ujsť „hrubka“ v mojom odkaze čitateľom: „Chibami sa človek učí!“ Teším sa, že Dementi už pol roka patria medzi naše najpredávanejšie knihy, hoci, priznávam, ide skôr o akýsi autorský úlet, recesiu. Je to vlastne moja reakcia, ak chceš, protest, proti prepolitizovaniu našich životov, mediálnej manipulácii aj konzumnému násiliu.

Známe sú tvoje vyjadrenia smerom k EÚ a spol. Nateraz iba náznakom: označil by si sa za euroskeptika a či skôr za toho povestného dobre informovaného realistu?

– Som stále eurooptimista, verím v ideu spoločného európskeho domu, pretože je tou najlepšou prevenciou pred konfliktmi, ktoré dosiaľ vždy vznikli na našom kontinente. Nekritizujem myšlienku, ale jej realizátorov. Ukazuje sa, že Európa nemá lídrov, teda ľudí s víziou a odvahou. Merkelová, Holland, Tusk, Juncker – to sú všetko mentálne drobní úradníčkovia zvyknutí chodiť stále v predklone. Keď sa dajaká charizmatická osobnosť objaví, postihne ju zvyčajný osud – priemer ju odstaví. Môj personálny skepticizmus vychádza z osobnej skúsenosti v parlamentných zhromaždeniach NATO a Rady Európy, kde som len výnimočne stretol silné a sebavedomé osobnosti, ktoré si trúfli ísť aj proti prúdu. Chvalabohu, sú aj výnimky, akou je trebárs český prezident Miloš Zeman, bývalý prezident Klaus, holandský minister zahraničia Koenders, francúzsky senátor Lellouche, britský lord Andersson a zopár ďalších.

Spomínaná kniha patrí do rúk všetkým, čo sa dokážu na seba a okolo seba pozrieť nielen kriticky, ale aj s nadhľadom, rozpitváva typické vlastnosti Slovákov. Ako je to s tebou a pohľadom do zrkadla nielen pri holení sa?

– Zrkadlo by malo byť bezpodmienečným nástrojom našej každodennej potreby. Pri holení si kladiem otázku, či sa môžem pozerať do očí nielen sebe, ale najmä mojim blízkym a tým, na ktorých mi záleží. Nie vždy sa mi to darí, ale snažím sa. Nie je hanbou padnúť do prachu, ale hanbou je v ňom ostať.

Zhováral sa **Igor Válek**
Foto: **archív J. B.**

TRI ORIEŠKY PRE ČITATEĽOV LITERATÚRY FAKTU

Ivan Szabó:
PREŠPORSKO-BRATISLAVSKÉ HISTORKY
(Perfekt, 2015)

Kniha znamená prechádzku Bratislavou kdesi na začiatku 18. storočia, keď sa súčasníkovi jej známe zákutia menia na tajomné miesta starého Prešporka. Zaplnené ľuďmi aj príbehmi a či presnejšie historkami. Aj takýto je neobyčajný knižný „sprievodca“ – personalizovaný skúseným publicistom a spisovateľom – a ponúka lákavé, z reality minulosti vychádzajúce dobrodružstvo poznania. Ale aj uvoľnenosť smiechu a korenie udivenia... Hovoríme o súbore poviedok načrtnutých na plátne slovenského hlavného mesta. Autor aj vydavateľstvo dobre vedia, že učebnice dejepisu prezentujú prevažne suché informácie a ťažko stráviteľné fakty iba o najvýznamnejších udalostiach a ich ľudských tvorcoch. Aj preto prinášajú zaujímavú mozaiku, ktorá neodmysliteľne dotvára genius loci mesta. Prajne ubytúvajú pod strechu knihy historky zdanlivo utopené v studni zabudnutia. Autor však má svoje správne chodníčky, stretáva zaujímavé informácie, odkladá ich a spracúva, aby ich – tak trochu oprášené ako znovunájdené poklady – sprístupnil ďalším generáciám. Napísané s citom pre esenciálny zážitok, veď každá mikropoviedka je neobyčajná a vyznačuje sa sugestívnym rukopisom. Čitateľná na jeden nádych a ozvláštnená o zaujímavé fotografie a ilustrácie.

Oľga Pohanková:
BOLI SME LEN ČÍSLA
(SNM – Múzeum židovskej kultúry, Združenie V obraze, 2015)

Kniha je venovaná viac ako päťdesiatim výnimočným osobnostiam, žijúcim pamätníkom tragickej kapitoly dejín 20. storočia – holokaustu. Je teda návratom do čias, v ktorých šialená ideológia a ňou spustená vyhladzovacia mašinéria „prerobila“ ľudí na obyčajné čísla. Na jej stránkach nájdete živé posolstvá a cenné svedectvá, spomienky svedčiace o ľudskej bolesti, ale aj o víťaznej radosti z prežitia a nových začiatkoch, doplnené mnohými fotografiami. Svedectvá vznikali v spolupráci so SNM – Múzeom židovskej kultúry a STV v rokoch 1996 – 2004 v cykloch Nezabudli sme a Slovensko naše. Knihu napísala Oľga Pohanková, ktorá tvorila v Izraeli aj inde spomínané televízne dokumenty. V čase ich vzniku bola malo prebádaná problematika obetí koncentrákov, get, pracovných táborov aj masových hrobov. Výpovede svedkov autorka s citom spracovala do literárnej podoby a nezabudla ani na tých, ktorí boli denne v rôznych skrýšach v ohrození života, často aj so svojimi rodinami. Po vojne mnohí z týchto ľudí bez domova začali nový život v nevybudovanej krajine a na neúrodnej pôde v Izraeli, čo dokumentujú fotografie. Kniha je potvrdením, že holokaust patrí do histórie, s ktorou sú spätí skutoční ľudia, živí aj mŕtvi.

Viliam Apfel:
LEGENDA V KAMENI
(Vydavateľstvo MS, 2015)

Hoci v posledných rokoch vyšlo o generálovi Milanovi Rastislavovi Štefánikovi pomerne veľa kníh, stále je čo objavovať, o čom písať a s čím (sa) zoznamovať. Nečudo, veď pozoruhodné a rozporuplné sú nielen osudy tejto výnimočnej osobnosti našich národných dejín, ale aj – verejnosti často takmer úplne neznáme – osudy neprehliadnuteľnej Štefánikovej mohyly na Bradle. (Hneď v úvode knihy nás o tom autor presviedča varovným príbehom o ktorejsi učiteľke, ktorá svojim zvedavým žiakom ani len nevedela povedať, že na horizonte pred nimi sa črtá práve táto mohyla!) Až neuveriteľne presne – priam ako v pravom benátskom zrkadle – sa v nich zrkadlia naše pohnuté dejiny menlivého 20. storočia a často protichodné deje v jeho toku. Popredný autor literatúry faktu zrekonštruoval dramatický príbeh belostnej mramorovej mohyly: od Štefánikovej tragickej smrti cez genézu projektu slávneho architekta Dušana Jurkoviča, komplikovanú stavbu, desaťročia často neľahkého a absurdného zápasu o udržanie pamiatky až po jej obnovu. Pútavá kniha prináša mnohé objavné skutočnosti a primeraným spôsobom vzdáva hold dvojici výnimočných osobností, ktorých osud a odkaz mohyla prepojila. Zopakujeme pre istotu ešte raz ich mená: Milana Rastislava Štefánika a Dušana Jurkoviča.

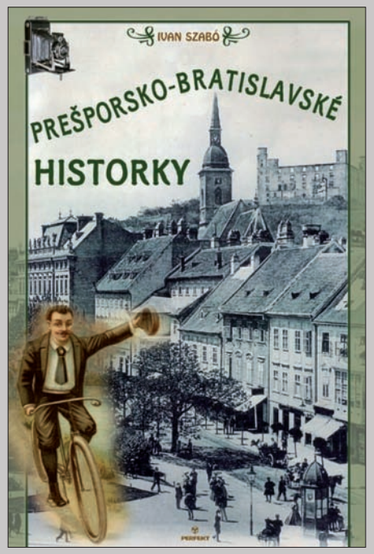

Lea ako víťazka v Prahe

S mladou modelkou o modelingu aj reprezentácii vlasti

V strede Slovenska, v Turci, vyrastá modelingová hviezda. Zažiarila a jej veľký úspech bol aj úspechom celého slovenského modelingu ešte v roku 2015 na svetovom finále Elite Model Look v Miláne. Vtedy len 17-ročná Martinčanka Lea Novosedllaková, víťazka prestížnej súťaže Schwarz kopf Elite Model Look 2015 za Slovensko, v tomto meste módy získala v spomínanej súťaži druhé miesto. Presadila sa v silnej konkurencii pol stovky krások z celého sveta. V rozhovore s ňou nazrieme nielen do sveta modelingu, ale aj do duše mladej Slovensky, ktorá nás svojím spôsobom reprezentuje. V špecifickom svete špecifickým spôsobom...

„Pre mňa je vzdelanie veľmi dôležité...“

Poďme od Adama – a či v tomto prípade lepšie povedané – od Evy. Čo bolo na začiatku vašej ešte stále sa len rozbiehajúcej kariéry v tejto pomerne špecifickej oblasti? Skrátka – cez koho a či čo ste sa dostali do sveta modelingu?

– Za mojím vstupom do modelingu stojí súťaž Schwarzkopf Elite Model Look, na ktorej som sa zúčastnila, a agentúra Elite Bratislava, ktorá ma začala zastupovať. Nikdy som sa nevnímala ako modelka, no vďaka radám a povzbudzovaniu ľudí z môjho okolia som sa nebránila vyskúšať niečo úplne nové.

Silnú konkurenciu si určite uvedomujete dnes a uvedomovali ste si ju aj v Miláne. Čo vás tam najviac prekvapilo, čo potešilo – okrem umiestnenia, samozrejme! – a čo prišlo ako ponaučenie do budúcnosti?

– Prekvapil ma predovšetkým priebeh samotného finále. Počula som, že po minulé roky, keď sa finále konalo napr. v Číne, čakalo finalistky komplikované cestovanie či nácvik náročných choreografií. V Miláne bol priebeh finále postavený tak, aby sme si vyskúšali čo najviac vecí z brandže a pre budúcnosť si toho odniesli maximum. A čo potešilo? Určite to, akí boli všetci milí a ústretoví. Celý tím bol veľmi chápavý, trpezlivý voči nám nováčikom... samí zlatí ľudia.

V jednom rozhovore nedlho po návrate ste o sebe povedali, že ste normálne dievča, ktoré chodí do školy, hrá volejbal a kreslí. Čas pokročil, ste o niečo skúsenejšia, zmenilo sa niečo vo vašom živote tak, že to popiera vaše doterajšie „životné mantinely“? Alebo naopak, s lepším poznaním sveta modelingu ste lepšie pochopili isté hodnoty, ktoré takpovediac so „svetom krásy a mladosti“ až tak veľmi nekorešpondujú?

– Áno, zmenilo, no nepovedala by som, že to popiera moje predchádzajúce ja. V prvom rade, doteraz mi bolo jedno, ako vyzerajú aktuálne módne trendy, ktorá modelka je najúspešnejšia a či ako prebiehajú tzv. fashion weeky. Začať pracovať ako modelka však znamenalo aj nutnosť rozšíriť svoje obzory v tejto sfére a je pre mňa oveľa zaujímavejšia, než som čakala. Svoje záľuby a koníčky som nezmenila, stále kreslím aj hrám volejbal. Musela som si však na seba začať dávať väčší pozor, lebo nohy dobité od podlahy telocvične na fotkách nevyzerajú práve najlepšie.

Z agentúry ste získali aj dvojročnú zmluvu na prácu, čím sa otvárajú doteraz zavreté brány. Buďte konkrétnejšia, čo vás čaká v najbližších dňoch, týždňoch a mesiacoch?

– V najbližších mesiacoch budem pracovne v Singapure. Po návrate sa budem opäť venovať škole, aby som si uzavrela známky na vysvedčenie. Ďalšie vycestovanie bude potom záležať od dohody s manažmentom agentúry Elite.

Takpovediac „civilný život“ stredoškolskej študentky gymnázia tiež neostal stáť. Ako riešite takéto prepojenia, veď kvalitné vzdelanie sa čoraz viac stáva alfou a omegou úspešného života mladých ľudí? Alebo sa mýlim a máte iný pohľad na svet a svet svojej budúcnosti? Ozaj, ako a v čom ju vidíte? Ľudia starnú a krása je tiež pominuteľná a relatívna, uvedomujete si to už teraz?

– Pre mňa je vzdelanie veľmi dôležité a moja škola, martinské Gymnázium Jána Lettricha, je voči mne našťastie ústretová. Učitelia mi pomáhajú, ako len môžu, a som im za to vďačná. Vďaka internetu sa dá škola riešiť už aj na diaľku, takže nemám pocit, že by som niečo zanedbávala. Keďže, ako ste spomínali, som len na začiatku svojej kariéry, budúcnosť teraz vidím trošku nejasne. Dúfam, že sa časom mojou prácou a skúsenosťami vykryštalizuje. Samozrejme, že modeling sa nedá robiť navždy, to si plne uvedomujem. Môže sa však stať odrazovým mostíkom pre niečo, čo sa v budúcnosti stane mojou vášňou a povolaním. Umožňuje mi cestovať, spoznávať veľa zaujímavých miest a ľudí. Mám rada architektúru, tak kto vie, či sa to všetko raz v budúcnosti neprepojí a nebudem pracovať napr. v Singapure alebo v NYC.

Vnímate svoje špecifické postavenie a chápete ho aj ako reprezentáciu vlasti? Čo pre vás takýto pocit znamená a k čomu vás zaväzuje?

– Vnímam, no vnímam to skôr ako reprezentáciu svojej agentúry, ktorá do mňa vložila veľa dôvery a snaženia. Predovšetkým je to značná zodpovednosť. Voči nim i voči sebe samej.

Finálová pätnástka v Miláne

Pripravila redakcia
Foto: **archiv Elite Model Management Bratislava**

Umelec európskeho formátu

DIVADLO NADOVŠETKO

Pred polstoročím zomrel Ferdinand Hoffmann

Azda oprávnene ho možno považovať za „zázračné dieťa“ slovenského divadla a nášho prvého moderného režiséra. Reč bude o invenčnom režisérovi, dramaturgovi, kritikovi, redaktorovi, prekladateľovi, filmovom scenáristovi, kultúrnom pracovníkovi a v neposlednom rade činorodom matičiarovi Ferdinandovi Hoffmannovi (narodil sa 14. 2. 1908 v Žiline), od smrti ktorého uplynula 22. januára polstoročnica.

Prakticky hneď po vstupe do divadelného života Hoffmann osobitou tvorbou presvedčil o vlastnej nezvyčajnej všestrannosti a umeleckej zrelosti. Na jednej strane mal povesť bohéma a milovníka kaviarne, na druhej strane vynikal svojráznou divadelnou intuíciou a výnimočnou kreativitou. 1. júna 1932 prišiel do Martina a okamžite začal spolupracovať s Maticou slovenskou. Od marca 1933 bol prvým tajomníkom Ústredia slovenských ochotníckych divadiel, redaktorom časopisu Naše divadlo a Divadelnej edície ÚSOD-u. Mierou vrchovatou za zaslúžil o rozšírenie divadelných závodov ÚSOD-u (dnešná Scénická žatva) z centrálnych martinských na oblastné i okresné, na ktoré obetavo cestoval, hodnotil predstavenia a usporadúval kurzy réžie. Okrem iného významne prispel aj k rozmnoženiu divadelnej šatnice ÚSOD-u, mimoriadne cenného zdroja kostýmov pre ochotnícke súbory.

Umelec európskeho formátu

Javisko Slovenského spevokolu v Martine sa stalo v 30. rokoch minulého storočia avantgardnou scénou, ktorá odvážnym repertoárom naštudovaných hier nemala na Slovensku nijakého pendanta. Spolupráca ambicózneho Hoffmanna s matičným kolegom, výtvarníkom a scénografom Jozefom Cincíkom prekonala všetko, čo sa dovtedy v našom divadelníctve podarilo dosiahnuť. Nebáli sa vystaviť pôvodnú tvorbu umeleckej konfrontácii so špičkovými dielami svetovej drámy (Moliére, Gogoľ, O Neill, Ostrovskij, Shaw a iní). V tomto smere výrazne prekročili hranice súvekého domáceho kontextu. Hoffmannova dôkladná znalosť dramatickej spisby sa vo finálnom tvare premietla do originálneho naštudovania hier, z ktorých viaceré zniesli vtedajšie európske parametre. Na tomto tvrdení nič nemení ani smutná skutočnosť, že obaja spomínaní zakladatelia moderného slovenského divadelníctva dožili svoje pohnuté životné príbehy v nemilosrdnom zabudnutí ako exulanti...

Náročný umelecký program realizoval Hoffmann aj v podmienkach Činohry SND v Bratislave. Opätovne popri tvorcoch domácich diel venoval pozornosť veľkým zjavom svetovej drámy (Sofokles, Schiller, Hugo, Büchner, Rostand a iní). V jedinečných a umelecky svojbytných javiskových podobenstvách neľútostne odhaľoval aktuálne rozpoloženie sveta, kruté dôsledky otrasenej a zdevalvovanej ľudskosti. Nežičlivosť a politické tlaky však napokon spôsobili, že v roku 1941 musel zo SND odísť a narukovať na východný front ako osvetový dôstojník, neskôr veliteľ štábnej roty... Blízky priateľ Ján Okáľ v tejto súvislosti výstižne napísal, že *„keď vzali Hoffmannovi divadlo, vzali mu život. Od tých čias robil dosť vecí, a robil ich dobre, ale nebolo už v tom tej iskry Božej, ktorá je vykupiteľská a bez ktorej je robota iba ťarchou, ktorú prijímame len preto, že treba sa nám nejako uživiť“.*

Magická túžba menom Hamlet

Na jar 1945 opúšťal Hoffmann Slovensko s dvojakým silným bôľom na duši i v srdci. Popri strate vlasti to bola aj skutočnosť, že domáci divák už nikdy neuvidí jeho režijnú verziu Hamleta. Túžba inscenovať magickú Shakespearovu drámu ho osudovo prenasledovala po celý tvorivý život. A nevzdal sa jej ani v krajne zložitých existenčných podmienkach doživotného vyhnanca v Južnej Amerike. Od roku 1949 žil v Argentíne, kam musel odcestovať sám, pretože manželka Heda bola nútená ostať na istý čas s ťažko chorým synom Petrom v Ríme. *„A trvalo dlho,“* píše J. Okáľ, *„pokým s pomocou oddaných priateľov mala zas lístok na loď a mohla sa pripraviť s deťmi na cestu za milovaným mužom.“* Čoskoro po príchode do Buenos Aires začal niekdajší režisér a dramaturg SND (najbližšími priateľmi prezývaný Ufo) pracovať v pohostinskom zariadení tamojšieho krajanského spolku, kde aj býval. Neskôr sa zamestnal ako kreslič, úradník v stavebnej firme... Nič nenasvedčovalo tomu, že by sa mohol vrátiť k divadlu. Bohatý kultúrnospoločenský život argentínskych Slovákov začal postupne vytvárať priaznivejšie predpoklady aj na realizáciu divadelných hier. Samozrejme, bolo treba zabudnúť na výpravnú scénu, drahé kulisy, honosné kostýmy či atraktívne vizuálne efekty. Ani to však neodradilo Hoffmanna po večeroch konať. Vytypoval si priestrannú spoločenskú sálu Slovenského kultúrneho spolku, ktorá po nevyhnutných úpravách začala slúžiť ako prístrešok pre „dosky, čo znamenajú svet“. Vôbec prvou naštudovanou hrou bola monodráma brazílskeho autora Pedra Blocha Euridikine ruky v preklade exilového

Obálka rozsiahlej monografie

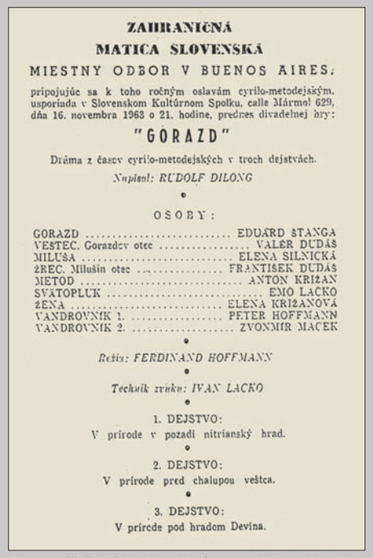

ZAHRANIČNÁ
MATICA SLOVENSKÁ
MIESTNY ODBOR V BUENOS AIRES,

pripojujúc sa k toho ročným oslavám cyrilo-metodejským, usporiada v Slovenskom Kultúrnom Spolku, calle Mármol 629, dňa 16. novembra 1963 o 21. hodine, prednes divadelnej hry:

"GORAZD"

Dráma z časov cyrilo-metodejských v troch dejstvách.

Napísal: RUDOLF DILONG

OSOBY:

GORAZD ..... EDUARD ŠTANGA
VEŠTEC, Gorazdov otec ..... VALER DUDÁŠ
MILUŠA ..... ELENA SILNICKÁ
ŽREC, Milušin otec ..... FRANTIŠEK DUDÁŠ
METOD ..... ANTON KRIŽAN
SVATOPLUK ..... EMO LACKO
ŽENA ..... ELENA KRIŽANOVÁ
VANDROVNÍK 1. ..... PETER HOFFMANN
VANDROVNÍK 2. ..... ZVONMÍR MACEK

Režíra: FERDINAND HOFFMANN

Technik zvuku: IVAN LACKO

1. DEJSTVO:
V prírode v pozadí nitrianský hrad.

2. DEJSTVO:
V prírode pred chalupou veštca.

3. DEJSTVO:
V prírode pod hradom Devína.

Propagačný leták k divadelnému predstaveniu v Buenos Aires

teatrológa Mariána Dafčíka. Premiéru mala zásluhou Miestneho odboru Zahraničnej MS v Buenos Aires, ktorému Hoffmann predsedal, 2. apríla 1960. V jeho réžii titulnú rolu stvárnil Eduard Štanga, výtvarné riešenie a kulisy navrhol a zrealizoval obetavý akad. maliar Štefan Nemčok. Pedantný režisér pripravil k predstaveniu aj informatívny bulletin s fundovaným úvodom! Po 27 rokoch sa vrátil k Urbánkovmu Kamennému chodníčku (1963), prvý raz hru inscenoval v roku 1936 na javisku Slovenského spevokolu v Martine. Aj v Argentíne prezentoval populárnu slovenskú klasiku ako vkusné divadlo plné jednoduchej poézie, ľudovej múdrosti a rýdzeho folklóru, ktorý povýšil na jeden z dominantných prvkov predstavenia. S dobrým ohlasom sa tiež stretlo naštudovanie hry Alda de Benedettiho Dva tucty červených ruží (1962) a najmä adaptácia drámy Rudolfa Dilonga z cyrilo-metodských čias *Gorazd* (1963). Zjednodušene možno povedať, že spomínanými predstaveniami si Hoffmann pripravoval pôdu na realizáciu svojej osudovej divadelnej méty. Vycítil, že prišiel pravý čas na Hamleta. Do prípravy vložil úplne všetko: energiu, voľné chvíle, tvorivé skúsenosti aj peniaze. Plne si uvedomoval, že pôjde o jeho posledný opus, ktorý musí vyznieť ako umelecký i osobnostný testament. Nič nechcel podceniť, no precenil vlastné zdravotné dispozície. Ťažko ochorel, no nevzdával sa. Ešte aj na smrteľnej posteli, keď mu nevyliečiteľná choroba odbíjala záverečné dni pozemskej púte, pracoval na svojej verzii veľdiela. A keď už bolo aj samotnému Hoffmannovi zrejmé, že boj s chorobou sa naplnil v jeho neprospech, navrhol *„oživiť Hamleta v Hviezdoslavovom preklade na zvukovom páse a rozposlať ho matičných priateľom do celého sveta ako manifest vernosti a trúfalosti, že ani v biednych podmienkach na kultúrnu prácu nepoddáme sa a nezostúpime z úrovne, ktorú sme boli dosiahli“.*

Odchod bez potlesku

Režisérova smrť – zomrel vo veku nedožitých 58 rokov – hlboko otriasla slovenskými diaspórami. Za všetkých priateľov, známych, matičiarov, obdivovateľov, ako aj v mene tých, ktorí sa na Slovensku nebáli priznať k umelcovmu priekopníckemu dielu, sa s Hoffmannom na cintoríne Chacarita v Buenos Aires rozlúčil bývalý tajomník MS a vtedajší predseda Zahraničnej MS Stanislav Mečiar. V smútočnej reči okrem iného povedal: *„Najvyšší Režisér ľudských osudov vzal si ho do svojich oblastí. Zapadla opona za Hoffmannovým životom, ako zapadla za mnohými jeho predstaveniami. Dnes tu chýba potlesk, ale nechýba hlboké zamyslenie nad tým, že tu odchodí jeden z tých, čo nechali stopu v budovaní slovenského života, člen generácie, ktorá do konca svojho života ostáva verná svojmu poslaniu v obrane slovenskej duchovnosti. Ferdinand Hoffmann vydal svedectvo o schopnosti slovenského slova vyjadrovať i tie najvyššie pomysly umeleckého vzletu. A slovenské slovo utrvácni zasa svedectvo o jeho živote a práci, vytrvalej a oddanej, o jeho vernosti poslaniu, ktorému sa od mladosti bezhranične odovzdal.“*

Pred niekoľkými mesiacmi vyšla zásluhou Divadelného ústavu v Bratislave rozsiahla monografia *Ferdinand Hoffmann – kritik, dramaturg, režisér...* Oprávnene možno konštatovať, že práve touto komplexnou a na vysokej odbornej úrovni spracovanou publikáciou sa spomínaný muž s definitívnou platnosťou vrátil nielen do nášho umeleckého kontextu, ale aj do slovenskej kultúrnej pamäti.

Peter CABADAJ
Foto: **archív autora**

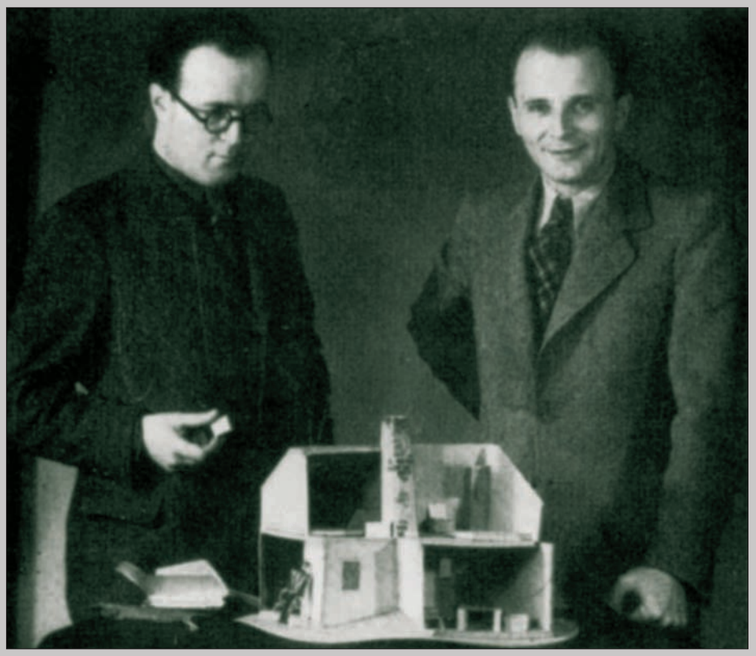

Vzácna fotografia Ferdinanda Hoffmanna (vpravo) s Jozefom Cincíkom nad maketou scény ešte počas martinského pôsobenia v roku 1937

PETER CABADAJ „dolapený“ v najlepšej forme...

V titulku spomínaný neprehliadnuteľný človek mnohých podôb našej tradičnej i súčasnej kultúry a diania v nej – autor erudovaného príspevku o jednom významnom tvorcovi kultúrnych hodnôt a celoživotnom matičiarovi na predchádzajúcej dvojstrane – onedlho oslávi päťdesiatku. Aj „abrahamoviny“ sú dobrým dôvodom na to, aby sme sa pozreli bližšie do zaplneného kalendária jeho doterajšieho života a pôsobenia, pretože svojou zmysluplnou prácou posúva mnohé „veci“ vpred a stále má čím inšpirovať.

Peter Cabadaj (narodený 10. 4. 1966 v Žiline) je literárny a kultúrny historik, spisovateľ, publicista, editor, scenárista a režisér, manažér kultúrnych podujatí. Po ZŠ v Terchovej a gymnáziu v Žiline absolvoval štúdium histórie na FF UK v Bratislave, neskôr začal študovať filmovú vedu na FF KU v Prahe, no to už svoj život spájal postupne s Martinom. Tu už roky žije s rodinou a je neprehliadnuteľnou súčasťou kultúrneho a spoločenského života. Tu a v milovanej Terchovej tvorí kultúrne stratégie a projekty, systematicky sa venuje problematike výskumu, dokumentácie a sprístupňovania nášho kultúrneho dedičstva doma aj v zahraničí, rediguje a píše. Od februára 2014 je vedeckým tajomníkom Matice. Ešte predtým zastával viaceré vedúce funkcie v Slovenskej národnej knižnici a predtým pracoval v Biografickom ústave aj Slovenskom literárnom ústave MS a viedol matičné vydavateľstvo. Tu treba pripomenúť, že bol – ako za posledné roky, žiaľ, viacerí vo viacerých vlnách – nútený odísť z MS, hoci nechcel... Prišla etapa slobodného povolania aj hektické roky v Jánošíkovom rodisku: tajomníčenie v miestnom národnom výbore, no hlavne spoluorganizátorský a spoluzakladateľský zástoj pri dodnes živých jedinečných podujatiach, stačí spomenúť Janošíkove a Cyrilo-metodské dni a vôbec prvé regionálne noviny u nás. Je autorom mnohých projektov a stratégií, pri realizácii ktorých sa prejavil aj ako dramaturg, scenárista atď., spomenieme aspoň Stratégiu MS na obdobie rokov 2016 – 2020; odborné participácie na projekte, prostredníctvom ktorého bola Terchovská muzika zapísaná do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva UNESCO; na projekte Kandidatúry mesta Martin na titul Európske hlavné mesto kultúry 2013... Osobitou kapitolou sú periodiká Knižnica, Orol tatranský, literárne podujatia (Martinská literárna jar) a množstvo prednášok a osvetových besied po celom Slovensku... Bol aj predsedom Komisie kultúrneho dedičstva Slovákov žijúcich v zahraničí pri Úrade pre Slovákov žijúcich v zahraničí, členom vedeckej rady Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí a grantových komisií MK SR. Tvorivé písanie je ďalšou samostatnou a bohatou kapitolou: z kníh spomenieme aspoň zbierku fejtónov *Ako sme v Terchovej budovali kapitalizmus*; monografie *Slovenský literárny exil 1939 – 1989; Slovenské pivovarníctvo v toku času;* dvojdielnu kolektívnu monografiu *Rodom a srdcom z Oravy. Oravci v slovenskej kultúre, vede a umení; Súčasná slovenská literatúra po roku 1989*; bohaté spoluautorstvo na encyklopédiách, slovníkoch a lexikónoch *(Sprievodca slovenským zahraničí, Biografický lexikón Slovenska, Lexikón slovenských žien...).*Tvorivý potenciál Petra Cabadaja dokazujú dokumentárne filmy napríklad o predstaviteľoch katolíckej moderny, ako aj mnohé výstavy realizované doma aj vo svete *(Cesty slovenskej knihy; Slovenský exil 20. storočia; Slovensko, Slováci, súvislosti na historických pohľadniciach a fotografiách; Martin Kukučín – spisovateľ, humanista, svetobežník)..*

Osobnejšie o Petrovi Cabadajovi v nasledujúcich riadkoch spisovateľ a riaditeľ Literárneho ústavu MS **Marián Grupač**.

Ťažko, hádam najťažšie, sa píše o ľuďoch, ktorí sú nám blízki, ktorých máme radi alebo si ich – len tak „obyčajne“ ľudsky – vážime. Veď ako vyjadriť náš postoj k nim, aby to napokon nevyznelo ako teatrálna póza glorifikácie či, nebodaj, patetické pochlebovanie?! Ako preliať do slov to, čo nám bzučí v hlave a vibruje v mysli?! Je to takmer, ako zachytiť ten správny nápev, ktorý si „pohmkávame“ už od rána, ale keď to všetko chceme vysloviť, odrazu ostávame nemí?!
To je aj tento prípad, keď mám napísať príspevok k päťdesiatinám dobrého kamaráta a kolegu Petra Cabadaja.
Napadá mi toho mnoho, čo by som o oslávencovi mohol a chcel napísať, vskutku sa mi vybavuje veľa slov, ktoré by som chcel úprimne a s oprávnenou úctou k tomuto chlapovi vypovedať, no vždy sa akosi „zaseknem“, ustrniem, keď opätovne zisťujem, že to, čo som napísal, stále nie je úplné, dostatočne zvýraznené, presné... Slová sú zase prikrátke. Už neviemkoľký raz dávam za pravdu Thomasovi Mannovi, ktorý to raz vyjadril celkom jasne: „Spisovateľ je ten, pre koho je písanie oveľa zložitejšie než pre iných ľudí.“
S Petrom Cabadajom som sa prvý raz stretol dávno, pred mnohými rokmi, a hoci mnohé neviem, jedno viem určite – odvtedy sa nezmenil. Vždy bol a je človekom, ktorého slovo platí. Odkedy ho poznám, neprestáva ma udivovať jeho nezmerná energia, erudovanosť, úžasná pamäť, extrémna inteligencia a schopnosť s obdivuhodnou ľahkosťou (vy)riešiť problémy doslova akejkoľvek povahy. To, čo by niekomu trvalo týždne, ba možno i mesiace, Peter, s vervou terchovského „húžva chlapa“, no takisto i so šarmom a humorom chlapca, zvládne za jedno-dve doobedia... Peter Cabadaj je živý a dokonalý príklad človeka, pre ktorého často neexistujú problémy, sú totiž len ich riešenia.
Rozprávať sa s Petrom Cabadajom o literatúre, o filme, histórii alebo hoci aj o jeho obľúbenom pive či dokonca aj o športe je sviatok. Peter vonkoncom nevkĺzol do polstoročnice svojho veku, päťdesiatka ho pristihla. A načo to tajiť – dolapila ho v tej najlepšej forme. On napokon vždy (odkedy ho poznám) bol, a stále právom je, vo svojom profesionálnom prostredí skúsený a uznávaný odborník a zaslúžene jedna z najvýraznejších, najuniverzálnejších a najproduktívnejších tvorivých osobností v oblasti kultúry, umenia a vedy (azda nielen) na Slovensku.
Nemenej je dobrý kamarát, ktorého si vážiť je pre mňa česť a radosť.
Ak sa niekomu zdá, že som bol v mojich vyjadreniach príliš patetický, zaliečavý a či dokonca servilný, je mi to jedno. Myslím to úprimne a rovnako úprimne želám, aby sa Petrovi diali len tie najlepšie veci z tohto sveta.
Amice, buď zdravý, spokojný a, použijúc aforizmus nášho spoločného obľúbenca Petra Gregora – Nikdy nebojuj proti sebe. Pretože ak vyhráš, prehráš.

(Ku gratulácii a prianiam sa pridáva aj redakcia magazínu SLOVENSKO, tešiac sa na ďalšiu spoluprácu, ktorej výsledkom bude ešte množstvo zaujímavých článkov a či dobre mienených rád, keďže Peter Cabadaj je aj členom jeho redakčnej rady.)

Pripravila redakcia
Foto: **Igor VÁLEK a Ivana POLÁKOVÁ**

V typickom zamyslení na Martinskej literárnej jari s legendou slovenskej hudby P. Petrom

Pod matičnými stanovami so súčasným predsedom MS M. Tkáčom a prof. I. Sedlákom

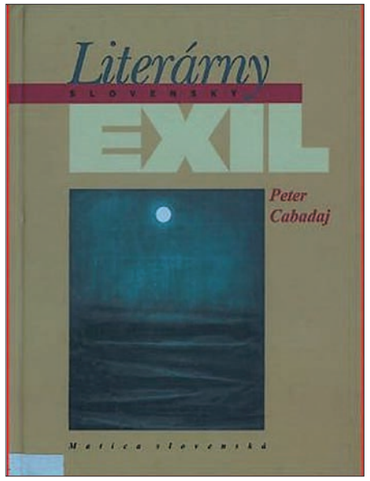

Terchovská muzika je jednou zo „srdcoviek“ jubilanta

V rodisku so súputníkom R. Patrnčiakom

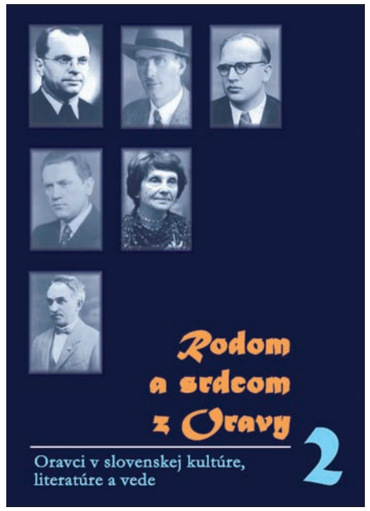

Trio najlepších slalomárok: zľava strieborná Švajčiarka Holdenerová, v strede zlatá Američanka Schiffrinová a vpravo Slovenska Velez-Zuzulová

„Vločky“ v lesku lyžiarskych oblúkov

Po rokoch sa k nám vrátila radosť spojená so zjazdovým lyžovaním. Nečudo, opäť máme slalomárky – „vločky“ Veroniku a Petru, ktoré siahajú na najlepšie umiestnenia. Navyše po viac ako troch desaťročiach sme si v prvú marcovú nedeľu vychutnali v Jasnej to, čo sa premieta v živej pamäti pamätníkom niekoľkých lyžiarskych generácií. Kým pred očami sa mihali v bránkach ženské slalomárske hviezdy, v ušiach znelo „kvílenie“ lyží aj fŕkanie lopát stoviek párov dobrovoľníckych rúk po nádielke snehu. Najmä však mohutná zvuková kulisa, pred ktorou si aj svište zobudené jarou zapchávali uši.

„Sveťák“ je už raz taký. Podmanivý dramatickosťou a napínavosťou, ale aj finančne nákladný. Ako povedal Bohuš Hlavatý, šéf organizačného výboru, všetka tá nádhera, vďaka ktorej aj oblúkmi a ľudskou empatiou výnimočnej slalomárky Veroniky Velez-Zuzulovej Slovensko vyslalo signál, „koštovala“ približne 2 milióny. Radi však zdôrazňujeme: nič príťažlivejšie, účinnejšie a priamočiarejšie pre často proklamovaný rozvoj cestovného ruchu a zážitkového turizmu na Slovensku ako športové podujatie mimoriadne ceneného svetového rangu si nemožno predstaviť. Jasná nezabodovala iba samotnými pretekmi a ich výbornou organizáciou, prestížnou sa stala aj spoločenská úroveň a kultivovanosť podujatia. Vysoko hodnotené boli slávnostné žrebovania štartových čísel. Prvé na netradičnom mieste v jaskyni aj druhé – verejné slalomové, na ktoré prišlo veľké množstvo ľudí a tí mohli vidieť pretekárky aj ako atraktívne ženy. Organizátori totiž obliekli slalomárky do elegantných šiat, čím sa objavne odlíšili aj od tradične vychytených organizátorov. Je to nezanedbateľná pridaná hodnota, originál, ktorým sa môžeme pýšiť. Oblúk jedinečnosti diváckej atmosféry a prajnosti na každom kroku, ktoré si lyžiarky vychutnávali, bol ukotvený nezabudnuteľnými prívlastkami. *„Bola tu neuveriteľná atmosféra, mala som pocit, že jazdím na svahu doma... Veď tie tisícky ľudí fandili a povzbudzovali nás všetky, pričom tak túžili, aby vyhrala ‚Zuzu‘. Odnášam si okrem víťazstva aj nezabudnuteľne silný zážitok na žičlivé prostredie, veľmi sa mi tu páčilo.“* Aj tieto slová víťazky pretekov v slalome Američanky Mikaely Schiffrinovej sú dôkazom úspechu podujatia.

Keď si v roku 1967 zaumienil francúzsky športový novinár Lang, že by bolo vhodné položiť základy seriálu pretekov v zjazdovom lyžovaní, jeho čin si postupne vyslúžil prívlastok „biely cirkus“. V tomto duchu sa veľmi skoro dostal aj k nám do Tatier. Pri jeho zrode stáli vzácne funkcionárske, trénerské a manažérske osobnosti: Ján Mráz, Ladislav Harvan, Magda Holá... Lacko Harvan oslávil nedávno 85-ku, pričom skúsenosti staviteľa tratí si skvele osvojila aj jeho dcéra Jana, dnes s priezviskom Palovičová, niekdajšia reprezentantka. Čo však môže byť príjemnejšie a povzbudivejšie (nielen) pre našich prvolezcov Svetových pohárov zjazdárov v Tatrách ako zážitok z toho, že sa dočkali návratu sviatku?

Korene minulosti, dnes „Zuzu“ a Peťa

Hoci bolo zjazdové lyžovanie pred rokom 1989 odsúvané v kategorizácii športov až do urážajúcej štvrtej skupiny, malo svojich hrdinov a osobnosti. Ak dnes musia tvrdiť muziku v športovom rozvoji talentov finančné vklady rodičov detí, nemyslíme si, že to tak nebolo aj v časoch, keď svahy brázdili napr. Anna Blahutová-Dropová, sestry Kuzmanové, Jana Šoltýsová-Gantnerová, Ľudmila Milanová, Peter Jurko, Robert Žalmann, bratia Bírešovci... Lenže okrem podpory rodičov bolo čosi, čo pre súčasnú generáciu vyznieva ako sen – postupnosť fungujúceho systému odbornej

Talentovaná Petra Vlhová obsadila 9. miesto

Takto „krája“ oblúky slovenská slalomová kráľovná

prípravy talentovanej mládeže... No dnes, nebyť odolných, húževnatých, obetavých až dobrodružných otcov – Tima Zuzulu a Igora Vlhu, ženské zjazdové lyžovanie by bolo zahrabané kdesi v Popoluškiných závejoch. Odkiaľ sa berie ohromná sila, vôľa, zaťatosť a presvedčenie? Na tréningový dril, desaťtisíce objazdených bránok v Južnej Amerike, v Alpách, ba aj na Novom Zélande, státisíce precestovaných kilometrov? A k tomu osobnostný a intelektuálny rast, štúdium na diaľku, záujmy, záľuby, vzťahy, súkromie... Slovenská nátura je už taká: čím jej viac naložíš, s o to väčším úsmevom ťahá káru plnú túžob, nádejí a satisfakcie. O „prípade“ 31-ročnej Bratislavčanky Veroniky Velez-Zuzulovej – ktorá prvé lyžiarske oblúky kreslila nad Novou Baňou, rodiskom jej otca, trénera i manažéra v jednej osobe – sa v neskonale pútavom bielom príbehu popísalo veľa... Iba 20-ročná Petra Vlhová, Liptáčka každým cólom, ktorá symbolicky svoj nádejný lyžiarsky posun na Olymp zažíva v rodinnej symbióze otca Igora a brata Borisa, podobnú cestu nastupuje. Veríme, že sa stane veľkou pokračovateľkou vzoru – Veroniky, ktorej nevravia inak ako „Zuzu“.

Jasná a Svetový pohár sa v marcovom hustom snežení „rozbabušil“ do veľkolepej parády. Byť doma na treťom stupienku – to bol naplnený sen našej slalomárskej kráľovnej. Kde inde ako v rodnej krajine sa dá najlepšie vychutnať triumf, odmena za všetko podstúpené? Napokon, zábery v cieli ležiacej a slzami šťastia pozmáčanej „Zuzu“ obleteli svet. *„Ve-ro-ni-ka... Ďa-ku-je-me!“* Nebýva často v našich končinách spontánna vďaka vyslovená tisícami hrdiel.

Navždy zostane Slovenkou!

Pred štyrmi rokmi v Bratislave zažila Veronika svoj vysnený deň, v ktorom vari najlepšie vyslovila svoj vzťah k domovine. Teda k duchovnému „formátu“, o ktorom sa, žiaľ, u nás hovorí málo. V Híbavejšom moduse vykreslíme zážitok chvíle z piatka 27. apríla 2012 z prostredia Dómu sv. Martina. Po tom, čo zaznelo dvojhlasné „Áno!“ aj „Oui!“ a mladomanželia – vtedy 27-ročná Veronika Zuzulová a o rok starší Francúz Romain – si vymenili obrúčky s briliantom v tvare snehovej vločky, sa pred lyžiarskou dámou otvorili nielen príchute partnerského zväzku, ale aj „dilemy“ vlasteneckej pocitovosti. Slovensko? Francúzsko? Kňaz, ktorý dvojicu sobášil, mal zmysel pre okamih bezprostrednosti. Medzi pozornosťami, ktorými ju obdaroval, bolo okrem iných aj puzzle – hmatateľný dôkaz, že si budú skladať život spoločne. Čo to znamenalo v prípade vyštudovaného trénera (do tímu Veroniky prišiel ako kondičný tréner a servisman pred sezónou 2010/2011) a našej slalomárskej hviezdičky, ktorá zahorela k Romainovi (opätovanou) láskou? Ako športový publicista, ktorý absolvoval aj s pôvabnou nevestou nejedno interview, telefonické naháňanie až kamsi k tete do Mníchova či ocenil jej briskný intelekt pri fabulovaní odpovedí pre prestížny magazín mailom, som si dovolil porušiť nepísaný bontón. Vystál som rad 160 svadobných hostí, aby som Veronike zaprial lásku, šťastie, porozumenie aj spoločný úspech. Kým kolegovia vtedy „páčili“ z ústretovej Veroniky, kam sa vyberie na svadobnú cestu či „obracali“ nápis na vnútornej strane obrúčky, zaujímali ma prozaickejšie súvislosti. Hoci iba počas desiatich metrov cesty k autu, ktoré mladomanželov odviezlo na svadobnú hostinu. *„Je ešte priskoro vravieť, kde raz budeme žiť. Či striedavo tu, či tam – na Slovensku či vo Francúzsku... Ale viem, že aj naďalej budem v lyžovaní reprezentovať Slovensko,“* potvrdila svoj úmysel Veronika, kým som jej kontroval rozhodnutím iného druhu, aj výhodami... Faktom, že sa pred ňou otvorila možnosť zvoliť si francúzske občianstvo: *„Využijem toto právo po uzavretí manželstva, celkom pochopiteľne.“* V takom prípade – v dobrom podpichnem – bude teda napoly Slovenka a napoly Francúzka? Veronika s jej šarmantným úsmevom: *„Do podobnej polohy by som sa nedokázala vcítiť. Ja zostanem Slovenkou stále!“*

Ľudo POMICHAL
Foto **autor a Ján SÚKUP**

„Oui! ... Áno! - zostanem Slovenkou!

Úžasná divácka kulisa v Jasnej dýchala prajnosťou

ISSN 0231-7303